Sigtuna.

Från Sigtuna stads område äro kända icke mindre än 28 runristningar eller fragment av sådana. Antalet är mycket betydande i förhållande till områdets storlek; det vittnar om att platsen har varit av framstående betydenhet under den tid, som dessa ristningar tillhöra, i huvudsak senare hälften av 1000-talet.

Förstörelsen har gått hårt fram över Sigtunas runminnesmärken. Till större delen äro de bevarade endast i mycket fragmentariskt skick. Endast en kan sägas vara fullständigt oskadad: U 393. I det närmaste hela äro ytterligare två: U 379 och U 389. Som större fragment kunna följande 11 ristningar betecknas: U 382—385, 390—392, 394—396, 403. Allt det övriga är endast små stycken, av sammanlagt 14 runstenar; de obetydliga rester som finnas i behåll, ge knappast någon föreställning om hur ristningarna ha sett ut och vad inskrifterna ha innehållit. De räcka sålunda endast till såsom vittnesbörd om att så många runstenar — och kanske ännu flera — en gång ha funnits inom stadens hank och stör.

Av runinskrifterna i Sigtuna äro två ristade på jordfasta stenblock: U 391 och U 392. Runstenen U 393 står med stor sannolikhet på ursprunglig plats. U 396 och U 398 äro liggande gravhällar och ha därför säkerligen alltifrån början tillhört S:t Pers kyrka eller kyrkogård. Men var de övriga runstenarna från början ha stått kunna vi icke veta. Sex ha blivit funna i klosterkyrkan eller dess närhet: U 379—384; åtminstone om ett par av dem har man anledning misstänka, att de tidigare ha suttit inmurade i dominikanklostrets byggnader. En sten sitter ännu inmurad i S:t Olavs ruin: U 385. Sex stenar och fragment ha blivit funna i S:t Pers ruin: U 394—399. Av dessa äro två (U 396, 398), såsom nämnt, liggande gravhällar. Fyra ha blivit funna på olika platser inom staden: U 387—390. Fem fragment ha påträffats vid grävning i jorden: U 400—404. För följande tre fragment äro fyndomständigheterna okända: U 386, 405 och 406.

Det är av dessa förhållanden tydligt, att förstörelsen mycket tidigt har drabbat de resta runstenarna i Sigtuna. De ha blivit sönderslagna, ofta tydligen mycket grundligt, och använda som material i stadens olika byggen, såväl kyrkliga som profana. Endast i några få fall ha de tämligen hela blivit infogade i murar och på så sätt någorlunda väl bevarats till vår tid.

Det vore givetvis i och för sig tänkbart, att någon eller några av dessa runstenar icke ursprungligen ha hört hemma i Sigtuna utan ha blivit ditförda från andra platser i stadens omgivningar för att tjäna som byggnadsmaterial. Det finns emellertid inga skäl, som direkt tala för ett sådant förhållande. Det är att märka, att trakterna närmast N och Ö om Sigtuna på flera kilometer ha varit obebyggda skogstrakter. Här ha säkerligen aldrig funnits några runstenar resta. Att sådana skulle ha blivit förda över sjön från Håtunalandet, förefaller föga sannolikt.

För Bureus voro kända 5 av runinskrifterna i Sigtuna: U 382, 392—395. Två av dem finnas anförda redan på Bureus' runtavla år 1599: U 393 och 394. En (U 382) har Bureus fått kunskap om ganska sent, då den endast finnes upptagen i hans renskrivna samling F a 5, icke i hans anteckningsbok F a 6, icke heller hos Aschaneus. De övriga fyra (U 392—395) finnas i

F a 6, upptecknade av såväl Bureus själv som Aschaneus. Det är ristningen i berget nedanför klockbacken, runstenen i Borgmästarvreten och två runstenar i S:t Per. Samma fyra inskrifter finnas även omtalade i Aschaneus' »Beskrifning om Sigtuna» (F b 15).

Ytterligare en runsten finnes omtalad i *Ransakningarna,* nämligen den i S:t Olovs ruin (U 385). Ännu en har blivit känd för Hadorph under hans resa, i Mariakyrkan (U 383). — Sju runmonument i Sigtuna voro sålunda kända på 1600-talet, men endast fem finnas upptagna i *Bautil*, på tre träsnitt (B 300—302) signerade av Hadorph och Leitz: U 382, 383, 392, 393, 395. U 385 och U 396 finnas icke avbildade i *Bautil.*

Liljegren förtecknar 6 runinskrifter från Sigtuna (L 8—13), nämligen U 382, 383, 392—395. U 385 i S:t Olovs ruin kom fortfarande icke med, fastän den var omtalad i *Ransakningarna* och sålunda har varit observerad.

Under 1800-talet har en mängd runinskrifter och fragment av sådana kommit i dagen i Sigtuna, sammanlagt 11: U 379—381, 387—391, 396—398. Dit höra bl. a. de märkliga Frisagillestenarna U 379 och U 391.

1900-talets runfynd i Sigtuna ha hittills uteslutande bestått i fragment, ett större och flera mindre, som ha tillvaratagits dels i ruinerna, dels vid grundgrävning på olika ställen i staden: U 384, 386, 399—406. Härtill kommer ett antal runinskrifter på lösa fornsaker, funna i Sigtuna: en koppardosa (se O. v. Friesen i *Fornvännen* 1912, s. 1 f.), en kopparplåt, som sannolikt har tjänat som amulett (se M. Eriksson och D. O. Zetterholm i *Fornvännen* 1933, s. 129 f. och I. Lindquist, *Religiösa runtexter* 1, 1932), ytterligare två kopparbleck med runor (se A. Nordén i *VHAAkad:s Handlingar*, del 55, 1943, s. 154 f.), en träplatta med runor (se A. Nordén i *ANF* 53, 1937, s. 177 f.), en kam med två eller tre runor (Sigtuna Fornhem), ett knivskaft med runliknande tecken (Sigtuna Fornhem). Alla dessa inskrifter komma att behandlas i en senare del av detta arbete.

379. Sigtuna, Kyrkogården.

Pl. 43.

Litteratur: Brev till Riksantikvarien från C. A. Klingspor $^{14}/_{12}$ 1881 (ATA); [P. J. Lindal i] Dagens Nyheter $^{5}/_{7}$ 1882; UFT h. 11 (1883), s. CXXXVI; E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA), Sverges runinskrifter (1922), s. 127, Svenska runristare (1925), s. 70; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 8 f.; O. v. Friesen, Ur Sigtunas äldsta historia (i: UFT h. 26, 1908), s. 13 f., Upplands runstenar (1913), s. 67; E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 45, 91.

Äldre avbildningar: Brate foto 1896 (ATA); O. Juel foto a. a. fig. 18.

Runstenen blev funnen år 1881 vid grävning av en grav på kyrkogården, omkring 30 m. S om kyrkan. Man stötte här på en mur, som visade sig vara grunden i en byggnad, som tillhört dominikanklostret. I denna grundmur var runstenen inlagd. Den har sålunda legat på denna plats, sedan klostret byggdes på 1200-talet. Var den ursprungligen kan ha stått, är omöjligt att utröna.

Den första kända uppgiften om fyndet förekommer i ett brev till Riksantikvarien från Riksheraldikern major C. A. Klingspor, som var sekreterare i Upplands Fornminnesförening, den 14 dec. 1881: »Äfven får jag anmäla att jag af KontraktsProsten Boström i Sigtuna erfarit att vid uppkastandet af en graf å Sigtuna kyrkogård en runsten ungefär 2 alnar djupt under jorden blifvit synlig. Som årstiden nu är för långt framskriden torde ej någon åtgärd för stenens bevarande kunna vidtagas förr än på våren.» Under sommaren 1882 blev stenen upptagen och rest vid en strävpelare på kyrkans södra sida. Sedermera (före 1890) flyttades den till sin nuvarande plats, på kyrkogårdens södra sida, invid staketet. Ristningen är vänd mot kyrkan, alltså mot N.

Blågrå granit. Höjd 1,84 m., bredd 0,83 m. Upptill är ett stycke av stenen avslaget, varigenom en följd av sju runor har skadats. Likaså är stenen något skadad på h. sidan nedtill. Ytan är knottrig, full av små naturliga fördjupningar. Ristningslinjerna äro smala, något ojämna, men ganska djupt huggna. Ristningen är omsorgsfullt utförd, väl bevarad och tydlig.

Inskrift:

+ frisa : kiltar · letu · reisa · stein : þensa : eftiʀ · þur - - - - - - - a · sin : kuþ : hialbi : ant · hans : þur-
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

biurn : risti
70 75

Frisa gildaʀ letu ræisa stæin þennsa æftiʀ Þor[kil, gild]a sinn. Guð hialpi and hans. Þorbiorn risti.

»Frisernas gillebröder läto resa denna sten efter Torkel, sin gillebroder. Gud hjälpe hans ande. Torbjörn ristade.»

Till läsningen: Inskriften börjar med ett kors, som säkerligen avser att vara lodrätt-vågrätt +, om också den vågräta linjen står något snett. 3 **i** har en svag fördjupning på mitten, som dock säkerligen icke är huggen. 4 **s** är bakvänt, smalt, med kort mellanstapel. Bst i 5 **a** är ovanligt kort och därtill nästan vågrät; runan är därför rätt olik övriga **a**-runor i inskriften (t. ex. 10 **a**). Det kan dock icke vara något tvivel om att ristaren har avsett **a**, icke **e**. 6 **k** är icke stunget. Alla runorna i 1—11 **frisa : kiltar** äro tydliga och fullt säkra. 13 **e** är tydligt stunget, med djupt huggen, rund prick. Detsamma gäller om övriga **e**-runor: 17, 23, 27 och 31 **e**. 19 **s** är »svensk-norskt» **s**, av ung. halv runhöjd, med tydlig rund prick i ändan (»punktornerat» **s**). Av liknande utseende äro 29, 47, 65 och 76 **s**. 21 **s** har däremot den vanliga formen med tre staplar; mellanstapeln är kort, och runan blir därför smal, men är rätvänd i motsats till 4 **s**. Toppen av 22 **t** är avslagen, och av bst finnes intet i behåll. Även de följande runorna längs stenens hela överstycke äro skadade i toppen, svårast de som stå längs stenens övre kant. Av övre bst i 32 **f** finnas endast spår kvar. Av 33 **t** är endast hst:s nedre del i behåll. Mellan 33 **t** och 35 **ʀ** finnes ett snett streck, som ej når ned till ramlinjen. Det är tydligen ett **i**, som först överhoppats av ristaren och sedan har blivit insatt efteråt mellan de redan ristade runorna. Av 36—38 **þur** finnes endast nedre hälften, men runorna torde kunna anses säkra. Jfr 66—68 **þur**. R. 36 skulle även kunna ha varit **f**, r. 37 **r** och r. 38 **u**, men **þur** är med hänsyn till de bevarade resterna det sannolikaste. Efter 38 **r** följa tre stavar, som säkerligen tillhört samma ord och representera tre runor. Den första (r. 39), har sannolikt haft en bst på h. sidan, den andra (r. 40) torde ha varit **i**. Suppleringen 39—41 **kil** är sannolik. Efter r. 41 är ett tämligen stort mellanrum till nästa runstav; här torde ha stått ett sk. Det följande ordet har slutat på 46 **a**. Där framför finnas fyra stavar, sannolikt representerande fyra runor. Den sista av dem (r. 45) har tämligen stort avstånd från närstående runor och har förmodligen varit **t**. Den första (r. 42) kan ha varit **k**, däremot knappast **f** (jfr avståndet mellan 1 **f** och 2 **r** och mellan 32 **f** och 33 **t**). De bevarade runresterna passa fullständigt, såsom v. Friesen har framhållit, till **kilta**. Suppleringen 36—46 **þurkil · kilta** torde vara så gott som säker. Sk efter 46 **a** har sannolikt varit :, men den övre pricken är borta. Övre delen av hst i 50 **k** är borta. Den återstående delen av inskriften är väl bevarad. Bst i 71 **u** är rak; liksom i 15 **u** och 11, 16 **r** utgår den från ramlinjen ett par cm. t. h. om hst. Runslingan gör en tvär vändning, och hst i 71 **u** står på 70 **i**. Intet sk efter 78 **i**.

Brate läser ursprungligen (1906) r. 5 som **e**; »r. 5 torde vara **e** med ovanligt stor prick». Senare (1922, 1925) har han accepterat Juels och v. Friesens läsning som **a**. 36—46 supplerar han ursprungligen **þuri bunta**, 1922 **þuri ...a**, 1925 [**þurkil kilt**]**a**. — O. Juel anmärker om r. 36—46: »De fyra första runorna kunna dock med stor säkerhet tydas **þurk**, och likaså den sista: **a**.

Jag har därför vågat den gissningen, att här stått namnet **þurkil** samt som apposition därtill ett substantiv af fem bokstäfver, slutande på **a**. Då den i flere afseenden liknande inskriften på följande sten [U 391] på motsvarande plats har ordet **felaka**, förmodade jag, att här stått samma ord under formen **felka**. Professor von Friesen har dock för mig påvisat, att denna gissning knappast kan vara riktig.» — v. Friesen: »**þurkil** stämmer väl med de runrester som finnas kvar. Osäkrare är **felka**. Man kunde gissa på andra släktskaps- eller relations-substantiv såsom **bonta** eller **frenta**. Intetdera passar emellertid till runlämningarna, och Juel syntes mig till en början ha med **felka** träffat det rätta; i n:o 18 [U 391] finna vi ju på samma plats i formeln **felaka**. Någon betänklighet vållar den sammandragna skrifningen **felka**, men samma form möter oss i L 208 från Söderby i Danmarks socken. Afgörande invändning mot förslaget är att hufvudstafven till **f** i **felka** står alldeles för nära stafven för **e** ... De kvarvarande run-delarna passa däremot fullständigt till **kilta**.»

1—11 **frisa : kiltar** har av v. Friesen tolkats såsom *frisa gildaʀ* 'frisernas gillebröder'. **frisa** är gen. pl. av folknamnet fsv. *frisar*, isl. *frísir* 'friser, invånare i Frisland' och **kiltar** *gildaʀ* nom, pl. av ett runsvenskt *gildi*, m. 'gillemedlem, gillebroder'. Det är detta ord, i sg. ack. **kilta** *gilda*, som säkerligen skall suppleras vid runorna 42—46 **- - - - a**. Uttrycket **frisa : kiltar** förekommer i ännu en Sigtuna-inskrift (U 391), ordet *gildi* dessutom i en östgötsk inskrift, Ög 64 Bjälbo: **aft+krib kilta+sin** »efter Grep, sin gillebroder». Fno. *gildi*, m. är belagt i stadgan för ett S:t Olavsgille i Gulatingslagen (*NGL* 5, s. 7 f.) och i stadgan för S:t Olavsgillet i Onarheim, Tröndelagen (ib. s. 11 f.). I den latiniserade formen *gilda* är ordet känt även från forndanska urkunder. Det synes sålunda ha varit allmänt spritt i Norden, förmodligen redan under vikingatiden. Emellertid är ordet *gildi*, m. 'gillebroder', i likhet med andra ord som röra gilleväsendet (främst ordet *gille* självt), icke en inhemsk nordisk ordbildning utan lånat från västgermanska språk.

Gilleväsendet spelar som bekant en viktig roll bland germanska folk i Nord- och Mellaneuropa under vikingatiden och medeltiden. Gillena voro sammanslutningar för inbördes skydd och bistånd; medlemmarna voro med ed förbundna att som bröder hjälpa varandra i nöd och svårigheter. Tidigast möta oss gillena vid slutet av 700-talet i det frankiska riket. År 779 utfärdade Karl den store förbud mot *gildonia*, i den mån de voro edsvurna förbund; sällskap för allmoseutdelning och hjälp vid eldsvådor och skeppsbrott finge däremot bestå.[1] Det förefaller sålunda, som om gillena vid sidan av sin primära uppgift i vissa fall kommit att spela en politisk roll. I England torde gillen, av vissa ortnamn att döma, ha funnits ungefär samtidigt[2]; i bevarade urkunder kunna de beläggas först senare, men då i stort antal. Gillena voro av flera olika slag; det viktigaste och sannolikt det äldsta i England var köpmannagillet, *gilda mercatoria*. Det fanns också »fredsgillen» (feng. *friþgild*, n.) för upprätthållande av ordning och säkerhet under oroliga tider. Sådana fredsgillen ha varit i verksamhet under konung Æthelstans tid (895—940), för att förhindra stölder, efterspana stulen boskap och lämna gottgörelse åt bestulna och utplundrade, med hjälp av en gemensam kassa, som åstadkommits genom sammanskott av medlemmarna.

Om gilleväsendets uppkomst finnas olika teorier. Vissa forskare anse, att gillen ha uppstått självständigt över hela den germanska världen, sålunda även i Norden, närmast som direkta fortsättningar av hedniska blotsammanslutningar och fostbrödralag.[3] Andra mena, att gillena ha

[1] *Monumenta Germaniæ Historica*, Leges I, s. 37.

[2] A. Bugge, *The earliest guilds of Northmen in England, Norway and Denmark* (i: *Sproglige og historiske afhandlinger viede S. Bugges minde*, 1908).

[3] W. E. Wilda, *Das Gildenwesen im Mittelalter* (1831); M. Pappenheim, *Die altdänischen Schutzgilden* (1885); K. Hegel, *Städte und Gilden der germanischen Völker im Mittelalter* (1891).

uppstått på ett trängre område och efter hand utbrett sig.[1] De språkliga fakta tala avgjort för den senare meningen.

Ordet *gildonium*, n., varmed gillena äldst betecknades i latinska urkunder, är en kollektivbildning till substantivet *gildones*, pl. 'gillebröder'. Detta återigen är latinisering av ett lågfrankiskt *gildo*, m., motsvarande feng. *gilda, gegilda*, m. 'a person who belongs to a guild, club or corporation, a guild-brother, a companion, fellow' (*friþgegilda* 'a member of a peace-guild'). I kung Alfreds lagar förekommer feng. (pl.) *gegildan* med betydelsen 'män som deltaga i böter (för ett dråp)', egentligen 'män som tillsammans erlägga en betalning (*gield*)'. I denna användning återspeglas säkerligen ordets ursprungliga betydelse. Personbeteckningen feng. *gilda, gegilda* (< **(ge-)geldian-*) är en normal bildning på substantivet feng. *gield* (*gyld, gild*), fht. *gelt*, n. (urg. **gelda*), på samma sätt som t. ex. feng. *dēma*, m. 'domare' till *dōm* 'dom', *cempa*, m. 'krigare' till *comp* 'strid', *scytta*, m. 'skytt' till *scot* 'skott'.[2]

Grundordet feng. *gield*, fht. *gelt*, got. *gild*, isl. *giald*, fsv. *giäld*, n. (urg. **gelda-*) betyder 'betalning, ersättning; det som man betalar (ty. *Geld*); det man bör betala, gäld'. Det är detta ord, som hos friser, franker och anglosaxar har blivit namn på deras sammanslutningar, m. a. o. fått betydelsen 'gille'. Feng. *gield* betyder sålunda även 'a guild (societas, fraternitas)'. »*Gield* 'ersättningen' har blivit den korta och träffande beteckningen för själva föreningen, alldeles som vi tala om »självhjälpen», då vi mena självhjälpsföreningen» (v. Friesen):[3]

Frisiska och saxiska köpmän, som handlade på de nordiska länderna, ha för dessa riskfyllda företag varit organiserade i gillen. Och till de faktorier, som de upprättade i Hedeby, Birka, Sigtuna och andra handelsplatser, ha de medfört denna organisation. Å andra sidan ha också nordiska köpmän i Dorestad och andra flandriska städer, i London och York och andra engelska städer lärt känna den nya formen för kommersiellt samarbete. Den var fastare och mera effektiv än nordbornas *felag*, och den passade bättre för livet på de tätare bebyggda handelsplatser, som nu började uppstå även i Norden. Bröderna i gillet voro med ed förbundna med varandra, såsom fostbröder eller *felagar*. De samlades till gästabud och dryckeslag, och deras företag stodo under helgonens beskydd. Allt detta har säkerligen starkt tilltalat de mottagliga nordbornas sinnen. Snart har gilleväsendet efter västgermanska förebilder införts i Skandinavien. Det första torde ha varit, att de främmande köpmännen i Birka och Hedeby ha bildat gillen för inbördes bistånd och hjälp. Efter hand ha nordbor med samma intressen upptagits i dylika sammanslutningar,

[1] A. Bugge, *The earliest guilds of Northmen in England, Norway and Denmark* (i: *Sproglige og historiske afhandlinger viede Sophus Bugges minde*, 1908, s. 197 f.), *Altschwedische Gilden* (i: *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 11, 1913, s. 129 f.), *Norges historie* 2:1 (1915), s. 319, *En Björkö i Sydrusland?* (i: *NoB* 6, 1918, s. 77 f.); O. v. Friesen, *Ur Sigtunas äldsta historia* (i: *UFT* 26, 1908, s. 11 f.), *Bjälbostenen i Östergötland* (i: *Fornvännen* 1911, s. 113 f.); M. Cahen, *Études sur le vocabulaire religieux* (1921), s. 15, 59 f. — Enligt v. Friesen ha gillena »för sin uppkomst att tacka en sammansmältning av nordisk-hednisk vikingakultur med kristen anglosaxisk». A. Bugge framhåller däremot, att gillena ha uppstått på ett område (kring nedre Rhen), där germanerna alltsedan de första århundradena av vår tideräkning ha stått under romerskt inflytande: »dass in irgendeiner Weise ein Zusammenhang zwischen den kaufmännischen Genossenschaften des Altertums und den mittelalterlichen Kaufmannsgilden besteht, ist doch wahrscheinlich... Man versteht es nicht leicht, warum die Germanen eine so eigentümliche Institution, wie die Kaufmannsgilde, neu erfunden haben, wenn dieselbe, obschon unter einem anderen Namen, schon im Altertum existierte ... Im Laufe der Jahrhunderte haben aber germanische Institutionen wie die Schwurbrüderschaft und die Tempelgelage das Gildewesen geprägt und die Gilden umgebildet. Dadurch erklärt sich der grosse Unterschied zwischen den römischen Kollegien und den germanischen Gilden.»

[2] O. v. Friesen i *Fornvännen* 1911, s. 123; F. Kluge, *Nominale Stammbildungslehre* (2. Aufl.) (1889) § 13. M. Cahen (a. a. s. 61) uppfattar däremot lat. *gildo*, feng. *gilda*, m., runsv. *gildi*, m. såsom ett nomen agentis till verbet **geldan* (isl. *gialda*), sålunda med grundbetydelsen 'celui qui paie; membre cotisant'.

[3] Jfr även M. Cahen a. a. s. 61 f.: »La guilde était une sorte de banque coopérative; par des apports individuels, le groupe se constituait un capital, déstiné à faciliter les opérations commerciales ... De plus, la guilde offrait à ses membres une assurance contre les risques de toutes sortes qui pouvaient menacer leurs personnes, leurs marchandises, leurs bateaux ... Du sens étymologique ainsi posé le sens de 'société' se déduit tout naturellement.»

vilka sålunda blevo blandade gillen. Vid sidan därav ha nordiska köpmän bildat sina egna gillen. Med saken ha nordborna lånat även orden, hela den terminologi som hörde till gilleväsendet. De ha därvid återgivit feng. *gield*, ffris. *jeld* med nordiskt *gildi*, n. Detta ord, isl. fno. *gildi*, fsv. *gilde*, urn. **geldia-* (eller möjligen **ge-geldia-*), är formellt en avledning med ia-suffix på substantivet **gelda-* (isl. *giald*, feng. *gield*); det har i huvudsak haft samma betydelse som grundordet, sålunda 'betalning, ersättning, skadestånd, böter' (jfr Vsp 23, Háv 145). Liksom andra neutrala ia-stammar förekommer det särskilt i sammansättningar: fno. *bauggildi*, *nefgildi*, *þegngildi*, *mannsgildi* (alla dessa ord beteckna dråpsböter av olika slag)[1], *skattgildi* 'skattskyldighet', *úgildi* 'skada som icke ersättes', isl. *skuldagildi* 'betalande av skulder', fsv. *tvägilde* 'dubbel ersättning' (= *tu giäld*), *halfgilde* 'halv ersättning', *afgilde* (= *afgiäld*), *atergilde* (= *atergiäld*). Genom lån har det därjämte fått den speciella betydelsen 'gille, brödraskap' och vidare 'gästabud, dryckeslag; gillestuga'. Varför nordborna ha valt ordet *gildi*, och icke *giald*, för att återgiva västgermanskt *geld* i betydelsen 'gille', kan icke avgöras; möjligen har den kollektiva bibetydelsen i *gildi* underlättat dess användning i betydelsen 'sammanslutning av betalande män'.[2] Det nordiska *gildi*, n. kunde jämväl uppfattas såsom en avledning på personbeteckningen *gildi*, m., sålunda med innebörden 'samling av gillebröder, gille'.

Åtskilliga forskare, som velat hävda gilleväsendets samgermanska ursprung, ha förmodat, att det nordiska *gildi* i betydelsen 'gille' har varit ett alltigenom inhemskt ord. Man har då velat utgå från en betydelse 'sammanskott' och 'dryckeslag som åstadkommits genom deltagarnas sammanskott'. Emellertid finnes denna betydelse icke belagd. Och det är icke heller från denna sida i gilleväsendet, som ordet *gildi* utgår. Det förefaller icke sannolikt, att ordet *gildi* skulle ha fått sin betydelse 'dryckeslag, gästabud' oberoende av det motsvarande västgermanska ordet. Denna betydelse, som i de nordiska medeltidsspråken är så allmän och vida spridd, är i själva verket sekundär i förhållande till 'gille': från 'gillesammanslutning, brödraskap' har man fått 'gillestämma, gillelag' och sedan allmänt 'dryckeslag, gästabud'. I de nordiska språken äro a l l a dessa betydelser inlånade. Och det är ingalunda ägnat att förvåna, att den sekundära betydelsen 'dryckeslag, gästabud' möter tidigast i litteraturen.

I den isländska skaldediktningen förekommer *gildi* i kenningar för skaldemjödet, tidigast hos Kormak: *Gauta gildi* = »Odins dryck». Det förutsätter kännedom om gillen och deras seder. Snorre använder i Háttatal uttrycket *búa ulfum gildi* i betydelsen »giva ulvarna föda, fälla många fiender». Det gästabud, som åsarna enligt Skáldskaparmál läto tillreda för havsguden Ägir, kallas av Snorre för *gildi*: *þá gengu æsir at gildi sínu* (*Edda Snorra Sturlusonar*, 1931, s. 78). Även i sagorna möter man flerstädes ordet *gildi* i den allmänna betydelsen 'gästabud'; så t. ex. i Egils saga (kap. 7). Sagoskrivarna använde i detta fall sin egen tids språkbruk om äldre förhållanden. Detsamma är fallet, då Snorre låter tröndernas talesman Ölvir á Eggiu bruka ordet *gildi* om deras dryckeslag på Olav den heliges tid (*Heimskringla*: *Saga Óláfs helga*, kap. 107; jfr *Flateyiarbók* 2, s. 184 f.). Detta är utan tvivel en anakronism.[3] Emellertid är det av intresse att lägga märke till hur Snorre använder ordet. Bönderna i Tröndelagen voro misstänkta för att ha firat hedniska blot *at fornum sið*. Men Ölvir försvarar dem med att *þeir hefði engar veizlur*

[1] Jfr fht. *wergelt*, ffris. *werield*, feng. *wergild* 'dråpsböter'.

[2] I fornengelskan finnes även ett *gegilde*, n. med betydelsen 'membership in a guild' (Bosworth-Toller, *Supplement*).

[3] Jfr M. Cahen a. a. s. 66 f.: »L'absence de guildes en Islande et leur apparition tardive en Norvège sont deux phénomènes qui expliquent clairement le développement spécial du mot *gildi* dans le Scandinave occidental. Dans ces pays où, à date ancienne, l'institution des guildes était encore inconnue, le mot a été emprunté sans la chose... L'emprunt a arraché le mot aux groupes spéciaux qui lui donnaient sa valeur technique... L'emprunt, réalisé par des gens qui n'étaient pas groupés dans des *gildi*. a mis le mot en circulation dans la langue commune, l'a dépouillé du sens étroit qu'il gardait dans un vocabulaire fermé et lui a conféré la valeur générale de *drykkia*.»

haft þat haust, nema gildi sín eða hvirfingsdrykkiur, en sumir vinaboð. *Gildi* står sålunda här i direkt motsats till hedniska blotfester. Enligt Snorre ha gillen funnits i Norge från konung Olav Kyrres tid (1066—93). Det säges om honom, att han *lét setia Mikla gildi í Níðarósi ok mǫrg ǫnnur í kaupstǫðum, en áðr váru þar hvirfingsdrykkiur* (*Heimskringla*: *Saga Óláfs kyrra*, kap. 2).[1]

Gillena voro kristna, då de introducerades i Norden. Det finns i deras terminologi intet, som tyder på samband med hednisk offerkult. I västgermanska språk har visserligen ordet *geld* (fs. *geld*, feng. *gield*) även betydelsen 'offer, sacrificium (till Gud eller till hedniska gudar); gudsdyrkan, gudstjänst', liksom verbet feng. *gieldan* även betyder 'tjäna, dyrka (en gud)'. Men det är tydligt, att det icke är denna användning av ordet, som närmast ligger till grund för betydelsen 'gille', utan denna utgår från grundbetydelsen 'det som man ger (i ersättning, som böter, som bidrag o. s. v.)'.

Om också gillena utgjorde en ny form för samarbete och intressegemenskap, kunde de på många sätt knyta an till likartade företeelser i Norden. I Gutasagan omtalas, att *smeri þing hafþu mindri blotan meþ fileþi, mati oc mungati, sum haita suþnautar, þi et þair suþu allir saman.* Liknande förhållanden funnos enligt Snorre på Håkon den godes tid bland norska bönder i Tröndelagen: *Þat var forn siðr, þá er blót skyldi vera, at allir bœndr skyldu þar koma, sem hof var, ok flytia þannug fǫng sín, þau er þeir skyldu hafa, meðan veizlan stóð. At veizlu þeiri skyldu allir menn ǫl eiga. Þar var ok drepinn allz konar smali ok svá hross* (*Heimskringla: Saga Hákonar góða*, kap. 14). Det har sålunda otvivelaktigt funnits hedniska blotsamfund, knutna till bygderna, men de ha aldrig, så vitt vi av källorna kunna döma, kallats för *gildi*; icke heller har runsv. *gildaʀ* 'gillebröder' någonsin brukats med samma innebörd som fgutn. *suþnautar*.[2]

Men också de mera väsentliga sidorna i gilleväsendet ha haft vissa motsvarigheter på nordisk mark. v. Friesen har erinrat om att vikingalagen voro organiserade såsom brödraskap, ej blott till namnet, utan även till gagnet. Ett sådant brödraskap utgjorde jomsvikingarna, vilkas organisation finnes utförligt skildrad i källorna.[3] Efter deras förebild organiserade Knut den store sin berömda krigarkår, kallad tinglidet eller tingmannalidet. Medlemmarna kallades *hūscarlas* 'huskarlar, hirdmän'. Tingmannalidet var icke något gille; men skillnaden mellan ett sådant krigarsamfund med inbördes förpliktelser och ett gille har sannolikt icke varit särdeles stor. Huskarlarna i en hövdings hird synas även ha varit förbundna med varandra såsom bröder. v. Friesen hänvisar särskilt till runinskrifterna på Hällestad- och Turinge-stenarna (DR 285 och Sö 328).

För handel och andra ekonomiska företag funnos *félag*; ordet betyder 'sammanskott av pengar eller annan egendom för ett gemensamt företag, så att man delar vinst och förlust med varandra (jfr isl. *leggia fé saman*); gemenskap, bolag'. Att också den ekonomiska intressegemenskapen medförde starka band mellan *félagar* (de genom ett *félag* förbundna), framgår klart av detta ords användning och betydelseutveckling. Från *félagi*, m., 'bolagsman, kamrat' är steget icke långt till *fóstbróðir*. Att dräpa sin *félagi* betraktades såsom ett nidingsverk (L 208 Söderby, Danmarks sn). Särskilt vid utrustning och befraktning av ett skepp uppkommo tidigt former av bolagsbildning.

På ön Berezanj i Dnjepr-mynningen har man funnit en gravsten med en svensk, snarast gotländsk, runinskrift: **krani : kerþi : half : þisi : iftir : kal : fi : laka : sin**, d. v. s. *Grani gærði hvalf þessi*

[1] Det »stora gillet» (*Mikla gildi*) i Nidaros omtalas redan i *Ágrips* korta berättelse om Olav Kyrre (*Ágrip*, Kap. 37). — Om norska ortnamn sammansatta med *gildi* som förled se M. Cahen a. a. s. 226 med där cit. litt.

[2] Annorlunda O. A. Johnsen, *Gildevæsendet i Norge i middelalderen* (i: [Norsk] *Historisk Tidsskrift* 5:5, 1920—24).

[3] *Jómsvikinga saga*, utg. av C. af Petersens (1882), kap. 14, s. 63 f. — Jfr även R. Ekblom i *Archives d'Études Orientales* 11, s. 39 f.

æftiʀ Karl, felaga sinn »Grane gjorde denna grav efter Karl, sin bolagsman».[1] Grane och Karl ha varit handelsmän i *félag* med varandra. De ha tillsammans bestritt kostnaderna för företaget och delat vinsten.

Ordet *félagi*, m. är för övrigt icke vanligt i svenska runinskrifter. Det förekommer två gånger i Uppland (U 391, L 208 Söderby, Danmarks sn), en gång i Södermanland (Sö 292), en gång i Västergötland (Vg 182).[2] Däremot träffas det påfallande ofta i Danmark, särskilt i Skåne:

Sönderjylland: DR 1 Haddeby.

Jylland: DR 66 Århus, 68 Århus, 125 Dalbyover, 127 Hobro.

Skåne: DR 262 Fosie, 270 Skivarp, 279 Sjörup, 316 N. Nöbbelöv (skadad), 318 Håstad, 321 V. Karaby, 329 Gårdstånga, 330 Gårdstånga, 339 St. Köpinge.

Det är sålunda ganska vanligt i Danmark under vikingatiden, att en kamrat (eller kamrater) reser runsten till minne av en kamrat (eller kamrater).[3] Ofta tillägges den döde det hedrande epitetet *dræng goðan* (262 **aftiʀ : tuark : filaka × sin : trik : kuþan**, 339 **uft : aba : filaka : sin : trik : kuþan**) eller *harða goðan dræng* (68 **eftiʀ × ąsur × saksa × filaka × sin × harþa × kuþan × trik**, 127 **aufti : karl : hin : kuþąa: fɛlaka : sin : harþa : kuþąan : trɛk**[4]); jfr även Haddeby-stenens **ian : han : uas : sturi : matr · tregʀ × harþa : kuþr ×**. Av flera inskrifter framgår det, att den döde har fallit i strid eller på vikingatåg: 66 **eftiʀ × ful ᛫ fela(k)a ᛫ sin ᛫ ᛫ iaʀ ᛫ uarþ . . . tuþr ᛫ þa ᛫ kunukaʀ × barþusk ᛫**, 279 **huftiʀ : ąsbiurn : sin : filagą . . . saʀ : flu : aki : at : ub : salum : an : ua : maþ : an : uabn : afþi**, 330 **aiftiʀ . . . filaka : sin(a) : þiʀ : trikaʀ : uaʀu . . . i · uikiku.** På Åhus-stenen (DR 68) säges det om den döde, vilken de båda män, som ha rest stenen, beteckna som **filaka × sin × harþa × kuþan**, att **saʀ × ati × skib × miþ × arną**; det kan här givetvis vara fråga om ett handelsskepp eller ett vikingaskepp. M. Olsen har framhållit (*Danske Studier* 1906, s. 23), att bruket av ordet *felagaʀ* på Gårdstånga stenen (DR 330) om män som »varit i viking» vittnar om »at dette ord fortrinsvis har været brugt om fæller paa vikingetog, en opfatning, som har støtte i ordets anvendelse i den norrøne litteratur».[5] Och i ordboken till *Danmarks Runeindskrifter* sättes ordet *felagi* i nära samband med vikingalivet. Det betyder, säges det, »fælle, om mænd, der deltager i samme vikingetogt». Detta är uppenbarligen riktigt, för så vitt det angår ordets bruk i danska runinskrifter. Men lika säkert torde det vara, att ordet alltjämt har bibehållit sin egentliga betydelse 'bolagsman' och sitt samband med grundordet *felag*, som ännu i forndanska lagar mycket brukas i betydelsen 'egendomsgemenskap; bolag vid vars ingående bestämdes var delägares andel i egendomen' (Schlyter). Förklaringen till att ordet *felagi* i runinskrifterna har fått betydelsen 'vapenbroder' måste givetvis vara, att vikingatåget har varit organiserat såsom ett ekonomiskt företag med gemensamma insatser för byggande och utrustning av skepp, underhåll av manskap, anskaffande av vapen m. m. och med andelar i vinsten i förhållande därtill. Ändamålet med vikingafärden var oftast att *afla sér fiár*. Ett gott exempel kan hämtas från början av Egils saga. Det berättas om Kväll-Ulv, Egils farfader: *Ulfr var maðr svá mikill ok sterkr, at eigi váru hans iafningiar; en er hann var á unga aldri, lá hann í víkingu ok heriaði. Með honum var í félagskap sá maðr, er kallaðr var Berðlu-Kári . . . Þeir Ulfr áttu einn síóð báðir, ok var með þeim in kærsta vinátta.* Detta visar åtminstone tydligt uppfattningen i den senare isländska traditionen av vikingafärderna såsom *félag* och av vikingarna såsom *félagar*. Såsom A. Bugge och v. Friesen påpekat, betecknas medlemmarna i ett vikingalag även såsom bröder. På Hällestad-stenen i Skåne

[1] T. J:son Arne, *Den svenska runstenen från ön Berezanj utanför Dnjeprmynningen* (i: *Fornvännen* 1914, s. 44 f.), *La Suède et l'Orient* (1914), s. 11, *Det stora Svitjod* (1917), s. 41, A. Bugge, *En Björkö i Sydrusland?* (i: *Namn och Bygd* 6, 1917), s. 96 f.; E. Brate, *Sverges runinskrifter* (1922), s. 70.

[2] Dessutom i ett par inskrifter på medeltida gravkistor (L 1638, 1640).

[3] Jfr *Danmarks Runeindskrifter*, sp. 917.

[4] Jfr den likalydande inskriften på runstenen vid Ås kyrka, Västergötland (Vg 112).

[5] Jfr även A. Bugge, *Paavirkning fra norrøn paa vestfransk sjøret i middelalderen* (i: *Kristiania Videnskabsselskabs Forhandlinger* 1912, Nr. 5), s. 7 f., *Altschwedische Gilden*, s. 150 f.

(DR 295—297) står: **satu : trikaʀ : iftiʀ : sin · bruþr : stin : ą : biarki.** *broðiʀ* står här likvärdigt med *felagi*.[1]

Tillsammans med ordet *felagi* i fråga om vikingafärder förekommer ofta ordet *drængʀ*. Den fallne vapenbrodern betecknas som *drængʀ goðr* eller *harða goðr drængʀ*. Och tillsammans kalla sig krigarföljets män på Hällestad-stenen för *drængiaʀ*. Möjligen avser också ordet **trekiaʀ** *drængiaʀ* på Haddeby-stenen (DR 1) just den vikingahär, som Torulv och Erik tillhörde: **þurlf × risþi × stin × þąnsi × × himþigi × suins × eftiʀ × erik × filaga × sin × ias × uarþ : tauþr × þą × trekiaʀ satu × um × haiþa × bu.** I belysning av dessa inskrifter bör man utan tvivel se ordets användning på Bjälbo-stenen (Ög 64): **trikiaʀ + risþu + stin + þisi + aft + krib kilta + sin.** Märkligt är, att här inga namn förekomma på runstensresarna utan i stället det kollektiva **trikiaʀ** *drængiaʀ*. Det har tydligen varit så många, som deltagit i minnesvården, att namnen icke kunde komma i fråga. Det har varit hela laget, som betecknar sig såsom *drængiaʀ*. Säkerligen är det också här, liksom i de danska inskrifterna, fråga om ett lag av vikingar eller kanske snarare ett lag av vikingar och köpmän. Mellan sjörövartåg och köpmannafärd var under denna tid steget icke långt. Runstensresarna beteckna emellertid sin döde kamrat såsom **kilta + sin** »sin gillebroder». Ordet *gildi* m. har här trätt i stället för Hällestad-stenens *broðiʀ* och de andra danska inskrifternas *felagi*. Grep och hans kamrater ha varit sammanslutna i ett *gildi*. Det nya ordet — och med det väl också nya former för organisationen — har ersatt det inhemska *felag*. Det finns, anmärker v. Friesen, »intet bevis för att *gilde* använts som beteckning för en samling av krigare, som sammanslutit sig för t. ex. sjöröveri. Visserligen voro gränserna mellan denna trafik och handeln under vikingatiden städse i hög grad flytande, men snarare ha de enskilda vikingaflottorna varit organiserade i analogi med t. ex. jomsvikingarna än som gillen. Sannolikt komma vi vårt Bjälbogilles natur närmast, om vi antaga, att det var en sammanslutning av män, som jämte det fäderneärvda jordbruket drevo handel... Det ligger därför kanske närmast tillhands att antaga, att vi på Bjälbostenen råkat en organisation av män, som tillgodosågo den rika väst-östgötska slättbygdens mera lokala behov i merkantil väg: till bönderna sålde vad dessa behövde av utländska varor och av dessa köpte det de själva hade att avyttra».[2]

Bjälbo-stenens inskrift, som enligt v. Friesen tillhör tiden efter år 1000, »snarare efter än före år 1025», är ett vittnesbörd om att gillen ha varit kända i vårt land under vikingatiden och att de ha påverkat de sammanslutningar av handelsidkande bönder, som tidigare funnos i olika bygder. Orden *drængiaʀ* och (ack.) *gilda* i samma inskrift synas ge vid handen, att en sammansmältning har ägt rum mellan inhemska traditioner och främmande förebilder. Det är måhända icke någon tillfällighet, att vi — såsom v. Friesen påpekar — möta dessa förhållanden på en plats, i vars närhet senare en huvudort för handeln i västra Östergötland uppstod. Av liknande art ha väl de norska bondegillen varit, i Gulatingslagen och i Onarheim på Tysnesön i Hordaland, som vi känna genom bevarade gillestadgar (*NGL* 5, s. 7 f.). Medlemmarna synas ha varit på samma gång sjömän, handelsmän och jordbrukare. Men det är först med handelns koncentration till städer, som de verkliga förutsättningarna skapas för ett gilleväsen efter västeuropeiska förebilder.

De båda Sigtuna-inskrifterna U 379 och U 391 överensstämma på en viktig punkt med Bjälbo-stenen: som subjekt i minnesformeln står ett pluralt substantiv, icke personnamn. Mot Bjälbo-stenens *drængiaʀ ræisþu stæin þennsi* ... svarar Sigtuna-stenarnas *frisa gildaʀ letu ræisa stæin þennsa* ... och *frisa gildaʀ letu rista runaʀ þessaʀ* ... Det är i själva verket något högst

[1] Om den nordiska handeln under forntiden se bl. a. K. Lehmann, *Altnordische und hansische Handelsgesellschaften* (i: *Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht*, 62, s. 295 f.).

[2] A. Schück (*Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst*, s. 253 f.) finner, att »v. Friesens uppfattning av Skenningegillets karaktär är icke osannolik», men han anser det »icke otänkbart, att vi i Bjälbo-stenen ha att se ett minne av ett hedniskt gille i Skenningebygden».

ovanligt, att en inskrift av detta slag icke börjar med namnet (eller namnen) på den (eller dem), som ha föranstaltat minnesvården. I regeln är det ju nära anhöriga, som omtala, att de ha låtit resa stenen eller rista runorna. I dessa tre inskrifter står i stället ett appellativum i plural, angivande kamraterna i gillet.[1] I viss mån kan man jämföra med Hällestad-stenens **askil : sati : stin : þansi ... satu : trikaʀ : iftiʀ : sin : bruþr ...** och Turinge-stenens **ketil : auk + biorn + þaiʀ + raistu + stain + þina + at + þourstain : faþur + sin + anuntr + at + bruþur + sin + auk : huskarlaʀ + hifiʀ + iafna ...** I U 379 beteckna gillebröderna den döde såsom *gilda sinn*, i U 391 såsom *felaga Sloða*. Vi finna här ett nytt fall av parallellism mellan *gildi*, m. 'gillebroder' och *felagi*, m., mellan *gildi*, n. 'gille' och *felag*, n.

Liktydiga voro orden *gildi* och *felagi* ingalunda. Det framgår tydligt av Sigtuna-inskrifterna. *Frisa gildaʀ* beteckna i U 391 den döde *Alboð* icke såsom *gilda sinn* eller *gilda Slɔða*, utan såsom *felaga Sloða*. Det är riktigt, som A. Schück säger[2], att om Albod »utsäges alltså icke, att han var gillebroder. »Han kan ha varit en frisisk köpman, som har ingått bolag med en medlem av frisagillet i Sigtuna, Slode, följt denne dit och där avlidit. Formellt sett är detta obestridligen möjligt. Det rimliga torde likvisst vara, att *Sloði* och *Alboð* ha utgjort ett *felag*, ett handelsbolag, inom gillet och att sålunda *frisa gildaʀ* ha låtit utföra inskriften till minne av en gillebroder.[3]

Att av gilleväsendets terminologi endast personbeteckningen *gildi*, m. 'gillebroder' möter i runinskrifterna, sammanhänger givetvis med dessa urkunders art. Det förhåller sig på samma sätt med ordet *felagi*, m., vilket, såsom ovan nämnts, är rikligt belagt, särskilt i danska urkunder. Däremot förekommer grundordet *felag* ingenstädes i runlitteraturen.

Personbeteckningen *frisa gildaʀ* förutsätter emellertid ett *frisa gildi* »frisernas gille». Formellt är *frisa*, såsom nämnt, otvivelaktigt en genitiv av folknamnet *frisaʀ* (eller *frisiʀ*) 'friser'. Men vad menades då med ett *frisa gildi*?

Enligt v. Friesen avses »ett av friser bestående eller åtminstone av friser ursprungligen stiftat och för friser avsett gille». De i inskrifterna förekommande personnamnen ge närmare besked om gillets sammansättning. *Þorkill* och *Slɔði* äro genuint svenska namn, *Alɔð* är däremot ett icke-nordiskt namn, sannolikt frisiskt. Såväl svenskar som i Sigtuna bofasta köpmän (och eventuellt hantverkare) av frisisk börd ha varit medlemmar av gillet. I varje fall har detta antagit svenska seder, vilket framgår därav, att man över avlidna gillebröder låter utföra runristningar i svenskt språk. »Det är ganska osannolikt, att främlingar gjort sig mödan att efter seden i ett främmande land för främmande och ovidkommande människor hugfästa sina dödas minne.»

H. Schück[4] finner det visserligen naturligast att fatta *frisa gildaʀ* såsom en förening av i Sigtuna bosatta friser. »Men en möjlighet synes också vara, att frisernas gille — i analogi med Gotlandsfararnas gille — bestått av Sigtunabor, som idkat handel på Frisland.» Som skäl för en dylik uppfattning åberopar Schück dels inskrifternas svenska avfattning, dels gillebrödernas svenska namn. Såsom ovan har framhållits, kan det visserligen icke med fullkomlig säkerhet avgöras, huruvida *Alboð* har varit en medlem av gillet. Men detta förefaller dock vara den naturligaste tolkningen. Med »Gotlandsfararnas gille» åsyftar Schück förmodligen, såsom A. Bugge har påpekat (*Altschwedische Gilden*, s. 131 not 3), ett uttryck i ett brev från konung Valdemar I

[1] A. Schück (a. a., s. 355 not 1) finner det sannolikt, att dessa tre inskrifter ha utförts »över gillebröder, som saknade nära anförvanter i bygden, varför gillet övertagit familjens skyldigheter».

[2] A. Schück a. a. s. 120 not 2.

[3] Jfr O. v. Friesen i *UFT* h. 32 (1917), s. 366: »Gillet var nämligen en sammanslutning till gemensamt skydd och gemensam trevnad, men icke ett handelsbolag. Inom gillet funnos säkerligen medlemmar av en hel del olika kompanier, liksom det i Sigtuna fanns föreningar för gemensamma affärer (bolag, kompanier) utanför frisagillet.»

[4] H. Schück, *Birka* (1910), s. 19 f.; jfr även *Svenska folkets historia* 1:1 (1914), s. 260.

omkr. 1177 till »universis in Gutlandiam transeuntibus» vari han stadfäster deras gille.[1] Det är omöjligt att avgöra, vilket nordiskt uttryck som ligger till grund för detta latinska »universis in Gutlandiam transeuntibus». Snarare torde det dock vara ett *Gotlandsfara gildi* än ett *guta gildi*.[2] Men endast ett *guta gildi* i betydelsen 'gotlandsfararnas gille' skulle vara en direkt motsvarighet till *frisa gildi* i Sigtuna. Språkligt sett kan man svårligen tänka sig, att förleden i *frisa gildaR* skulle kunna betyda 'frislandsfararna', d. v. s. svenskar som handla på Frisland.[3]

Frisa gildi i Sigtuna synes följaktligen på inskrifternas tid ha varit ett blandat gille, med både svenskar och friser som medlemmar. Sannolikt hade detta gille då bestått en avsevärd tid och hunnit undergå stora förändringar. Den frisiska handeln hade i slutet av 1000-talet redan sett sin bästa tid. Det var ättlingar av inflyttade friser, försvenskade till sed och namn, som numera till stor del utgjorde frisagillets medlemmar.[4]

Frisa gildi i Sigtuna har varit kristet. Det framgår av de kristna böneformlerna i inskrifterna: *Guð hialpi and hans* (U 379) och *Kristr hinn hælgi hialpi and hans* (U 391). I och för sig är detta icke annat än man kan vänta vid denna tid och på denna plats, som väl alltifrån början har haft en rent kristen befolkning.

De båda frisagille-stenarna U 379 och 391 äro utförda av samme ristare. De äro så lika i utförandet och i en mängd detaljer, att ingen tvekan skulle kunna råda därom, även om de ej hade varit signerade. Ristaren har emellertid på båda angivit sitt namn: *Þorbiorn risti*. Den ena är en rest sten, den andra ett jordfast stenblock; därav beror olikheten i formulering: *letu ræisa stæin þennsa* (U 379) och [*letu rista runaR*] *þessaR* (U 391). Centrum i ristningen utgöres av ett enkelt S:t Georgskors. Det avbildar sannolikt ett hugget stenkors, rest på en grav eller ingående i ett kristet gravmonument.[5] Från nedre korsarmen utgå ändarna av ett band, vari inskriften är avfattad. Ristaren har f. ö. avstått från all konstnärlig utsmyckning och ornamentik. Det behöver icke bero på någon principiellt ovillig inställning mot den »hedniska» runstenskonsten. Ty som konstnär är ristaren icke särdeles betydande. Kring de båda bandändarna nedanför korset har han efter runstenarnas mönster lagt smalare bandknutar. Men ringen på U 379 svävar fritt i luften och binder icke samman, och kringlan på U 391 är ytterst otymplig. Hur främmande ristaren står för stilen framgår också av de ojämnheter och underliga knyckar, som han låter sina bandlinjer göra. På U 379 har han nedtill på h. sidan icke kunnat åstadkomma en tillräckligt mjuk avrundning av runslingan; runan 71 **u** har därför blivit deformerad

[1] *Danmarks Gilde- og Lavskraaer fra Middelalderen*, udg. ved C. Nyrop, 1 (1899—1900), s. 3 f. Jfr A. Schück, *Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst* (1926), s. 371 f.

[2] Jfr *gildi Englandsfara* i Bergen i slutet av 1200-t. (*NGL* 3, s. 25). »På Skånemarknaden» (in nundinis Scaniensibus), d. v. s. i Skanör, fanns år 1264 en *Saxægilde strætæ* (*SD* 1, s. 423). Det *saxagilde*, efter vilket denna gata blivit uppkallad, har givetvis bestått av tyska köpmän i Skanör, icke av skåningar, som drevo handel på Nordtyskland.

[3] Till v. Friesen ha anslutit sig A. Bugge (*Altschwedische Gilden*) och A. Grape (*Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen* 1, 1911, Inledning, s. 25), till Schück S. Tunberg (*Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning*, 1911, s. 200), E. Brate (i *UFT* h. 31, 1916, s. 277 f., *Sverges runinskrifter*, s. 127), A. Schück (a. a. s. 119 f.).

[4] Jfr A. Bugge a. a. s. 141: »Die Gilde der Friesen in Sigtuna existierte, als die Runeninschriften über Alboþ und Þurkil eingegraben wurden, ohne Zweifel schon lange. Der Handel der Friesen war ja im 11. Jahrhundert überall im Absterben ... Die friesische Gilde in Sigtuna stammte, wie ich glaube, aus dem 10., ja vielleicht schon aus dem 9. Jahrhundert ... Es ist nicht ausgeschlossen, dass friesische Kaufleute die Kaufmannsgilde in den skandinavischen Norden eingeführt haben». — Om de ekonomiska och kulturella förbindelserna mellan Sverige och Frisland under vikingatiden se framför allt E. Wadstein, *Friserna och forntida handelsvägar i Norden* (1920), *Norden och Västeuropa i gammal tid* (1925).

[5] Se t. ex. *Västergötlands Runinskrifter* pl. 22 (Häggesläd), 42 (Husaby), 43 (Lindärva) och de ristade avbildningarna på Vg 55, 79, 109.

och står med sin ena stapel på den föregående I-runan. På U 391 snörper han vid inskriftens slut ihop runslingan på ett onaturligt sätt, och de båda sista runorna ha fått sin plats utanför, i tomrummet mellan runslingans båda skänklar. Det är märkligt, att ristningar av så hög ålder och utförda på beställning av ett säkerligen förmöget köpmannagille i Sigtuna ha fått ett så pass enkelt och föga konstnärligt utförande. U 379 och U 391 äro i själva verket typiska exempel på en degenererad runstenskonst. De vittna på sitt sätt om att hela denna konst i sin blomstring var en yttring av den uppländska bondekulturen på 1000-talet. När den kom i en annan miljö, så, långt ifrån att utvecklas, förtvinade den. Det finns i Torbjörns båda Sigtunaristningar något av samma tendens som i de båda Lovö-stenarna U 50 och 51, vilka dock äro yngre och ännu mera otympligt utförda. Att U 391 i tekniskt avseende är sämre än U 379 beror tydligen på att det har varit svårare att rista på den fasta hällen med dess ganska skrovliga och ojämna yta än på den fristående stenen, vars yta därtill säkerligen har preparerats och jämnats före ristningen.

Torbjörn har i själva verket en ganska karakteristisk ristningsteknik. Han har svårt för att draga längre raka linjer; ännu svårare är det för honom att åstadkomma mjuka och avrundade båglinjer. Han hugger så att säga på kort sikt, med ojämna linjer; hans mejselhugg äro skarpa och tydliga men föga djupa och icke i bottnen avrundade såsom t. ex. Fots och Åsmunds. I tekniskt avseende påminner han mest om Visäte. Sigtuna-stenarnas Torbjörn kan under inga omständigheter vara identisk med den Torbjörn skald, som har ristat Hillersjöhällen U 29, såsom Brate menar. Torbjörn skald är en fullkomligt virtuosmässig ristare, som suveränt behärskar runristningens teknik och lekfullt behandlar dess motiv. »Det är», säger Brate, »ej underligt att finna honom i stånd att variera sirningen av sina ristningar.» Säkerligen icke, inom vissa gränser. Men att den ristare som på Hillersjö-hällen celebrerar i eleganta bandslingor, i andra verk skulle visa sig oförmögen att lägga en enkel knut på ett naturligt sätt, förefaller alldeles otänkbart. Sigtuna-ristningarna och Hillersjö hällen äro varandra så olika som runristningar kunna vara. De förra kunna lika litet vara ungdomsverk som ålderdomsverk av mästaren till U 29. Ristningstekniken är i detta fall tillräckligt avgörande.[1] — Lika litet kan Sigtuna-ristningarnas Torbjörn vara identisk med den Torbjörn, som har ristat runstenen på Ytter Enhörna kyrkogård (Sö 190). Vi måste räkna med tre olika runristare med namnet Torbjörn.

Har Torbjörn ristat någon av de andra inskrifterna i Sigtuna? Den som i första rummet kommer i fråga, är U 385, stenen i S:t Olovs ruin. v. Friesen (*UFT* 32, s. 366) och Brate (*UFT* 32, s. 363 f.) äro ense om att attribuera den till Torbjörn. Korsets form, runorna och ortografien överensstämma. Framför allt är själva ristningstekniken densamma.

Vidare är det utan tvivel samme Torbjörn, som har ristat en sten vid S:t Pers kyrka (U 394).

Torbjörn har även varit verksam i Sigtuna-trakten. Signerad med hans namn är den tyvärr mycket defekta U 467. Brate tillskriver honom med rätta de tre icke signerade runstenarna U 457, 474 och 478. Ingen, som har undersökt dessa, kan vara tveksam om att de äro utförda av samme man. Det framgår bl. a. av korsets form och ornamentikens detaljer. Att denne ristare har varit just Torbjörn, är uppenbart på grund av den allmänna likheten med U 467, vidare också på grund av den karakteristiska ristningstekniken, bruket av skiljetecken, runornas form och ortografien. På U 474 möter samma S:t Georgskors som på de tre Sigtuna-ristningarna, men dessutom på stenens mitt ett annat kors av från bl. a. Åsmund och Visäte välkänd typ. Detta kors återkommer på U 467, 457 och 478. Torbjörn har i dessa ristningar på den uppländska landsbygden, ehuru utan större framgång, sökt anpassa sig till den traditionella runstenskonstens former. Sannolikt har han ristat även U 470. Hans verksamhetsområde synes ha

[1] Om Torbjörn skald se även S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1943, s. 309 f.

varit begränsat till Sigtuna och Ärlinghundra härad. Möjligen har han hört hemma i Sigtuna. Hans arbeten ha en utpräglat kristen karaktär. På alla hans ristningar förekommer kors. På de flesta dessutom fromma önskningar: »Gud hjälpe hans ande» (U 379, 467, 474), »Gud hjälpe hans ande och alla kristna» (U 457), »Den helge Krist hjälpe hans ande» (U 391), »Mikael tage vård om hans ande» (U 478).

Alla Torbjörns ristningar börja med ett + (eller ×). F. ö. är : (eller mera sällan ·) skiljetecknet mellan orden. Runorna stå vanligen mycket tätt tillsammans, särskilt mot inskrifternas slut. Runornas former visa, att Torbjörn har varit en omsorgsfull men icke särdeles tränad runmästare. I U 391 förväxlar han 2 ggr **a** och **n**. I sitt eget namn har han uteglömt en runa (**þurbiun**). På U 379 finnas två olika former av **s**-runan: ᛁ (5 ggr) och ᛋ ᛊ (vardera 1 g.). ᛁ förekommer även på U 470. ᛋ-runan har hos Torbjörn ofta ett mycket karakteristiskt utseende. Ett par avvikande former förekomma på U 474 i ordet **reisa** och på U 478 i ordet **ikifastr**. Att på U 379 runan 71 **u** har fått en ovanlig form bestående av två raka streck, beror tydligen på den tvära krök, som runslingan där gör. Att på U 391 några runor blivit mindre väl formade (särskilt **r** i **risti**) sammanhänger säkerligen med ristningsytans ojämnhet. **u**- och **r**-runorna variera ganska mycket och äro ibland ej tydligt åtskilda; jfr särskilt på U 474 **r** i **kufriþ**. Deformerad på grund av det trånga utrymmet har på U 457 **n** blivit i ordet **kristnum**.

Torbjörn använder **r**-runan för ʀ: 6—11 **kiltar**; jfr U 391 **þesar**, U 474 **iukeir**. Däremot vanligen **eftiʀ** (dock även **eftir** U 474 och U 470). **o**-runan betecknar vanligen *o*-ljud: U 391 **alboþ**, **sloþi**, U 474 **broþur**, U 478 **bota**, men förekommer även i namnen **suarthofþi** och **onut** U 457; ovisst är, vilket ljud runan här representerar. **h**-runan brukas i **felaha** U 391 och **mihel** U 478.

Viktigt är, att Torbjörn konsekvent använder formerna **let** med **e** och **reisa : stein** med **ei**. Det visar klart hans samband med ristaren Visäte.

Enligt v. Friesen (*Upplands runstenar*, 1913, s. 67) bör Torbjörns verksamhet förläggas till tiden 1060—75[1], enligt Brate (*Svenska runristare*, s. 71) till 1070-talet.

380. Sigtuna, Kyrkogården.

Pl. 44.

Litteratur: O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 10 (n:r 19).
Äldre avbildning: O. Juel foto (a. a. fig. 19).

Stenen påträffades, då kyrkogårdsmuren, som var lagd 1796, under åren 1899 och 1900 omlades. Den står nu rest vid ett träd mitt framför huvudingången till kyrkan, 25 m. V om kyrkan.

Mörk, blågrå sten av en lös, skiffrig bergart. Höjd 0,87 m., bredd 0,54 m. Ytan är mycket ojämn och knottrig, därtill hårt vittrad. Endast en mindre del av runslingan på ristningens vänstra sida samt en del av ornamenten i mitten finnas kvar. Ristningen har ursprungligen varit djupt huggen. Det som finnes kvar är tydligt.

Inskrift:

. . . s - - arn ᛁ auk · kus · li . . .
5 10

[*A*]*s*[*bi*]*orn ok* **kus** *le*[*tu*] . . .

»Åsbjörn och **kus** läto . . .»

Till läsningen: 1 **s** är säkert, även om översta delen är bortvittrad. Framför 1 **s** finnes ingen säker runa. Ytan är alltför svårt skadad av vittring. En fördjupning finnes tvärs över slingan,

[1] I *UFT* h. 26 (1909) sättes den till omkring 1075.

som kan vara rest av ett **i** eller en hst. Närmast efter det korsande bandet är endast den inre delen av runslingan i behåll; här finnas tre stavar, den mellersta svagt bågböjd. R. 2—3 kunna sålunda ha varit **bi**. Alla de följande runorna äro fullt säkra. 10 **k** är icke stunget.

Juel läser **i** framför 1 **s** och har därefter nedre delen av 2 **b**. Sålunda 1—6 **isbiarn.**

De båda sista runorna 13—14 **li** äro helt säkert början av ett **litu** 'läto'. Inskriften har börjat med två namn. Det första har säkerligen varit *Asbiorn*. Det andra namnet, 10—12 **kus**, återfinnes på två runstenar i trakten V om Sigtuna: L 32 Väppeby, Kalmar sn och L 36 Ö. Grans kyrka; i dessa båda inskrifter avses samme man.

381. Sigtuna, Kyrkogården.

Pl. 44.

Litteratur: D 2:198. P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 58; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 6 (n:r 12); E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate foto (ATA).

Fragment av en runsten, inmurat i östra yttervägen på det Gernerska gravkoret, strax ovanför marken, 1,5 m. S om järndörren (se fotografi i UFT h. 26, fig. 15). Gravkoret är uppfört år 1757, och stenen har sannolikt då blivit inmurad.

Ljusgrå, kvartsrik granit. Höjd 0,61, bredd 0,59 m. Ytan är ytterst hårt sliten; möjligen har stenen tidigare legat som tröskel eller golvsten. Ristningen är därför mycket grund och ställvis nästan helt utplånad. Särskilt gäller detta om runslingan längst t. v. (i stenens nuv. läge), där knappast något är fullt säkert. Varken Dybecks eller Brates läsningar kunna verifieras. — Av ornamentiken, särskilt korsets ställning, är tydligt, att stenen sitter upp och ned. Ristningen har bestått av två rundjur med kropparna utefter stenens kanter, upptill och nedtill inböjda och kopplade. Upptill äro delar av huvudena bevarade; nedtill ha runbanden slutat i snäckformigt inrullade stjärtar. Mellan stjärtarna reser sig det i sin helhet bevarade korset, som har utgjort ristningens mittparti.

Inskrift:

...-n·ui-...:...n:resa:...ita...a...u·kuþ:hiabi at·
5 10 15 20 25

... *Guð hial[þ]i and* ...

»... Gud hjälpe anden ...»

Till läsningen: Efter de första runorna **...-n:ui-** har inskriften fortsatt i en båge utåt och uppåt, och därefter i den h. runslingan nedåt. Före 6 **n** kan här intet med någon säkerhet läsas, med undantag av ett sk: 6—10 **n:resa** är ytterst svagt men sannolikt. Punkten i 8 **e** är tydlig. R. 11 har möjligen varit **f**. 14 **a** är säkert, 15 **u** däremot ovisst. Därefter har i stjärtens spets funnits plats för en runa, varav hst synes skymta svagt. Slutet av inskriften 16—25 **kuþ:hiabi at·** är tydligt, med undantag av sista runan, vars övre del är mycket hårt vittrad.

Dybeck: **...in·ui...:r...ret...fti:e-su kuþ:hiabi at·**. — Lindal: **...in:ui...r--rn: res-...fti:easu...kuþ:hiabi at·...** — Brate: **...in·ui...:biarn:resa...fti:þaour·kuþ:hiabi al·** »Förmodligen är **al** återstoden av **sal** 'själ', som icke fått rum på korsarmen.» — Juel har ingen egen läsning utan nöjer sig med att återge Dybecks.

382. Sigtuna, Kyrkan. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 45.

Litteratur: B 301, L 11, D 2:200. J. Bureus, F a 5 n:r 300; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 165; R. Dybeck, Berättelse 1858, 1863 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 57; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 4; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 89; O. v. Friesen i Namn och bygd 18 (1930), s. 100; E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 56.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 301); Dybeck a. a.; Juel foto a. a. fig. 4; H. Faith-Ell foto 1925 (ATA).

Runstenen fanns enligt Bureus »I Klöstret», d. v. s. i Mariakyrkan, det enda som på 1600-talet återstod av dominikanklostrets byggnader. Vid 1600-talets slut befann sig denna sten jämte två andra (U 383 och U 395) i klosterkyrkans sakristia. Peringskiöld meddelar: »I Closterkyrkian finnas desse gambla Monumenter. Uthi Sakerstian tre stycken Runestenar, genom tijden och ålderen alla sönderslagna.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Uti Sigtuna Sakerstia», och detta återkommer sedan som överskrift i B 301. Liljegren har sedermera, säkerligen utan annan grund än träsnittet i *Bautil*, ändrat detta till »Sakerstiemuren». De tre stenarna ha förmodligen aldrig varit inmurade i kyrkan, utan förvarats lösa i sakristian.[1] Träsnittet i *Bautil* återger endast en tillfällig uppställning. Det är att märka, att stenarna äro lagda över varandra, U 383 nederst, därpå U 395 och överst U 382. Den mellersta i ordningen, U 395, har bevisligen ett par årtionden tidigare flyttats över till Mariakyrkan från S:t Per. Det är därför icke möjligt att veta, huru länge de båda andra stenarna (U 382 och U 383) ha funnits i klosterkyrkan. Måhända ha de också blivit inlagda till förvar där först i senare tid, i samband med det vaknande intresset för stadens fornminnen. Det är att märka, att ingendera omtalas av Aschaneus och endast U 382 av Bureus, men väl att märka först i hans renskrift F a 5, icke i hans anteckningsbok F a 6.[2] Tänkbart är givetvis, att de ha tillvaratagits från klostrets ruiner i närheten av kyrkan. De bära tydliga spår av att ha blivit sönderslagna och tillformade för något praktiskt ändamål, rimligtvis för att ligga i någon byggnadsmur. Mariakyrkan är följaktligen endast deras första kända förvaringsplats, men var de ursprungligen ha stått, kunna vi icke veta, lika litet som i fråga om flertalet av Sigtunas runstenar.

Fig. 97. U 382, 395 och 383. Sigtuna. Efter B 301.

Någon gång efter 1600-talets slut ha de tre runstenarna blivit nedlagda i kyrkans golv, U 382 »i vestra ingången»

[1] Också Juel har av teckningeu i *Bautil* låtit förleda sig att tro, att U 382, 383 och 395 ha suttit »i sakristians mur». Floderus uppger likaledes, att U 382 har varit »tidigare inmurad i Mariakyrkan».

[2] Även i F a 5 har inskriften U 382 blivit införd efteråt, i den nedre marginalen, kanske samtidigt med Bureus' anteckning den 5 Sept. 1644, att U 395 numera befinner sig »i klöstrets sacristian». Hans lokaluppgift för U 382 »I Klöstret» gäller sålunda endast stenens dåtida förvaringsplats.

(P. A. Säve). Dybeck fann den liggande i den södra och mindre av kyrkans västra gaveldörrar. »I golfvet till St. Maria, eller sockenkyrkan», skriver han i sin reseberättelse 1858, »ligga två runstenar (L 11, 12) ... Å båda nämnas ställen i orten, och de borde hafva bättre plats.» Några år senare, i sin berättelse 1863: »Det grämde mig högeligen att stadens två märkligaste af gammalt kände runstenar (å den ena nämnes *Sigtuna*, och å den andra *Risnö*, sannolikt i Spånga socken) ännu ligga i kyrkgolfvet, utsatta för tramp, den sednare t. o. m. såsom tröskel. Deras upptagande och flyttning till lämplig plats blefve ingalunda kostsam. Tills vidare kunde de, tillika med andra flyttbara stenmonumenter i staden, få rum i St. Olofs närbelägna kyrka.» År 1875 var stenen emellertid upptagen och förvarades i vapenhuset (Lindal; *UFT*). År 1888 förvärvades den (jämte U 383, U 395 och några andra fornsaker) genom köp till Statens Historiska Museum, där den alltjämt förvaras (inv.-nr 8455).

Röd sandsten. Höjd 0,75 m., bredd 0,65 m. Stenen är tyvärr mycket skadad. Upptill är ett stycke avslaget, likaså på v. sidan. Härigenom har en del av ristningen gått förlorad. På h. sidan har kanten blivit hårt naggad och många runor skadade. Dessa skador funnos redan på 1600-talet. Sannolikt har stenen någon gång under medeltiden blivit stympad för att brukas i något bygge. Därtill är ristningen ganska nött genom tramp. — Ristningen har haft formen av en triangel, med inskriftsband utefter triangelns tre sidor. Mittpartiet är fyllt av ornamentik och ett kors. Sannolikt har stenen, då den ristades, haft formen av en oregelbunden fyrsiding, med en överdel, som utgjort en liksidig triangel och som använts för ristning, och ett mindre, ävenledes triangelformat fotstycke nedanför ristningen. Det förefaller troligt, såsom redan Floderus har antytt, att en sten av denna form har utgjort del av ett kistformat gravmonument.[1] På v. sidan är ett stycke kvar av den ursprungliga kanten. Den är fint släthuggen. Även kantytan på h. sidan är släthuggen, ehuru mera skadad i senare tid. Släthuggningen av kanten fortsätter ett litet stycke över hörnet nedtill på h. sidan, men upphör sedan, och kanten är obearbetad. Det är tydligt, att den nedre delen av stenen har varit avsedd att vara osynlig, d. v. s. stå i jorden.

Inskrift:

...·r·li·r-.....ʀ...ur·sun kunars·i·risny suain risti
5 10 15 20 25 30 35

...le[t] r[æisa]...[æfti]ʀ...sun Gunnars i Risnøy. Svæinn risti.

»...lät resa...efter...Gunnars son i Risne. Sven ristade».

Till läsningen: 3—4 **li** äro tydliga, likaså 6 **r**, men runan 5 är spårlöst borta. Upptill t. h. fortsätter inskriften med två raka stavar, skadade upptill; första någorlunda säkra runa är 10 **ʀ**. Därefter möjligen en bst av **u**, efterföljd av tre raka stavar. 11 **u** är till större delen bevarat, liksom nedre delen av 12 **r**. Fr. o. m. 13 **s** är inskriften relativt väl bevarad och alla runor säkra. 16 **k** är icke stunget. Däremot finnes i 27 **y** ett litet lodrätt streck, som uppenbarligen är hugget. Nedre stapeln i 25 **s** saknas och har aldrig varit huggen. Det kan tänkas, att ristaren har avsett ett »svenskt-norskt» **s**, med endast en stapel och en streckformad avgränsning av denna (jfr denna **s**-runa på U 379). Men utrymmesskäl ha i varje fall icke föranlett bruket av denna runform.

Bureus **r·litu·r...k·titur sun kunars i risnum...suain risti**. — Hadorph och Leitz: **...u liṭ.. kitil·u·uiu...srs·i risnu...risti**. I *Monumenta* återger Peringsköld inskriften sålunda (troligen en sammanarbetning av Bureus' och Hadorphs läsningar): **r·litu·r...kitil·sun·kunars·i·risnum·suain·risti**. Tydligen kunde man på 1600-talet knappast läsa mera på stenen än nu. — Dybeck:

[1] Floderus avbildar emellertid till följd av någon förväxling U 395, och det är därför oklart, vilkendera runstenen han avser.

...r...ir...n...ur ᛁ sun · kunars ᛁ i ᛁ risny suain risti. — Juel och Brate ha inga egna läsningar utan återgiva Dybecks.

22—27 **i risny** återger ett ortnamn. Redan Dybeck och efter honom Brate och v. Friesen ha förmodat, att härmed avses *Risne* i Spånga sn. Namnet skrives *Risenö* 1363 (*SRP* n:r 587), *Risnö* 1375 (ib. n:r 1181). Om namnet *Risne* se J. Sahlgren, *Eddica et scaldica* 2: 1 (1927), s. 272 f., O. v. Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 100.

Ristaren har hetat Sven. Samma ristarnamn förekommer i ytterligare 5 inskrifter: U 247, 284, 321, 377 och D 1: 155 Brunnby, Börje sn. Namnet är ju mycket vanligt, och det är därför icke utan vidare klart, att det är samme man som avses. Brate påpekar, att »den egendomliga formen av **s** utan nedre stav» förekommer på U 321 och U 382. Detta tyder onekligen, trots den ganska olikartade ornamentiken, på att ristaren har varit samme man. Jfr U 247.

383. Sigtuna, Kyrkan. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 46.

Litteratur: B 301, L 13. J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 165; UFT h. 5 (1876), s. 51; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 3.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 301); Juel foto a. a. fig. 1; H. Faith-Ell foto 1925 (ATA).

Stenen fanns på 1600-talet tillsammans med U 382 och U 395, i klosterkyrkans sakristia. Senare har den blivit inlagd i kyrkans golv. År 1876 omtalas »en sten med vackra runslingor utan runor», som låg i golvet i norra sidoskeppet; säkerligen är det U 383 som avses. År 1888 fördes den till Statens Historiska Museum, där den alltjämt förvaras (inv.-nr 8455).

Röd sandsten. Höjd 1,10 m., bredd 0,67 m. (nedtill) — 0,55 m. (upptill). Stenen har liksom U 395 blivit svårt stympad; upptill och på båda sidor ha ristningens yttre delar blivit borthuggna. Sannolikt har här en slinga med inskrift gått utefter stenens ytterkant; av runorna finnas emellertid endast obetydliga spår bevarade. Det är sålunda stenens mittparti, fyllt av en schvungfull ornamentik, som är i behåll. Kompositionen har varit en variation av U 395. Det förefaller icke omöjligt, att de båda stenarna kunna ha tillhört samma gravmonument och att U 383 har varit en pendant till U 395. I varje fall äro de verk av samme mästare. Det är samma rytm och noggranna avvägning i linjerna, samma utomordentliga skicklighet i utförandet. Om dem båda kan det sägas, att de i sin art äro fulländade konstverk. I detta avseende stå de otvivelaktigt främst bland Sigtunas runristningar.

Nedtill t. h. synes inom uppåtgående slingan spår av 4 runor; den första synes ha varit **n**, den andra **i**. Huruvida detta är inskriftens början eller slut, kan givetvis icke avgöras. Upptill på h. sidan finnas även spår av ett par stavar.

384. Sigtuna, Klosterområdet.

Pl. 47.

Litteratur: W. Holmqvist, Rapport till Riksantikvarien 7/9 1945 rörande undersökning av medeltida byggnadsrester öster om Mariakyrkan i Sigtuna sommaren 1945 (ATA).

Vid undersökning sommaren 1945 av husgrunder i klosterområdet på östra sidan av Mariakyrkan utanför nuv. kyrkogården påträffades av docenten W. Holmqvist fragmentet av en runsten. Av Holmqvists rapport till Riksantikvarien framgår om fyndomständigheterna följande:

På östra sidan om det s. k. klosterdiket, strax SÖ om Mariakyrkan, blottades resterna av ett stort byggnadskomplex, som sannolikt har tillhört klostret och uppförts samtidigt med detta,

alltså omkring 1200-talets mitt. Denna byggnad har någon gång under medeltidens senare skede (1400-talets slut eller 1500-talets början) brunnit ned, varefter vissa reparationer ha företagits. Bl. a. har utanför sydvästra hörnet av detta äldre hus — sålunda närmare kyrkogården — uppförts en tillbyggnad, vilken genom en mellanvägg var delad i två rum, det norra och det södra.

»Södra rummet gav ett ganska sammansatt intryck. Detta liksom de flesta andra delarna av byggnadskroppen var tämligen högt fyllt med jord och utplanerade rasmassor. Åt öster voro rasmassorna särdeles kompakta med mängder av hela och sönderslagna tegel. Under dessa rasmassor utbredde sig i östra delen av rummet ett 10 cm högt, jämnt fördelat lerskikt, fritt från kol men fyndbärande, och under detta ett starkt koncentrerat kollager, c:a 6 cm. tjockt. — Inbäddad i detta kollager påträffades den 2 juli ett stort fragment av en runristad, röd sandsten med den dekorerade ytan nedåt. Den låg c:a 3,5 m. söder om den äldre byggnadens sydvästra hörn, och den möjligheten föreligger, att den funnits inmurad på ungefär en vånings höjd i hörnet samt vid byggnadens brand hamnat på dess plats i brandlagret. Man får dock icke utesluta tanken, att den blivit med avsikt nedlagd vid en första planering av det avbrända området. Det ovanpå kollagret liggande lerskiktet kan ju tolkas i sådan riktning.»

Röd sandsten. Höjd 0,67 m., största bredd (upptill) 0,40 m. Stenens tjocklek 8 cm. Stenen har varit ristad, utom på framsidan (A), även på vänstra kantsidan (B) och på baksidan (C).

Fragmentet utgör vänstra nedre delen av en rest sten. Nedtill avgränsas ristningen på framsidan av en repstegsbård. Avståndet från denna till stenens underkant är 16 cm. Stenens fot är alltså mycket kort. Nedre kantytan är jämnt tillhuggen. Intet tyder på att stenen här skulle vara skadad. Det är svårt att förstå, hur stenen, som av inskriftens anbringande att döma har varit fristående och icke torde ha ingått i t. ex. en gravkista, har kunnat stå på det korta fotstycket.

Inskrift:

A: **katily · lit · raita ... im · hu - ... - an**
5 10 15 20

B: **arl · uk · kerþer**
25 30

C: **eftiʀ · suel**
35 40

Kætiløy let retta ... [K]arl ok Gærðar ... æftiʀ ...

»Kättilö lät resa ... Karl och Gärdar ... efter ...»

Till läsningen: 2 **a** har bst endast t. v. 3 **t** har två bst. 6 **y** är tydligt stunget. Likaså 29, 32, 34 och 41 **e**. Däremot är 8 **i** icke stunget. 10—14 **raita** är fullt säkert. Nedre delen av 18 **u** är borta. Av runan 19 finns endast spetsen av en hst. Runan 20 har varit **l** eller **þ**, vilketdera kan ej avgöras. Det bevarade stycket av bst är ett rakt streck; därför är **l** sannolikast. 22 **n** har bst endast t. h. — Av 23 **a** finns endast h. bst, men denna är fullt klar. Alla runorna på kantsidan (B) äro djupt huggna. 25 **l** har en kort men tydlig bst, upptill skild från huvudstaven. — 36 **t** har bst endast t. v. 38 **ʀ** är skadat nedtill, men säkert. Sista bevarade runan (42) har varit **l** eller möjligen **r**.

Om kvinnonamnet *Kætiløy* se Sö 338. Om mansnamnet *Gærðarr* se U 72. Huruvida det här står i nom. (*Gærðarr*) eller i ack. (*Gærðar*), kan ej avgöras. Anmärkningsvärt är, att det tecknas med **e** även i andra stavelsen, vilket väl förutsätter ett uttal med *æ*. Jfr dock att *æ* tecknas både med **a** (**katily**) och med **e** (**eftiʀ**). En egendomlig skriftform är 10—14 **raita**. Den måste avse infinitiven *retta* 'rätta, uppresa', i runinskrifterna vanligen tecknat **rita**. Den digrafiska beteckningen av *ē* torde bero på sammanblandning av verben **rita** *retta* och **raisa** *ræisa*. — De sista runorna 39—42 **suel** eller **suer** utgöra början av ett namn. Möjligen har detta varit *Sværkiʀ*. Om detta se Sö 209 och 300.

385. Sigtuna, S:t Olovs ruin.

Pl. 48.

Litteratur: D 2: 194. Ransakningarna 1667—84; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 19; P. A. Säve, Berättelse för år 1863 (ATA), s. 187; P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 58; G. Stephens, ONRM 2, s. 784; E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA), i UFT h. 32 (1917), s. 363 f.; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 5; O. v. Friesen i UFT h. 32 (1917), s. 366, i tidningen Upsala $^{12}/_{9}$ 1913.

Äldre avbildningar: Dybeck (D 8:o n:r 72 och D 2: 194); Brate foto (ATA).

S:t Olovs ruin avslutas i V av en till stor del nedrasad mur, varav ett högt och spetsigt mittparti kvarstår. I fjärde varvet, uppifrån räknat, längst till vänster, omkr. 7 m. ovanför marken sitter ett stycke av en runsten. Den ristade ytan vetter åt V.

Runstenen omtalas redan i *Ransakningarna* 1667—84: »På den västra gaflen uthi S. Oloffs Kyrkia, något högdt ifrån Jorden, ähr een Steen, vngiefähr 3 q:^{tr} på alla Kantter medh runska bokstäfver omskrefven.» Den blev emellertid av någon anledning icke avritad på 1600-talet; den finnes därför icke med i *Bautil* och följaktligen icke heller hos Liljegren. Dybeck har därför med en viss rätt antecknat den som nyfunnen: »Mer än en forskare både i forna och nyare tider har koksat upp till den prägtiga S:t Olofs-ruinens tinnar, men ingen af dem lärer bemärkt ett nära tolf alnar högt upp i gaflen till utbyggnaden vid tornets vestra sida inmuradt stycke af en runsten, bäst synligt från förbilöpande landsvägen.»

Ljusgrå, kornig granit. Höjd 0,42 m., bredd 0,73 m. Stenen utgör den övre delen av en runsten. I ytan finnas en del avflagringar. F. ö. är ristningen väl bevarad.

Inskrift:

... tein : þentsa : eftʀ : krimulf : matu : no - ...
5 10 15 20 25

... [*s*]*tæin þennsa æftiʀ Grimulf, matuna*[*ut*] ...

»... denna sten efter Grimulv, (sin) följeslagare ...»

Till läsningen: Tydligt stungna äro 2, 6, 11 **e**. Runorna 2—4 **ein** stå tätt. Hst i 7 **n** är skadad på mitten; bst är fullt tydlig. 8 **t** är lätt skadat genom bortfall, som drabbat övre ramlinjen. Båda bst äro säkra, den vänstra dock sämre. Även 13 **t** är lätt skadat, men bst dock säkra. Hst i 14 **ʀ** är skadad på mitten; av h. bst endast svaga spår, den v. är något skadad men tydlig. 15 **k** är icke stunget. Alla runorna i namnet 15—21 **krimulf** äro säkra; likaså i det följande 22—25 **matu**. 25 **u** har en onormal form: hst är något krokig, bst däremot rak. H. delen av bst i 26 **n** står i kanten av en avflagring. 27 **o** är fullt säkert, med raka bst; nedre delen av runan är bortflagrad. Därefter övre hälften av en hst; inga spår av bst t. v.; huruvida några funnits t. h. kan icke avgöras.

Dybeck: 11 **i**, 25 **r**, 26 **k**; dock anmärkes om den sista runan, att den har ett visst utseende av **n**. — Lindal: 11 **e**, 25 **u**, 26 **n**. — Brate: 11 **e**, 25 omvänt **r**, 26 **n**. — v. Friesen: 25 **u**.

Mansnamnet *Grimulfʀ* är icke vanligt. Det är antecknat från ytterligare två svenska runinskrifter: Ög 120, Sö 145. Det förekommer sparsamt i svenska och danska medeltidsurkunder; tidigast i den s. k. Danaholmstraktaten (Codex runicus av SkL).

Brate läser visserligen 22—25 **matr** men framhåller, att **r** måhända är felristning för **u**, »ty ordet måste vara en fornsvensk motsvarighet till fvn. *mǫtunautr* 'person som har gemensamt kosthåll med andra'.» I fsv. finns ordet *matunöte*, n. (Cod. Bildst.) 'gemenskap vid mat l. måltid, sällskap vid bordet'; jfr även de på liknande sätt bildade fsv. *farunöter*, m. 'reskamrat, följeslagare' och *farunöte*, n. 'ressällskap, följe'. Av utstyrsel och ljudbeteckning att döma är U 385 utförd av samme ristare som U 379 och U 391; denne skulle alltså här, menar Brate, med *matunautr* ha varierat det i U 379 använda *gildi* och det i U 391 brukade *felagi*.

v. Friesen (som undersökte inskriften i samband med konserveringsarbetena år 1913) är också övertygad om att U 385 är ristad av Torbjörn. Han har därför också tänkt sig möjligheten att vi här ha en tredje inskrift, som har med frisagillet att göra. »Men detta är mera ovisst än lektor Brate tror, ty man får ej sätta likhetstecken mellan *gilde* 'gillebroder' och *felagi*, *matunautr* 'bolagsman; matlagskamrat'. Gillet var nämligen en sammanslutning till gemensamt skydd och gemensam trefnad, men icke ett handelsbolag. Inom gillet funnos säkerligen medlemmar af en hel del olika kompanier, liksom det i Sigtuna fanns föreningar för gemensamma affärer (bolag, kompanier) utanför frisagillet.»

Matunautr är ett av de många fornnordiska orden för 'kamrat'. De ha alla egentligen en mer eller mindre speciell innebörd. *Matunautaʀ* voro köpmän, som för en handelsresa slogo sig ihop om kosten och hade kosthållet ombord tillsammans, *felagaʀ* voro köpmän, som voro i kompani med varandra. För båda gällde säkerligen samma förpliktelser. Liksom *felagaʀ* betraktades *matunautaʀ* såsom fostbröder.[1] Ordet brukades om reskamrater till lands och vatten, och det fick därjämte med tiden den allmänna betydelsen 'kamrat' (jfr fra. *companion*, egentl. 'en som har brödet gemensamt med en annan'). Två män, som rodde på samma bänk, utgjorde nödvändigtvis ett matlag.[2] Från det nordiska *matunautr* härledes — direkt eller genom förmedling av ett lågtyskt-holländskt sjömansord *matenoot* — ffra. *matenot*, fra. *matelot* 'matros', vars äldsta betydelse är 'kamrat ombord'.[3] Betydelseutvecklingen sammanhänger med de olika matlag, i vilka skeppsbesättningen var indelad. Från östnordiskt område är ordet *matunautr* belagt endast genom Sigtunastenens **matu : no -** och Fornsvenska legendariets *matunöte*, sålunda icke alls från danskt område. Det kan emellertid icke vara något tvivel om att detta är en tillfällighet och att ordet har varit fullt brukligt under vikingatiden både i Sverige och Danmark.

Matunautr (U 385) är sålunda icke identiskt med vare sig *gildi* (U 379) eller *felagi* (U 391). Vi kunna följaktligen icke veta, huruvida Grimulv har varit medlem av frisagillet eller någon annan sammanslutning. Namnet på den eller dem, som ha rest stenen, saknas även i den fragmentariska inskriften. Så mycket är emellertid klart, att det icke har varit någon frände eller nära anhörig. I detta avseende överensstämmer U 385 med de båda frisagille-stenarna (U 379 och U 391). Sannolikt sammanhänger detta med förhållandena i staden. De inflyttade, såväl främlingar som svenskar, voro köpmän och hantverkare, som saknade anförvanter inom staden. Kamratlag och gillen ha därför trätt i stället för ätten och övertagit dess skyldigheter.

Ristningen på U 385 är prydd med ett S:t Georgskors av samma typ som på U 379 och U 391. Även ristningstekniken, runornas utseende och ortografien göra det fullt visst, att ristaren Torbjörn har utfört även U 385.

386. Sigtuna, S:t Olovs ruin. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 48.

Litteratur: O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 10.
Äldre avbildningar: Juel foto a. a. fig. 7; H. Faith-Ell foto (ATA).

[1] A. Bugge har erinrat om förekomsten av ordet *mǫtunautr* i de lagar, som gällde för jomsvikingarna: *hverr þeira skyldi hefna annars sem mǫtunauts síns eða bróður síns* (*Jómsvíkinga saga*, 1882, s. 63).

[2] Hj. Falk, *Altnordisches Seewesen* (i: *Wörter und Sachen* 4, 1922).

[3] G. Baist, *Germanische Seemannsworte in der französischen Sprache* (i: *Zeitschrift für deutsche Wortforschung* 4, 1903, s. 257 f.); A. Bugge, *Paavirkning fra norrøn paa vestfransk sjøret i middelalderen* (i: *Kristiania Videnskabsselskabs Forhandlinger* 1912, Nr 5), s. 8 f.; Kr. Nyrop, *Et formentlig Vikingeord* (i: *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1919, s. 1 f.; även i Kr. Nyrop, *Ordenes Liv* 5, s. 68 f.); E. Gamillscheg, *Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache* (1928), art. matelot (med där cit. litt.); R. Plate, *Etymologisches Lexikon der französischen Sprache* (1931), art. matelot; Fr. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* (9. Aufl. 1921), art. Matrose; E. Hellquist, *Svensk etymologisk ordbok*, art. matros.

Antikvarien d:r E. Ekhoff fann hösten 1904 dessa tre fragment liggande i S:t Olovs ruin, dit de blivit inlagda från grannskapet. Han medförde dem till Statens Historiska Museum, där de nu förvaras (inv.-nr 12272: 1—3).

Tre fragment av röd sandsten. Huruvida de ha tillhört samma runsten, kan givetvis icke med säkerhet avgöras.

A 30 × 29 cm. Ytan är jämn och slät, ristningen tydlig.

Inskrift:

rn × faþu̱,

sannolikt [*Bio*]*rn*, *faðu*[*r sinn*].

B 13 × 15 cm. Endast ornamentik, bl. a. fot av ett djur.

C 12 × 16 cm. Endast ornamentik.

387. Sigtuna, vid S:t Olovs ruin.

Litteratur: D 2: 193. R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 19, Berättelse 1863 (ATA); O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 5.

Avbildning: Dybeck (D 2: 193).

De enda uppgifterna om detta numera förkomna runstensfragment härröra från Dybeck. I *Svenska runurkunder* (1857) skriver han, omedelbart efter att han redogjort för runstenen i S:t Olovs ruin (U 385): »Ett annat stycke, äfven utgörande öfre delen af en Runsten, $1^1/_2$ qvarter högt och nära 2 qvarter bredt, är af mig funnet å ett trägårdsland öster i staden, anammadt och aflemnadt till Antiqvitets-akademien.» Några år senare (1869) i *Sverikes runurkunder*: »Detta öfre stycke af en sten med vänderunor hittades af mig 1859(!) i en åker nära S:t Olofs ruin och det forna klostret, samt förvaras nu bland statens samlingar.» O. Juel sökte det förgäves i Statens Historiska Museum, och det har ej heller senare kunnat återfinnas. Det saknas redan i förteckningen över runstenar i Sigtuna i *UFT* h. 5, s. 56—58.

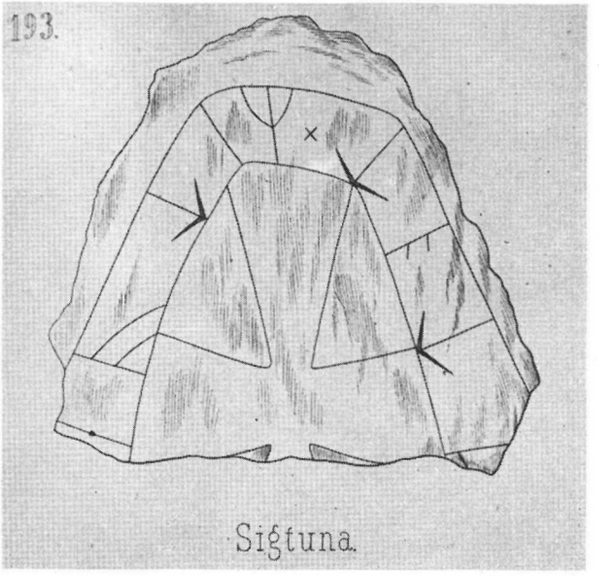

Fig. 98. U 387. Sigtuna. Efter D 2: 193.

Inskrift (enligt Dybeck):

... eftiʀ × tot - ...
5

... æftiʀ dott[ur] ...

»... efter dotter ...»

Runorna äro s. k. vänderunor. Av sista runan finnes endast hst (delvis) jämte spår av en bst. Dybeck antager 1857, att den varit **þ** eller **o**, år 1869 **u**.

388. Sigtuna. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 48.

Litteratur: D 2:195. R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 18 (n:r 70), Berättelse 1863 (ATA); P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 58; G. Stephens, ONRM 2, s. 782; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 5.

Äldre avbildningar: Dybeck (D 8:o n:r 70, D 2:195): H. Faith-Ell foto (ATA).

Två stycken av en runsten, ett större och ett mindre, påträffades av Dybeck (1857) »liggande på en gård, som gränsar intill södra sidan af nämnda S:t Olofs tomten[1] och är vid Storgatan (äfven Kungsgatan kallad)... Upplysning om stenens forna plats, samt om de felande delarna af honom, har förgäfves sökts.» I sin reseberättelse år 1863 skriver Dybeck: »Af de fyra icke tillförene kända runstenar, dem jag för åtta år sedan uppdagade i Sigtuna, saknades nu en.» Med dessa fyra av honom upptäckta runstenar avser Dybeck n:r 69—72 i *Svenska runurkunder* (= U 389, 388, 390 och 385); av dessa finnas n:r 68, 71 och 72 (= U 389, 390 och 385) alltjämt i behåll. Den år 1863 saknade måste sålunda vara n:r 70 (= U 388). Några år senare (1869), då han utgav 5. häftet av *Sverikes runurkunder*, uppger emellertid Dybeck, att det större stycket fanns kvar: »Tu stycken af en runsten, hvilka förr lågo på en gård nära torget. Det större finnes nu i en trägård längre i vester; det mindre är förkommet.» I *UFT* h. 5 (1876) meddelas, att stenen »är i senare tid rest i hr C. P. Lehmanns trägård», bredvid U 389. Senare har den emellertid blivit sönderslagen. År 1887 funnos 9 st. fragment (därav ett litet utan ristning) inlagda i koret till S:t Pers ruin; de fördes till Statens Historiska Museum, där de nu förvaras (inv.-nr 8272:2). — Det mindre, av Dybeck såsom förkommet angivna stycket skall, enligt en blyertsanteckning i ett exemplar av Dybecks *Sverikes runurkunder*, som tillhör Seminariet för nordiska språk i Uppsala, ha funnits liggande i S:t Pers ruin, tillsammans med U 397. Sannolikt beror denna uppgift på förväxling: det torde ha varit de tillvaratagna bitarna av det större stycket, som en tid ha förvarats i S:t Pers ruin, innan de överfördes till Stockholm.

Rödgrå sandsten. Enligt Dybecks teckning ha de båda runstensstyckena tillsammans mätt ung. 3½ aln i höjd och 1½ aln i bredd.

Inskrift (det inom [ ] supplerat efter Dybeck):

× [ul]fr [× a ... - nk]imunt[r × au]k × [ai] ...
5 10 15

Ulfʀ o[k ... I]ngimundr ok ...

»Ulv och ... Ingemund och ...»

Lindals läsning 1875 överensstämmer helt med Dybecks.

[1] Uttrycket »nämnda S:t Olofs tomten» hänför sig till den närmast förut omtalade runstenen U 389 (D 8:o n:r 69), som befann sig »i den tomt som omgifver murlemningen efter S:t Olofs kyrka». »S.t Olofs kyrka» är här fel för S:t Lars. Det kan därför tänkas, att detsamma även är fallet med det följande uttrycket »nämnda S:t Olofs tomten».

Fig. 99. U 388. Sigtuna. Efter D 8:o n:r 70.

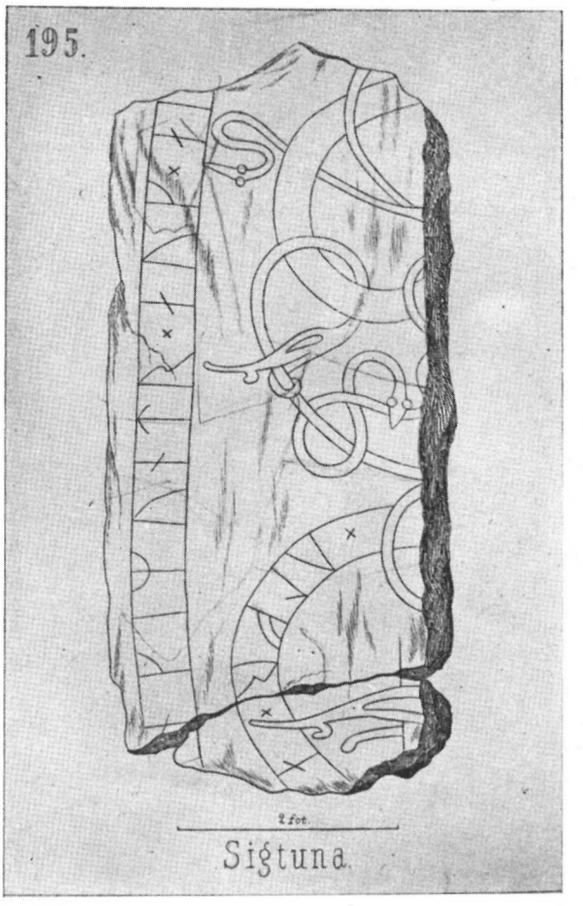

Fig. 100. U 388. Sigtuna. Efter D 2:195.

Om mansnamnet *Ingimundr* se Sö 194.

Ristningen har, av de bevarade fragmenten att döma, varit synnerligen väl huggen, utan tvivel av en skicklig runmästare.

389. Sigtuna. Nu i Stadsparken.

Pl. 49.

Litteratur: D 2:196. R. Dybeck, Svenska runurkunder 1 (1857), s. 18 (n:r 69); P. A. Säve, Berättelse 1863 (ATA); P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 58; G. Stephens, ONRM 2, s. 783; E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA); O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 6.

Äldre avbildningar: Dybeck (D 8:o n:r 19 och D 2:196); P. A. Säve, teckning (a. a.); Brate foto 1896 (ATA); Juel foto (a. a. fig. 9).

Runstenen omtalas första gången av Dybeck år 1857. Den satt då, sönderslagen i två stycken, inmurad i »en källare, belägen i den tomt, som omgifver murlemningen efter S:t Olofs kyrka. Ingen vet eller vill säga hvar de förut lågo eller om flere delar af samme sten träffats.» »S:t Olofs kyrka» är här fel för S:t Lars, såsom framgår av följande uppgifter. I P. A. Säves reseberättelse år 1863 meddelas: »1. Runsten, 1 aln 6 tum lång o. 14 tum bredast vid dörren och omkr. 1,6 över golfvet, uti Hr A. Granströms källare i samma trädgård, i hvilken S^{ct} Lars's

Ruin finns: så att denne Runsten väl hört till nämnda kyrka eller dess kyrkogård. 2. Runsten (förmodl. nedre hälften af 1.), en 15, 16 tum lång och hög på kant; sittande derstädes till höger om den förre i källarhörnet.» Kort därefter har stenen blivit utbruten ur källarmuren. År 1869 skriver Dybeck: »När jag för flere år sedan först granskade och afritade denne runsten, var han inmurad i en låg, mörk och af jord till hälften fylld källare i tomten der S:t Lars' kyrkruin är. Nedersta delen var dold inuti muren. Sedan dess är han utbruten ur källarmuren och ligger nu i nyssnämnde trägård [d. v. s. den trädgård där U 388 fanns], der han, behörigen hopnitad, kommer att resas.» I en not tillägges: »Förtjensten af denne och andre runstenars tillvaratagande i Sigtuna tillkommer herr Lehman med fru.» — År 1876 var stenen (enligt *UFT*) rest bredvid U 388 i herr C. P. Lehmanns trädgård. Sedermera fördes den till S:t Pers ruin, där den upprestes i ett hörn av tornet. År 1941 flyttades den till Stadsparken, lagades och uppställdes 5 m. NÖ om S:t Lars' ruin.

Grå granit. Höjd 1,79 m., bredd (nedtill) 0,59 m. Ytan är ganska skrovlig. Ristningen är på h. sidan svårt skadad, redan på de äldsta avbildningarna; en del av inskriften har därigenom gått förlorad. I de partier, som äro bevarade, är ristningen tydlig, och den har från början varit djupt huggen.

Inskrift:

kilauh · auk · usi · þau · litu · raisa . . . · þina · e - tʀ - - - - a̧ sun arna
5 10 15 20 25 30 35 40

Gillaug ok **usi** *þau letu ræisa [stæin] þenna æ[f]tiʀ - a, sun Arna.*

»Gillög och **usi** de läto resa denna sten efter - - -, Arnes son.»

Till läsningen: Icke stungna äro 1 **k**, 17 **i**. Däremot är 29 **e** tydligt stunget. Framför 1 **k** finnes nu intet sk, men ytan är här skadad. Av runan 30 finnes intet i behåll. I 31 **t** saknas h. bst, liksom övre delen av 32 **ʀ**. Därefter finnas spår av sannolikt 4 runor. Av 37 **a** finnes endast bst kvar. Följande tre runor 38—40 **sun** äro skadade i toppen. Intet sk efter 40 **n** och efter 44 **a**.

På Dybecks första teckning och på P. A. Säves saknas nedersta delen av inskriften, som var inmurad i väggen, med runorna 1—7 och 35—44. — Brate: Av namnet r. 33—37 »finnas blott obetydliga rester». R. 33 har varit **s**, »då skadans gräns utvisar loppet av nedre stafven och mellanstrecket.» Av r. 36 kan hst spåras »och därjämte öfre ringen af **b** eller **r**». R. 37 »torde ha varit **a** och icke **k**».

Om namnet *Gillaug* se Sö 205. Mansnamnet *Arni* förekommer även L 33 Låddersta, Kalmar sn, L 206 Fålebro, Danmarks sn, och Sö 97. Av pronomenet *þau* framgår, att 10—12 **usi** måste vara ett mansnamn. Det kan f. n. icke med någon säkerhet identifieras. Naturligtvis kan man även läsa **kusi**, såsom redan Stephens påpekat, med **k** hämtat från slutet av föregående ord. Jfr **kus** ovan U 380.

Eftersom kvinnonamnet är ställt främst, avser *Gillaug ok* **usi** sannolikt moder och son. De ha troligen låtit resa stenen till minne av en son till *Gillaug*. Dennes namn är förstört, men han var son till Arne. Denne torde sålunda ha varit Gillögs man och fader till **usi**.

390. Sigtuna. Nu i Stadsparken.

Pl. 49.

Litteratur: D 2:197. R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 18 (n:r 71); P. A. Säve, Berättelse 1863 (ATA); H. Hildebrand, P. M. angående en skadad runsten i Sigtuna 16/8 1869 (ATA); VHAAkad:s protokoll 1869 § 195, 281, 336; P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 58; E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA); O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 6; E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 44.

Äldre avbildningar: Dybeck (D 8:o n:r 71 och D 2:197); Brate foto 1896 (ATA); Juel foto a. a. fig. 16.

Även denna runsten blev först känd genom Dybeck 1857: »Detta Runstensstycke af gråsten har i urminnes tider legat såsom trappsten till Gården N:r 21 vid Sigtuna Storgata, omkring 30 famnar vester ut från föregående» [d. v. s. från D 8:o n:r 70 = U 388]. P. A. Säve meddelar 1863: »Runsten, 3 aln. lång, 1:17 bredast o. 9 tum tjock, vid Storgatan framför Kakelugnsmakare-Enkan Erikssons hus-port.» Av handlingar från år 1869 i ATA framgår, att stenen »för lång tid tillbaka legat med runskriften uppåt, som trappsten framför stenkärlstillverkaren Carl Hedéns hus». Detta hus revs år 1865, »hvarefter stenen flyttats till olika ställen, senast för två år sedan till en Hedéns angränsande ödetomt, der den, vid grundläggning för en nybyggnad nyligen blifvit kullstjelpt och slutligen sönderslagen i fem stycken, samt allt sedan fråga om undersökning blifvit väckt bitarne, utom 2:ne som förkommit, blifvit af Hedén bortförda, hopsatta och uppresta mot en bergvägg under klockstapeln». De två stycken som förkommit, saknade ristning. År 1869 skriver Dybeck: »Denne i tre delar nu sprängde, ofullständige runsten låg för 18 år sedan såsom trappsten till ett hus vid Storgatan och vardt sistlidne sommar rest mot södra väggen af Klockberget.» I *UFT* 1876 meddelas, att stenen »låg för ett par årtionden tillbaka såsom trappsten i hr K. Hedéns gård». År 1941 flyttades den ett stycke österut i Stadsparken, lagades och restes i planteringen nära S:t Lars' ruin, 25 m. N om Prästgatan och 15 m. Ö om ruinen.

Ljusgrå granit, med slät vacker yta. Höjd 1,56 m., bredd 1,10 m. Ristningen är mycket sliten genom långvarigt trampande och därför ganska grund, dock fullt tydlig. Toppstycket är förlorat, liksom v. delen av stenen. Inskriften är därför ganska fragmentarisk.

Inskrift:

× **sua**[**i**] . . . × **auk** × **frau** × **tis** + **at** × **ulf** × **bona** × **sin** × **kuþ** × **h** . . . **ans** +
5 10 15 20 25 30

Svæi[*nn*] . . . *ok Frøydis at Ulf, bon*[*d*]*a sinn. Guð h*[*ialpi and h*]*ans.*

»Sven . . . och Frödis efter Ulv, sin make. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Ingen stungen runa förekommer. Efter 22 **n** saknas en runa. — Dybeck, Brate och v. Friesen (hos Juel) uppge som fjärde runa **i**; den tycks numera vara bortnött.

U 390 är utförd av en skicklig ristare, densamme som har huggit U 127, 164, 167, 212 m. fl., d. v. s. mästaren Fot.

U 390 lämnar det enda kända östnordiska exemplet på kvinnonamnet *Frøydis*. Även i västnordiska källor finns ett enda belägg: *Freydís* var namnet på Erik den rödes dotter. Jfr om namn på *Frøy-* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 75.

Inskriften har tydligen meddelat, att Sven (kanske tillsammans med en eller flera bröder) har låtit resa stenen till minne av sin fader och Frödis efter Ulv, sin make.

391. Sigtuna, vid Prästgatan, Villa Karlsro.

Pl. 50.

Litteratur: O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 9; O. v. Friesen, Ur Sigtunas äldsta historia (i: UFT h. 26, 1908), s. 13 f., i UFT h. 31 (1916), s. 279 f., h. 32 (1917), s. 365 f., Upplands runstenar (1913), s. 66; E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA), i UFT h. 31 (1916), s. 277 f., h. 32 (1917), s. 362 f., Sverges runinskrifter (1922), s. 127, Svenska runristare (1925), s. 70; T. J. Arne i UFT h. 32 (1917), s. 364 f.; E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 45, 91.

Äldre avbildningar: C. M. Bolm, teckning $^{27}/_{9}$ 81 (ATA); O. Juel foto (UFT h. 26, 1908, fig. 17); O. v. Friesen foto 1908 (UFT h. 26, 1908, fig. 3); Brate foto 1915 (UFT h. 31, 1916, pl. III).

Ristningen finnes på ett jordfast stenblock, som ligger i sluttningen nedanför Klockberget, i trädgården till Villa Karlsro på norra sidan av Prästgatan, kvarteret S:t Nicolai, 19 m. N om

gatan och 11 m. S om villan. Ristningsytan vetter åt S. På västra sidan har en del av blocket blivit avslaget, varigenom en del av ristningen har gått förlorad.

Ristningen synes först i ganska sen tid ha blivit uppmärksammad. Det första kända vittnesbördet därom är en teckning, utförd år 1881 av fil. stud. C. M. Bolm och förvarad i ATA.[1] Därefter synes ristningen ha blivit glömd, och den återupptäcktes omkr. 1905, då villan Karlsro uppfördes på tomten, som förut hade kallats »Solbaddet».

Stenblocket är av rödaktig granit, i brottet delvis grå, med mycket ojämn yta. Ristningens höjd över marken 1,10 m., bredd 1,67 m. Ristningen är tämligen ojämn, delvis grunt huggen eller kanske snarare vittrad. Läsningen är därför på några ställen vansklig men på det hela taget tillräckligt tydlig. — Såväl Juel som Brate ha som sitt intryck framhållit, att ristaren Torbjörn icke har nedlagt samma omsorg på denna ristning som på den andra som han utfört i Sigtuna (U 379).

Inskrift:

×frisa : ki . . . : þesar : eftʀ : alboþ : felaha : sloþa : kristr : hia : helgi : hinlbi : ant : hans : þurbiun : risti
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

Frisa gi[ldaʀ] . . . þessaʀ æftiʀ Alboð, felaga Slóða. Kristr hinn hælgi hialpi and hans. Þorbiorn risti.

»Frisernas gillebröder . . . dessa (runor) efter Albod, Slodes bolagsman. Den helge Krist hjälpe hans ande. Torbjörn ristade.»

Till läsningen: Alla runorna i 1—7 **frisa : ki** äro fullt säkra. Mellan hst och bst i 6 **k** finnes en fördjupning, som säkerligen är naturlig; runan är sålunda icke stungen. Upptill gå runornas stavar ända upp till en avsats i stenen, som bildar gräns för ristningen. Någon övre slinglinje har här icke funnits. Den börjar först vid runan 33 **k**, då runbandet böjer av nedåt. 9 **e** är tydligt stunget; likaså 13, 23, 43 **e** och 45 **g**. Runan 19 är mycket egendomlig och utan motstycke i Torbjörns ristningar. Hst är tydlig. Nedre bst är likaså mycket tydlig och ofrånkomlig; den är bågformig och liknar mest bst i ett **u**, ehuru den är mycket mindre. Upptill finnas på hst:s h. sida två bst; den nedre, som är i det närmaste rak, är tydligast, men även den övre, som är liten och bågformig, förefaller vara huggen. Övre delen av runan liknar därför mest ett **f**. Troligen är ett **b** avsett. Möjligen har ristaren varit tveksam om ljudbeteckningen, först ristat ett **f** och sedan velat rätta detta till ett **b**. Det måste dock framhållas, att denna runa är helt olika de båda andra **b**-runorna i inskriften. Man kommer emellertid enligt min mening icke ifrån att den nedre bst är ristad; att tolka runan som ett **k** är därför helt uteslutet. De övriga runorna i namnet äro fullt klara. 26 **h** är fullt säkert. De båda bst på hst:s h. sida äro tydliga, likaså den övre på v. sidan. Den nedre på v. sidan är närmast hst grund och endast svagt skönjbar, men av spetsen finnas tydliga rester. F. ö. äro alla runor i detta ordet fullt tydliga, likaså i namnet 28—32 **sloþa**. 41 **a** är säkert; bst dock tydlig endast på h. sidan. Bst i 42 **h** äro små; likaså i 47 **h**. Bst i 49 **n** är alldeles säker; alltså en felristning. Bst i 53, 57 **a** gå endast obetydligt över hst på h. sidan. Bst i 54, 58 **n** äro ensidiga. Ovisst är, huruvida i runan 65 **r** eller **u** har avsetts. Bst är svagt böjd och ett stycke uppifrån möjligen insvängd mot hst. En missformad runa är 67 **r**. Jämförelsen med denna ger dock vid handen, att r. 65 bör antagas vara **u**. Huggningen av såväl runor som ornamentlinjer är nedtill rätt osäker; tydligen har

[1] Hr Bolm hade redan tidigare som gåva överlämnat till VHAAkad. ett antal teckningar av runstenar och andra fornlämningar (se Akademiens protokoll 1880 § 253). Bolm var född 1843, student 1862; han finnes år 1884 upptagen i Uppsala Universitets katalog som äldste junior i Göteborgs nation. Han har uppenbarligen varit en intresserad och runkunnig man. Hans teckningar, som äro påfallande goda för en självlärd man, finnes bevarade i ATA. En sådan, av Saleby-stenen, är återgiven i H. Jungners arbete *Gudinnan Frigg och Als härad* (1922), s. 366. Ett par andra äro förut avbildade i *Upplands runinskrifter*, Bd 1 s. 146 (fig. 89) och 459 (fig. 288).

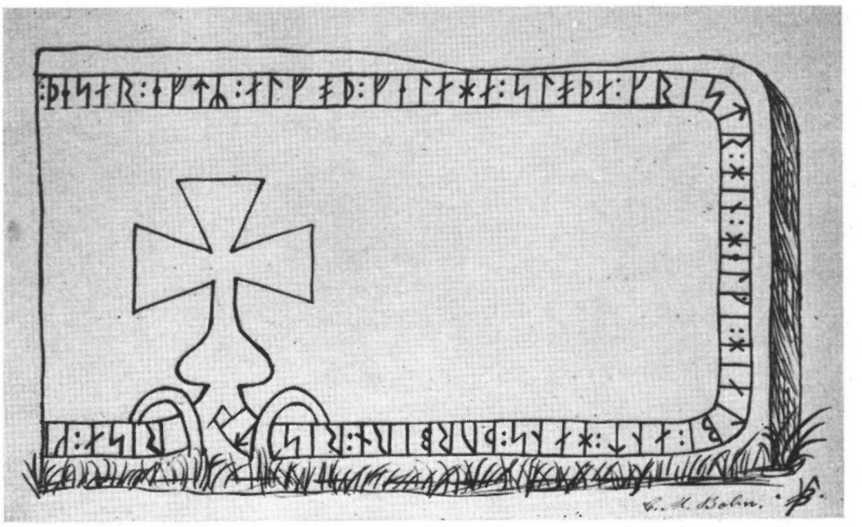

Fig. 101. U 391. Sigtuna. Efter teckning av C. M. Bolm.

det varit svårt för ristaren att här komma åt att utföra sitt arbete. Efter sista runan 71 **i** finnes intet sk.

Bolm har följande läsning: **risa : ki . . . : þesar : eftʀ : alfoþ : felaha : sloþa : kristr : hin : helgi : hialbi : ant : hans : þurbirn : risti**. Runorna äro i alltför hög grad stiliserade, vilket lätt blir fallet på en teckning. r. 41 har »rättats» till **n** och r. 49 till **a**. Bolm har ej upptäckt första runan **f**. Intressant är, att han har uppfattat r. 19 som **f**, r. 26 som **h** och r. 65 som **r**. Bolms teckning har varit okänd för Brate och v. Friesen.

Juel har endast ofullständigt kunnat tyda ristningens nedre del, och i varje fall är hans fotografi ganska otillfredsställande. Av andra ordet »stå två stafvar kvar, om hvilkas betydelse jag ej vågat någon gissning». Av Juels läsningar äro följande anmärkningsvärda: 9 **i** (men 13, 23, 43 **e** och 45 **g**), 19 **b** (av de övre bst uppfattar han endast den inre, rundade som ristad), 26 **k**, 65 **u**.

v. Friesen har i ett par avseenden rättat Juels läsning: han tillägger sk × vid inskriftens början och runorna 6—7 **ki**, 9 **e**. Däremot saknas de båda sista runorna 70—71 **ti** både hos honom och Juel. v. Friesen läser 19 **b**; av de båda bst upptill ifyller han endast den yttre, raka som ristad. R. 26 läser han liksom Juel som **k** men antyder tillvaron av huggning t. v. om huvudstaven genom ett **:** Sålunda 22—27 **fela : ka**.

Brate (*UFT* h. 31, s. 277 f.) har gjort invändningar mot namnet 17—21 **alboþ**. »Detta namn beror på felläsning. Öfre bistafven på **b** i det förmodade **alboþ** har äfven på prof. von Friesens fotografi formen af bistaf till **k**, men den fördjupning, som af honom uppfattats som nedre bistafven till **b**, har icke sammanhang med stafven på det ställe, där sådant antagits, utan fortsättes lodrätt inemot bistafven till **k**, ordet bör alltså läsas **alkoþ** eller möjligen **algoþ**, och antagas utgöra en förkortad ristning af **alkoþan** 'mycket god, förträfflig' såsom bestämning till det följande ordet 'kamrat, bolagsman'.»[1] — Även v. Friesens läsning 22—27 **fela : ka** underkännes av Brate. »Bistafven på detta **k** är hos prof. v. Friesen kort och alldeles riktigt uppfattad, emedan den utgör högra öfre bistafven i det **h**, som runan är, och hvars alla armar motsvaras af tydliga fåror utom den nedtill t. v., som icke tyckes hafva kommit till utförande, men möjligen innehåller den nedre pricken i kolon framför **k** hos prof. v. Friesen en del af dess sträckning, liksom den öfre

[1] Det som v. Friesen uppfattar som nedre bst i **b** är enligt Brate icke hugget, utan »en skada, förmodligen frätt af vatten, regn och smältande snö» (*UFT* h. 32, s. 362).

pricken den vänstra öfre armen. Ordet är alltså att läsa **felaha**.» — Slutligen har Brate läst de båda sista runorna 70—71 **ti**. Brate anser, att inskriften har avslutats med ett :, »ehuru detta är otydligt».

v. Friesen (*UFT* h. 31, s. 279) vidhåller med bestämdhet sin uppfattning beträffande såväl 19 **b** som 26 **:k**. I fråga om den förra runan anmärker han, att »den nedre bistafvens nedre parti är för känsel och syn fullt tydligt huggen, och stafven svänger fullt tydligt på sätt min och Juels foto ange in mot hufvudstafven. Det enda man kan anmärka om partiet intill hufvudstafven är att det är grundare hugget än dess nedre del, men ristaren är ganska oskicklig som runformerna visa. Ofvanför stafvens krökning fins en bred punktlik försänkning som ej är huggen. F. ö. är lektor B's antagna förkortning **alkoþ** för **alkoþan** högst anmärkningsvärd; ordningen mellan namnet och bestämningarna finner han själf påfallande; slutligen är *felagi* i den generaliserade betydelsen 'kamrat' ej styrkt i äldre fornnordisk tid.»[1] — I fråga om det följande ordet vidhåller v. Friesen sin läsning **fela : ka** men medger att detta skadade ställe sannolikt bör kompletteras så som Brate har gjort och att det sålunda ursprungligen har stått **felaha**.

T. J. Arne, som med anledning av polemiken mellan Brate och v. Friesen undersökte inskriften på U 391, ger v. Friesen rätt i fråga om 17—21 **alboþ** och Brate i fråga om 22—27 **felaha**. Om 19 **b** anmärker han: »Hufvudstafven är något förtjockad strax nedom midten. Här utlöper nämligen en fördjupning snedt uppåt mot vänster från hufvudstafven. På högra sidan om hufvudstafven löper från dennas midt en nästan rak bistaf snedt uppåt. Innanför denna synes en liten nästan halfkretsformig bistaf, som sluter sig till hufvudstafvens öfre fjärdedel.[2] Strax nedanför hufvudstafvens midt utgår en annan större halfkretsformig bistaf, som i det närmaste sluter till hufvudstafvens nedre ända, kanske mera, än som framgår af Friesens fotografi. Upptill närmast hufvudstafven är denna bistaf grundare inhuggen än i övrigt... Mig synes det vara sannolikt, att runristaren velat åstadkomma en **b**-runa, men först af misstag dragit ut den övre bistafven för långt, därpå velat åstadkomma en rättelse och inhuggit den lilla halfrunda öfre bistafven samt fullbordat **b**-runan genom den undre böjda bistafven.»

Första delen av inskriften bör, såsom v. Friesen först har föreslagit, suppleras på följande sätt:

× **frisa : ki**[**ltar : letu : rista : runar**] : **þesar**.

I stället för **rista** kan ha stått verbet **hakua** 'hugga'. Om **frisa : kiltar** och om (ack.) **felaha** se ovan U 379.

Om mansnamnet *Sloði* se Sö 175.

Namnet **alboþ** *Alboð* är icke nordiskt. Det har emellertid motsvarighet på västgermanskt område: *Alabaudus* (o. 600, Venantius Fortunatus), fht. *Albodus* (700-t.), se E. Förstemann, *Personennamen* (2. Aufl.), s. 81. Ä. fris. *Albod*, *Alḅot* hör möjligen hit, ehuru det anses kunna återgå på äldre *A(dal)bold* (W. Dijkstra, *Friesch woordenboek* 4, s. 11). Efterleden *-baud*, *-bod* förekommer icke sällan i västgermanska namn: *Merobaudes*, *Hariobaudes*, *Bainobaudes* (300-t., se M. Schönfeld, *Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen*), feng. *Radbod*, *Winebod* m. fl. (W. E. Searle, *Onomasticon Anglosaxonicum*); se vidare E. Förstemann a. a. s. 249 f. Det finnes sålunda goda skäl för att med v. Friesen antaga, att den **alboþ** som omtalas i U 391 har varit en fri-

[1] Vid ett nytt besök år 1917 har v. Friesen »på nytt konstaterat, att nedre bistafven är fullkomligt säker, om den också är grund intill hufvudstafven» (*UFT* h. 32, s. 365).

[2] v. Friesen anmärker härtill: »D:r Arnes uppfattning af den lilla halfkretsformiga försänkningen innanför den öfre bistafven och dennas tillkomst är kanske riktig. Dock är det ovisst, om den är afsedd af ristaren, och den ansluter hvarken upptill och nedtill helt till hufvudstafven.»

sisk man, medlem av frisagillet och bolagsman till svensken Slode. Gillet har bestått av både svenska och frisiska medlemmar.

Brate har, såsom ovan nämnt, velat tolka 13—27 **eftʀ : alkoþ : felaha : sloþa** på ett annat sätt; det skulle betyda »efter den förträfflige kamraten Slode». **alkoþ** skulle vara »en förkortad ristning» för **alkoþan** (sg. m. ack.) och **alkoþ : felaha** en bestämning till **sloþa**. Att detta förslag av språkliga skäl måste avböjas, har på starka skäl framhållits av v. Friesen. Den ordföljd, som här förutsättes, är mycket ovanlig och har i varje fall ingen motsvarighet i Torbjörns ristningar. Om ordet **felaha**, såsom Brate menar, anger förhållandet mellan *frisa gildaʀ*, som ha låtit utföra ristningen, och den döde *Alboð*, skulle man även ha väntat, att det varit efterföljt av ett possessivpronomen 'sin'.

H. Schück (*Birka*, s. 20 not) framhåller med rätta den fullständiga parallellismen mellan de båda inskrifterna U 379 och U 391. **eftiʀ · þur[kil : kilt]a · sin** på U 379 svarar sålunda mot **eftʀ : alboþ : felaha · sloþa** på U 391. »Frågan är då: kan **alboþ : felaha** motsvara **kilta**? Alldeles omöjligt synes detta icke vara. I fornsvenskan fanns ordet *ölbuþ* i betydelsen gästabud . . . *Ölbuþ* synes sålunda kunna återgifvas med gille och *ölbuþfelagi* med gillebroder. I så fall blir överensstämmelsen mellan de båda inskrifterna fullständig. Den ena läto frisernas gillebröder resa över sin gillebroder (**kilta**) Torkel, den andra över sin gillebrodor (*ölboþfelagi*) Slode, och för meningen synes detta bättre än att gillebröderna rest stenen efter Albod, Slodes kamrat eller kompanjon. Att *ölbuð* i runskriften återges med **albuþ** är nog riktigt, ty vid denna tid hade *a* väl öfvergått till *o*, men ännu ej till *ö*. Betänkligare synes den långa sammansättningen *alboþ-felagi*, men även dylika finnas.» Schücks tolkningsförslag drabbas delvis av samma invändningar som Brates. Man kan säkerligen icke komma ifrån att i 17—21 **alboþ** söka namnet på den avlidne och uppfatta det följande 22—32 **felaha : sloþa** som en tillagd bestämning. Att ristaren synes ha varit tveksam om beteckningen, tyder också på att namnet har varit främmande och utländskt.

Inskriften U 391 är ristad på en jordfast sten. I närheten har man funnit dels en gammal kristen begravningsplats, dels spår efter stenmurar, som möjligen ha tillhört en äldre, nu försvunnen byggnad. Det är tänkbart, att frisagillet här har haft en gård, möjligen också en kyrka med kringliggande begravningsplats. I så fall ligger det nära till hands att antaga, att *Alboð* har blivit begraven i närheten av stenen.[1]

392. Sigtuna, Klockbacken.

Pl. 51.

Litteratur: B 300, L 8, D 2:192. J. Bureus, F a 6 s. 56 n:r 69 (Bureus' egen uppteckning), s. 104 n:r 49 (Aschaneus), F a 5 n:r 301, F a 1 s. 68; M. Aschaneus, F b 15 s. 18 (UFT bd 10 bil., 1925, s. 17); Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 172, O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60:1), s. 138; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 19; P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 56; E. Brate och S. Bugge, Runverser (i: ATS 10:1), s. 16; E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA); O. Juel, Sigtunas runstenar (i UFT h. 26, 1908), s. 3; E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 44.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 300); Dybeck (D 2:192); Brate foto 1896 (ATA); Juel foto a. a. fig. 10.

Ristningen finnes på ett stort flyttblock i västra sluttningen av Klockbacken, 48 m. N om Prästgatan, 8 m. Ö om vägen norrut genom kvarteret Kållandet, 7 m. N om boningshuset S:t Lars n:r 4. Blocket har sannolikt förskjutit sig något i sluttningen. Den ristade ytan, som vetter åt V, lutar numera starkt över, vilket knappast kan tänkas ha varit det ursprungliga förhål-

[1] A. Schück, *Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst* (1926), s. 126; E. Floderus, *En gilleskyrka i Sigtuna?* (i: *Fornvännen* 1927), s. 270, *Sigtuna* (1941), s. 92.

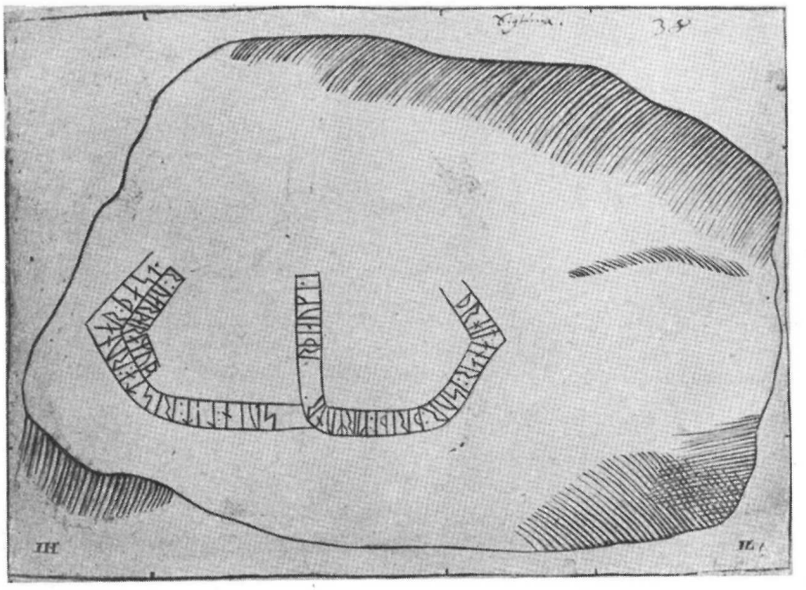

Fig. 102. U 392. Sigtuna. Efter B 300.

landet. Ristningen har enligt Floderus (i *Fornvännen* 1945, s. 123) varit vänd mot en väg, som gått fram mellan U 392 och U 393, »Sigtunas utfartsled mot norr, mot den centrala Upplandsbygden» under 1000-talet.

Ristningen var känd redan av Bureus och hans medhjälpare. Aschaneus anger platsen: »I Sigtuna vid quarnebakkan» (F a 6), »Strax ther ifrå Finnes en Stoor ofantlig Steen, och ther en Runesk grafskrift på en Sido väster vth på Steenen, vid en gärdzgårdh vid quarnbackan, således *Suin lit riste rwner dese* &c thett mera af Skriften är bortspulkit några bokstäfuer af huart ord, therföre kan thz icke wäll rätt vttläses och förstås: halfua b.st. Synes och». Säkerligen är det denna inskrift, som avses i *Ransakningarna*: »Vthi Klockebackan nedh emot Borgmästare Vreeten ståår een stoor steen på den vänstra sijdan, medh runska bookstäfver beskrefven.» — Peringskiöld: »Vthe på Backarne vid Sigtuna finnas tvenne Runestenar igen, En in moot Prestegården vid Borgmestare vreten, östan före, som är största parten bortbränd.» — Celsius, som avtecknat inskriften år 1692, har följande anteckning: »Sigtuna, på backen vid staden straxt ofvan för Kyrkioherdens vreet... En stor steen som en hölada, ritad på den sidan som veter åt staden. Stora flisor äro affallna af sielfva inscriptionen.»

Ristningens höjd 0,80 m., bredd 1,66 m. Ytan har flagat av i skivor, varigenom en stor del av ristningen har gått förlorad. Där den är bevarad, är emellertid ristningen tydlig och djup. Skadorna voro i stort sett desamma på 1600-talet och synas icke nämnvärt ha ökat sedan dess. Dybeck antager (*Svenska runurkunder*), att de uppkommit »till följd av antänd eld vid stenens mycket framstupande flatsida». Då ristningens nedre del är väl bevarad, förefaller detta emellertid föga sannolikt. Senare (*Sverikes runurkunder*) uttalar Dybeck därjämte den meningen, att »det är icke säkert, att denna ofullständiga ristning blifvit fulländad. Några å släta hällen tvärt avbrutna slingor m. m., utan mötande flagor, tyckas tala deremot.» Icke heller detta torde vara riktigt. Det är visserligen sant, att skadorna i runslingorna börja påfallande tvärt, men detta synes få sin naturligaste förklaring i att ristningens övre del varit inhuggen på en skiva, som i sin helhet lossnat och fallit av. Flera mindre avflagringar finnas, särskilt nedtill omkring mittslingan och t. v. därom, varigenom även några runor gått förlorade.

Ristningen består uteslutande av inskriftsband. Någon ornamentik har sannolikt aldrig

funnits. I sin helhet bildar ristningen en triangelformig figur, med spetsen uppåt, väl anpassad efter den till buds stående ytans form. Triangelns båda hörn nedtill äro avrundade. Inskriften börjar i nedersta slingan omedelbart t. v. om mittlinjen och går sedan åt vänster och uppåt. Den har fortsatt i runslingans förlorade fortsättning uppåt till toppen och sedan på den högra sidan nedåt. Här börjar den bevarade delen av inskriften åter strax före runslingans svängning åt vänster, fortsätter sedan i triangelfigurens bas fram till mittlinjen, varefter runslingan böjer av rakt uppåt mot toppen. Inskriften har sedan fortsatt och avslutats i ett runband t. v., innanför den yttre slingan. Den bevarade delen av inskriften består sålunda av tre delar: den första utgöres av inskriftens början och består av 21 (20) runor, den andra är ett längre mittparti på 37 (28) runor, den tredje är inskriftens avslutning med 13 (11) runor. Det finns sålunda två större luckor i texten. På grund av ristningens symmetriska uppbyggnad kan man beräkna, att ungefär hälften av den ursprungligen mycket långa inskriften har gått förlorad.

Inskrift (med det inom [ ] efter äldre läsningar):

suin : lit rista : runar : þas - . . . - þr : hit : a[na]r : a[s]ur : þriþi : kermunr : - - - rþi[:] - [u]ki : þ . . . r : uar þera muþ - -

Svæinn let rista runaʀ þessaʀ . . . het annarr, Assurr þriði, Gæirmun[d]r [fia]rði . . . vaʀ þæiʀa moð[iʀ].

»Sven lät rista dessa runor . . . hette den andre, Assur den tredje, Germund den fjärde . . . var deras moder.»

Till läsningen: Vid inskriftens början finnes intet sk. Icke stungna äro 3, 6, 26 **i**, 41 **k**. Tydlig prick finnes däremot i 42, 64 **e**. Efter 7 **t** finnes intet sk. I 16 **a** är hst:s topp och h. bst borta; även övre delen av 17 **r** är förstörd. 19 **a** är tydligt, även om bst är kort. 20 **s** är skadat på mitten. Av följande runa finnes endast allra nedersta delen av en hst. Den står mycket nära 20 **s**, och runan har därför sannolikt varit **i**, icke **a**. — Framför 23 **þ**, varav endast nedre hälften är bevarad, finnes nedersta delen av en stav, mycket nära **þ**. Den kan ha varit **i**, men möjligen också bst i **u**, däremot knappast **a** eller **o**. Även 24 **r** är skadat upptill. Nedre delen av 28—30 **ana** är förstörd; av 28 **a** finnes dock större delen av bst i behåll, av bst i 29 **n** och 30 **a** endast osäkra spår. Övre delen av 32 **a** är borta. Av 33 **s** finnes däremot övre delen i behåll, en linje som liknar första stapeln i **s**. Av 34 **u** finnes endast h. sidan av bst kvar, jämte översta spetsen av hst. 35 **r** har en ovanlig form med nedre delen av bst bågböjd. Det följande 36—47 **þriþi : kermunr** är synnerligen tydligt. Fr. o. m. nedre delen av 47 **r** har en avflagring tagit bort ett stycke av runslingan, ända till bst i 51 **r**. Av r. 48 finnes övre delen av en hst jämte spår av en uppåtgående bst på h. sidan, troligen rester av ett **f**. Av 49—50 finnes intet i behåll, av 51 **r** endast bst. 53 **i** är skadat på mitten. Därefter rester av två hst; den senare av dessa synes ha tillhört ett **u**; bst skymtar svagt. 56 **k** är tydligt, och även 57 **i** synes vara säkert, ehuru runan delvis sammanfaller med en naturlig skåra. Därefter övre punkten i ett sk. 58 **þ** torde vara säkert, ehuru endast mellersta delen av hst och spår av bst finnas bevarade. Ovanför denna runa finnes intet i behåll. — Runorna i den vänstra inre slingan, 59—69 **r : uar þera muþ**, äro tydliga. Ovanför 59 **r** kan intet spåras. Efter 62 **r**, 66 **a** finnes intet sk. Efter 69 **þ** finnes nedre delen av en hst och osäkert spår av ännu en hst. Intet talar emot, att de båda sista runorna varit **ir**.

Bureus: **- r : het : anar : asur : þriþi : kermunr - - - rþi . . . i : i . . . suin : lit : rista : runar : þas . . . r : uar : þera muþ . . .** »allt thz andra är bortmårknath af eld och räghn vädher». — Aschaneus: **suin : lit : rista : runar : þasa . . . r : hit · a - - r . . . a . . . riþi : karmunar : i - rþi : - ki - þ.** — Hadorph och Leitz (B 300): 21 **a** med en kort bst endast på v. sidan av hst; 28—31 **anar**; 32—35 **isur**; 42 **e**; 48—50 saknas; 54—57 **auki**. Av

r. 58 endast hst; 64 **e**. Det är påfallande, hur väl den äldsta teckningen motsvarar inskriftens nuvarande tillstånd; den har icke nämnvärt försämrats under de tre århundraden som gått. — Celsius har icke kunnat läsa mycket: **suin : lit rista : runar : þa . . . r : nit . . . ra b : þri - i : mermunr : . . . - r : uar þera : muþ**. — Dybeck: 28—35 **anar : asur**, 42 **i**, 54—57 **auki**; av r. 58 endast hst.; 64 **e**. — Brate: spår av bst i 29—30 **na**; 42 **e**; 54—58 **- uki · þ**; 64 **e**. — Juel: r. 20—21 saknas; 33 **s**; 54—58 **- ki -**.

Inskriften är tyvärr alltför fragmentariskt bevarad för att man skall kunna få full klarhet över dess innehåll. Där ha emellertid uppräknats fyra (eller fem) män, söner av samma kvinna. Sannolikt var Sven, som har låtit rista runorna, deras fader. Sålunda: Sven lät rista dessa runor efter sina fyra (fem) söner . . . N. N. var den förste, N. N. hette den andre, Assur den tredje, Germund den fjärde . . . N. N. var deras moder. Det är emellertid möjligt, att orden skola sammanföras på ett annat sätt: *het* avslutar måhända en sats, som handlat om den äldste sonen: [*sa varʀ ælztr, eʀ . . .*] *het, annarr Assurr, þriði Gæirʀmun[d]r, [fia]rði . . .* Förmodligen ha alla omkommit på något våldsamt sätt, eftersom inskriften förutsätter, att de äro döda.

22—24 **- þr** har utgjort slutet i ett mansnamn: *Sigrøðr, Guðrøðr, Þorðr* e. dyl. Om mansnamnet *Assurr* se U 167 och 276, om *Gæirʀmundr* se U 29.

Inskriften har enligt Brate och Bugge i sin helhet varit avfattad på vers, vilket emellertid knappast framgår av de bevarade lämningarna.

393. Sigtuna, Borgmästarvreten.

Pl. 52.

Litteratur: B 302, L 9, D 2:191, J. Bureus, Runakänslanäs läräspan (1599), F a 6 s. 56 n:r 68 (Bureus' egen uppteckning), s. 104 n:r 54 (Aschaneus), F a 5 n:r 299; M. Aschaneus, F b 15, s. 18 (UFT bd 40 bil., 1925, s. 16); Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 172; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60:1), s. 137; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 19; P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 57; E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA); O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 4; G. Hallström i Fornvännen 1931, s. 260; E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 44.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 302); Dybeck (D 2:191); Juel a. a. fig. 11; S. B. F. Jansson foto 1936 (ATA).

Runstenen står rest nedanför västra sluttningen av Klockbacken, invid körvägen till Klockbacken, 85 m. N om Prästgatan och 37 m. NNV om U 392.

Runstenen är en av de tidigast omtalade i Sigtuna. Inskriften förekommer (liksom den på U 394) på Bureus' runtavla år 1599. Den fanns enligt Bureus i »Prestegärdet», enligt Aschaneus »I åkern vidh Quarnbackan» (F a 6) ,»Norr ifrå S. peders kyr[k]e, ther nu kallas Stadzwreten, och Clöster Tompt tilförende varit haf[r]» (F b 15). *Ransakningarna* 1667—84: »Straxt nedan före uthi Vreeten, ståår een opreest Steen, hvilken nu något luuter, der rundt om kringh ähre hugne bugne Linier, men bookstäfverne synas intet.» Meddelaren har tydligen endast sett sidan B av stenen. I B 302 är stenen tecknad såsom rest; platsen uppgives vara »Borgmästare vreten». — Celsius, som år 1692 har antecknat inskriften, skriver: »Uthom Sigtuna stad . . . NB är en jordfast icke så särdeles stor eller hög sten och är skriften ofvan på sten.» — Dybeck har 1857 ännu icke kunnat återfinna stenen: den »finnes nu icke der och ingen vet hvar han är». 1869 uppgiver han, att »stenen ligger ett stycke öster om S:t Pers kyrka nedanför vestra sluttningen af Klockberget». Som vanligt avbildas den dock såsom upprättstående. *UFT* 1876 meddelar: »Nedanför vestra sluttningen af Klockberget i kanten af en åker, öster om S:t Pers ödemur. Stenen är ristad å två sidor; men å den ena finnes blott en tom slinga och ett kors.» På samma plats låg stenen ända till år 1936, då den restes.

Det kan knappast råda något tvivel därom, att runstenen U 393 står på sin ursprungliga

plats. Den runristade sidan har sannolikt varit vänd mot en väg, som från Prästgatan har lett norrut utefter västra sluttningen av Klockbacken, enligt Floderus (i: *Fornvännen* 1945, s. 123) Sigtunas utfartsled mot norr under 1000-talet.

Ljusgrå granit. Stenens höjd i sin helhet 2,75 m., över markytan 2,25 m. Bredden på den runristade ytan (A) är 0,65 m., på den korsristade ytan (B) 1,26 m. Runristningens höjd är 1,55 m., bredd (nedtill) 0,52 m. Ytan på sidan A är slät och jämn. Ristningen är djup och någorlunda jämn, på några punkter dock svagare och otydlig. På det hela taget väl bevarad. — Sidan B är ganska ojämn och föga lämplig för ristning; den är likväl försedd med ett runtom gående band av dubbla linjer, illa uppdragna och utan inskrift. I mitten ett S:t Georgskors med nedåt förlängd stam.

Inskrift:

ufihr × lit × raisa + þina + stin × aftʀ × sestr + sinar + tuar × tura × auk ruþui
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Ofæigʀ let ræisa þenna stæin æftiʀ systr sinaʀ tvaʀ, Tora(?) ok Roðvi.

»Ofeg lät resa denna sten efter sina två systrar, Tora(?) och Rodvi.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. I 4 **h** är den övre vänstra och nedre högra bst svag; **h** är dock säkert. Icke stungna äro 3, 7, 20 **i**, 41 **u**. 8 **t** är skadat upptill; v. bst saknas. 27 **e** har en liten fördjupning mitt på hst t. h.; sannolikt huggen. 29 **t** och 30 **r** stå tätt inpå varandra; sannolikt har **r** först överhoppats av ristaren och sedan efteråt trängts in mellan **t** och sk +. Hst i 37 **u** är lutande, bst rak; runan har formen av en vinkel. 40 **t** har formen ᛏ; någon bst t. h. har aldrig funnits, bst t. v. är något grund men förefaller vara huggen. **t** synes därför vara sannolikast.

Bureus: **ufahr × lit × raisa × þina × stin × aftʀ × sestr × senar × tuar × iura × auk × ruþui**. På runtavlan 1599 finnas följande avvikelser: 27 **i**, 32 **i**. — Aschaneus: × **ufahr · lit · rasa** (rättat till **raisa**) · **þina · stin · iftiʀ** (rättat till **eftr**) · **sastar** (rättat till **sastr**) · **sinar** (rättat till **senar**) · **tuar · iura · auk · ruþui**. — Hadorph och Leitz: 1—5 **ufiar**, 22 **e**, 27 **e**, 31—35 **sin + ar**, 40 **t**, 47 **b**. — Celsius: 1—5 **ufiar**, 22 **a**, 27 **e**, 31—35 **sin × ar**, 40 **i**, 47 **r**. — Dybeck: 1—5 **ufiar**, 22 **a**, 27 **e**, 31—35 **sin × ar**, 40 **t**, 47 **r**. — Lindal: 1—5 **ufihr**, »såsom redan professor C. Säve förut läst». — UFT: 1—5 **ufihr**, 22 **a**, 27 **e**, 31—35 **sin + ar**, 40 **t**, 47 **r**. — Brate: 1—5 **ufihr**, 15 **e**, 22 **a**, 27 **e**, 31—35 **sin × ar**, 40 **t**, 47 **r**. — Juel: 1—5 **ufihr**, 22 **a**, 27 **e**, 31—35 **sinar**, 40 **i**, 47 **r**.

Om mansnamnet *Ofæigʀ* se U 2. — Kvinnonamnet *Roðvi* finnes, utom här, endast i tre gotländska inskrifter: Säve 114, 123, 151 (möjligen också Säve 180); se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 109.

40—43 **tura** kan knappast vara oblik form av ett kvinnonamn. Trots sammanhanget bör man räkna med en nominativform. Namnen stå självständigt i förhållande till det föregående, och ristaren har tänkt

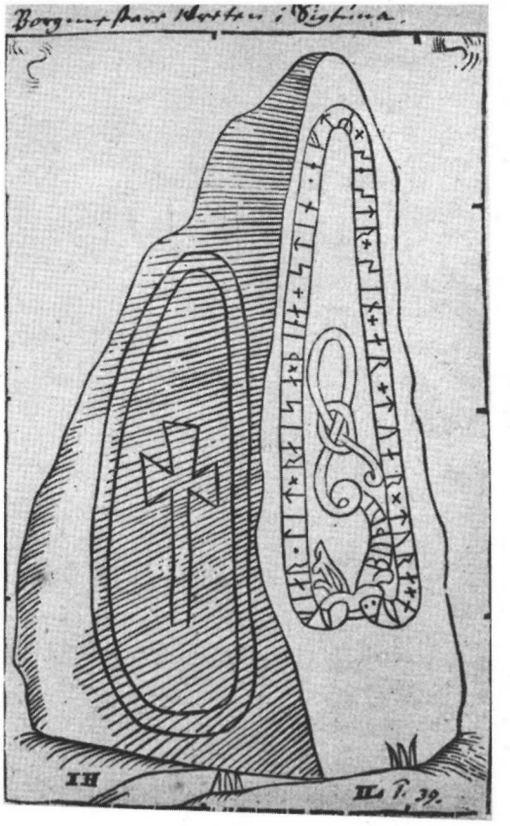

Fig. 103. U 393. Sigtuna. Efter B 302.

en ny sats: »(de hette) Tora och Rodvi». Förväxling av þ och t förekommer sällan i runinskrifterna, och man bör därför räkna med en uttalsform *Tora*. Sannolikt är detta en smeknamnsform för *Þora*, av samma art som *Tol* (*Tolla*) för *Þorlaug*, *Tosti* för *Þorsteinn* o. a. Se Sö 179 med där citerad litteratur.

394. Sigtuna, S:t Pers ruin.

Pl. 53.

Litteratur: L 10, D 2:189. J. Bureus, Runakänslanäs läräspan (1599), F a 6 s. 56 n:r 67 (Bureus' egen uppteckning), s. 104 n:r 52 (Aschaneus), F a 10:2 n:r 48, F a 5 n:r 298; M. Aschaneus, F b 15, s. 18 (UFT bd 10 bil., 1925, s. 17); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 165; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60)1, s. 372; F. Burman i Nova Acta Soc. Scient. Ups. Vol. 5 (1792), n:r 28; R. Dybeck, Berättelse 1858 (ATA); E. A. Björkman, Beskrifning af S:t Pers Kyrkoruin 1866 (ATA); P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden 1875 (ATA): UFT h. 5 (1876), s. 57; E. Wadstein i Månadsbladet 1891, s. 71; E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA); O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 4; E. Milles, Berättelse över reparationsarbetena vid ruinerna i Sigtuna 1913 (ATA); E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 46.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (i F a 10:2); Dybeck (D 2:189); E. A. Björkman, teckning 1866 (ATA); Brate foto 1896 (ATA); Juel foto a. a. fig. 13.

Stenen är en av de två i Sigtuna, vilkas inskrifter äro upptagna av Bureus i *Runakänslanäs läräspan*. År 1612 låg den enligt Aschaneus »Vthi S. peders kyrkiodör then västre». Samma plats anges av Bureus. Runstenen finns ej omnämnd i *Ransakningarna*, och blev därför ej heller avtecknad av Hadorph och hans medhjälpare. Dybeck, som efter anvisningarna hos Burman (»in porta Templi») och Liljegren (»V. kyrkodörren») sökt den i Mariakyrkans västra dörr (i stället för i S:t Per), kunde icke återfinna den: »Den av Burman uppgifne runstenen i vestra kyrkdörren finnes nu icke» (Berättelse 1858). Några år senare hade han anträffat den på sin gamla plats »såsom tröskel i S:t Pers kyrkruins vestra dörr på södra sidan». E. A. Björkman har antecknat i sin beskrivning av S:t Pers ruin 1866 (ATA): »I södra dörren, fanns vid rengöringen, såsom tröskel inlagd en Runsten, af mer än vanligt hård, svartgrå stenart, hvilken sten var inmurad under sjelfva sidomurarne, och derföre icke kunnat borttagas. Inskriften är på midten afnött och oläslig, samt på norra kanten afbruten, genom stenens afkantning för att få en rätare kant mot öfriga golfstenar, hvilka dock nu äro borttagna, åtminstone närmast vestra tornet, emedan endast lös jord anträffats i grunden med en deri lagd rad af tegelstenar, hvilken synes utvisa en grafplats.» Här låg stenen ända till år 1941, då den framtogs, lagades och restes inne i kyrkoruinen, utmed södra väggen, ett stycke Ö om ingången.

Runstenens ursprungliga plats är sålunda okänd. Hur länge den har legat som golvsten i västra ingången till S:t Per, där redan Bureus och Aschaneus ha iakttagit den, kan icke med säkerhet avgöras. Det behöver emellertid icke ha varit från kyrkans uppbyggande. Det visade sig vid stenens framtagande 1941, att den låg helt löst på marken och icke var inkilad i murarna. Inskriften var vid 1600-talets början ännu fullt läsbar och relativt oskadad — därom vittnar Bureus' teckning jämte hans och Aschaneus' läsningar. Detta skulle emellertid omöjligen kunnat vara fallet, om runstenen hade blivit inlagd på sin plats i ingången, då kyrkan byggdes, och sedan hade legat där oavbrutet under omkring 500 år, under den tid då kyrkan ännu var i bruk. Ett stycke är avslaget på h. sidan, sannolikt för att stenen skulle kunna passa in bättre som golvsten i ingången. En del av inskriften har därigenom gått förlorad. Stenen har ursprungligen varit mycket bredare nedtill än upptill. Så mycket är i varje fall säkert, att runstenen från början har varit en rest sten, icke en liggande gravhäll.

Blågrå sten. Höjd 2,15 m., bredd 0,95 m. Ytan är mycket hårt sliten. Ristningen är delvis utnött, delvis framträder den som svaga, mörkare skuggor på ytan. Den har huvudsakligen bestått av en runslinga, som bildat en sluten ring. Den har haft oval form med en utsvällning

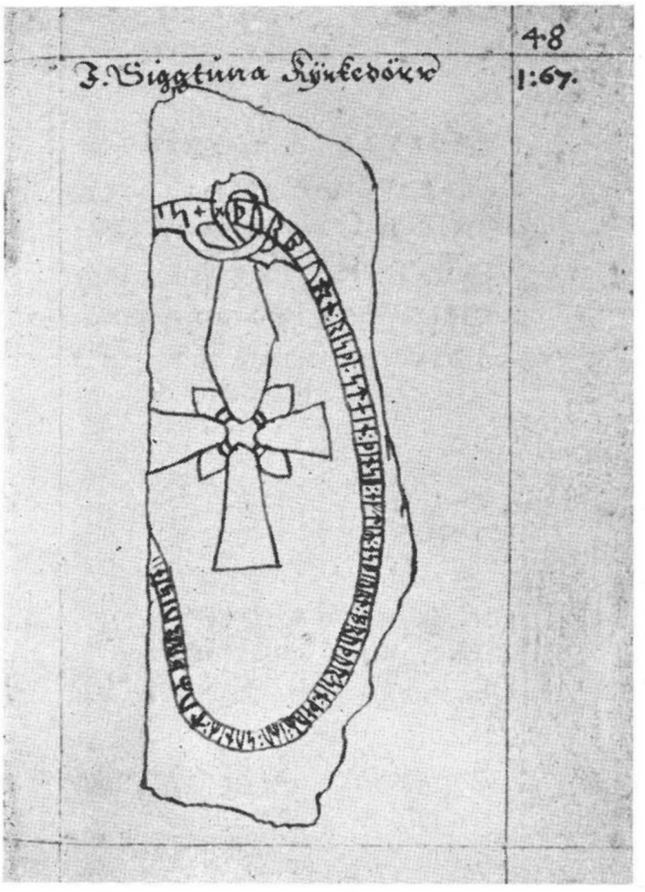

Fig. 104. U 394. Sigtuna. Efter teckning av Bureus.

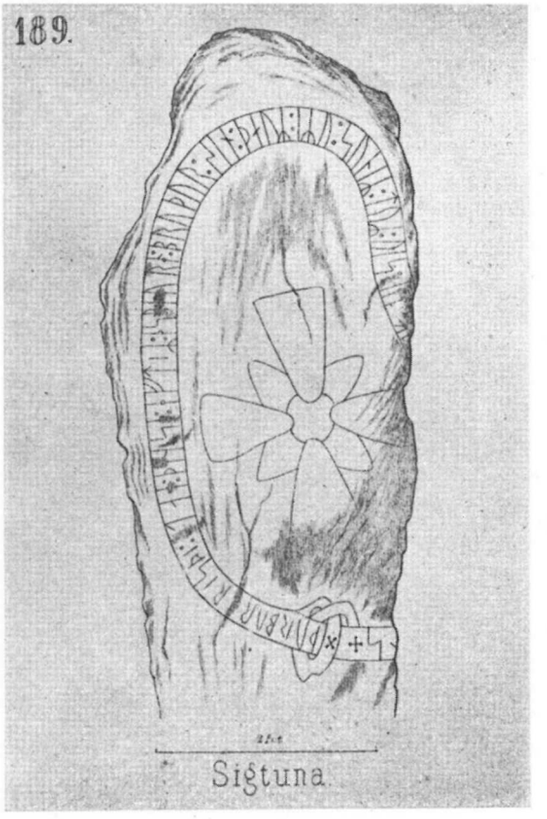

Fig. 105. U 394. Sigtuna. Efter D 2: 189.

nedtill på högra sidan, där stenen var bredare. Nedtill finnes ett litet ornament, som anger inskriftens början och slut. Innanför runslingan prydes stenen av ett kors av vanlig typ.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

× **þur[biurn]** : **[r]isþi** : **[s]tain** : **þansi** : **eftiʀ** · **eſbiurn** : **bruþur** : **sin** : **þauʀ** : **iʀu** : **suniʀ** : **tuʀ** : **uis** · **i - . . . [n]s +**

Þorbiorn ræisði stæin þennsi æftiʀ Æsbiorn, broður sinn. Þæiʀ eru syniʀ Dyrvis(?) *i . . .*»

»Torbjörn reste denna sten efter Äsbjörn, sin broder. De äro söner till Dyrver(?) i . . .»

Till läsningen: Inskriften börjar med ett tydligt ×. Sk mellan orden har alltid formen : De tre första runorna äro svaga, men sannolika. Av r. 4 synes endast övre delen av en hst. Därefter följer ett stycke av slingan, där allt är fullständigt utnött, med plats för 3 à 4 runor. Sedan ett tydligt sk : R. 9 är spårlöst borta. 10—13 **isþi** äro någorlunda tydliga. Intet spår av 14 **s**. 15—18 **tain** tämligen tydliga; bst i 18 **n** dock mycket svag. I 19 **þ** är hst klar, likaså nedre delen av bst. Av 20 **a** finnes nedre delen av runan med bst. 21 **n** är tämligen klar, och 22—23 **si** klara. 24 **e** är tydligt stunget, med djup prick. Övre delen av hst i 25 **f** är borta. 26—28 **tiʀ** äro tämligen tydliga. 29 **e** är tydligt stunget, med djup prick. Av runorna 30—32 **sbi** finnas endast svaga spår; av 30 **s** endast övre stapeln, svagt; bst i 31 **b** synnerligen svag. 34—35 **rn** tydliga, bst i 35 **n** dock svag. Hela namnet kan numera ej säkert läsas. Alla runor

i de följande orden 36—44 **bruþur : sin** tämligen klara. Bst i 47 **u** tydlig, ofrånkomlig; 47 **u** och 48 **ʀ** stå dock mycket tätt. Det följande 49—56 **ıʀu : sunıʀ** är klart. 53 **u** synes icke vara stunget, icke heller 58 **u**. Alla runorna i namnet 57—62 **tuʀ : uis** äro fullt säkra; de båda sista äro djupa och breda. Sk efter 59 **ʀ** tydligt. Efter 62 **s**, som närmast följes av sk, finnas endast tre raka stavar, svagt skönjbara. Därefter absolut ingenting mera. Ytan är förstörd. 66 **s+** är tydligt. Det utgör säkerligen inskriftens slut. Sista sk är ett kors med prickar i ändan på korsarmarna.

Bureus: **þurbiurn : risþi : stain : þinsa : ftiʀ : ısbiurn : bruþur : sin : þayʀ : ıʀu : sunıʀ : tuʀuis** (1599), **þurbiurn : rısþi : stain : þinsi : eftiʀ : esbiurn : bruþur : sin : þayʀ : ıʀu : sunıʀ : tuʀþuruis · ie . . . - s+** (F a 10: 2). Runorna **þur** efter 57—59 **tuʀ** äro överstrukna och bero tydligen på ett misstag. De böra sålunda utgå. Bureus' läsning av inskriften i F a 6 är fullständigt överensstämmande med teckningen i F a 10: 2. F a 5 har i stället **þinsa** och **þuruis**. De båda sista runorna **ie** vill Bureus supplera till **ie[rls]**. — Aschaneus (F a 6): **sa þurbiurn · risþi · stain · þinsa · iftiʀ · asbiurn · bruþur · sin · þayraʀ · ıʀu sunıʀ þuruis**. — Dybeck: **× þurbur - risþi : - ta - : þins - : eftiʀ : esbiurn : bruþur : sin : þauʀ : ıʀu : sunıʀ : tuʀ : uis · i . . . ns+**. — Lindal: **þurbur - risþi : stan : þinsi : eftiʀ : esbiurn : bruþur : sin : þauʀ : ıʀu · sunıʀ : tuʀ : uis :** »Mycket osäkra äro runmynderna **r** i **risþi**, **s** i **stan**, **sb** och **rn** i **esbiurn** . . . Runan **ʀ** i **tuʀ** är något otydlig. Efter **uis** kunna endast 2 stafvar utan kvistar urskiljas.» — Brate: **× þurbur : rısþi : - tan : þansi : eftiʀ : esbiurn : bruþur : sin : þauʀ : ıʀu : sunıʀ : tuʀ : uis i ris - . . . ns+**. Om runorna efter 57—62 **tuʀ : uis** anmärker Brate: 63 **i** är »fullt tydlig». Följande runa »har uppenbarligen varit **r**, ehuru dettas linjer synas mycket otydliga». Av därefter följande **i** »synas blott högst otydliga spår». Därpå förmodar Brate **s**, »då mellanstrecket synes tydligt och nedre stafven ock är rätt tydlig». Av följande runa synes »blott 3 cm staf nedifrån». Brate förmodar, att här har stått **i risny**, liksom på U 382. Brates läsning kan emellertid icke styrkas. Ristningsytan är på det ställe, där dessa runor skola ha stått, ohjälpligt förstörd. Och det är att märka, att icke heller Bureus och Aschaneus vid 1600-talets början ha kunnat läsa mera i denna del av inskriften.

45—48 **þauʀ** (eller **þayʀ**) är en ovanlig skrivning för *þæiʀ* 'de', åsyftande bröderna Torbjörn och Äsbjörn. 57—62 **tuʀ : uis** är genitiv av ett mansnamn, sannolikt sammansatt med förleden *diuʀ-*, *dyʀ-* 'djur' och samma efterled som i runsv. *Guðver* (Sö 166, 170, 217, 328), isl. *Ølver*, *Randver*, *Starkver* m. fl. Ett mansnamn *Dýrvēr* är emellertid för övrigt icke belagt. Jfr namnet **tiuʀi** L 265 Ängvreta, Hållnäs sn.

Runorna längst ned på h. sidan 65—66 **ns**, följda av ett punktornerat **+**, ha tillhört inskriftens slut. Man kan förmoda, att inskriften har avslutats med en bön för den dödes själ: [*Guð hialpi and ha*]*ns*.

Dybeck anmärker, att »skiljetecknen, äfvensom styngen i några runor . . . äro icke huggna, utan borrade, och äfven runorna, slingorna samt korset, hvilka äro jämnbreda från stenens yta till ristornas botten, som således är flat, tyckas vara gjorda med något ovanligare verktyg». Iakttagelsen är fullkomligt riktig. Själva ristningstekniken är rätt säregen, men den återfinnes hos ristaren Torbjörn, som i Sigtuna har utfört åtminstone tre runristningar, därav två signerade: U 379, 391 och 385. Visserligen skulle kunna framhållas ett och annat, som kunde tala emot attributionen av U 394 till Torbjörn: Korset har en annan form än på Torbjörns andra Sigtuna-ristningar. Det överensstämmer emellertid rätt nära med en korsform, som Torbjörn annars använder, särskilt på U 467. Vidare har U 394 formen **stain**, under det att Torbjörn annars genomgående tecknar **stein**, och inskriften skiljer konsekvent mellan **r** och **ʀ** (**eftiʀ**, **þauʀ**, **ıʀu**, **sunıʀ**, **tuʀ · uis**), vilket är emot Torbjörns vanor (**kiltar** U 379, **þesar** U 391). Dessa omständigheter äro dock icke avgörande, och det finns, utom den karakteristiska ristningstekniken, flera andra drag, som synas vittna om ristaren Torbjörn: den enkla ornamentiken, med endast ett förkrympt och alldeles onödigt kopplingsband nedtill; skiljetecknen: × vid inskriftens början, : mellan orden; den mycket kompakta följden av runor inom slingan. Det föreligger då den möjligheten, att den Torbjörn, som har rest U 394 till minne av sin broder, kan vara identisk med ristaren själv.

395. Sigtuna, S:t Pers ruin. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 54.

Litteratur: B 301, L 12, D 2:199. J. Bureus, F a 6 s. 56 n:r 66 (Bureus' egen uppteckning), s. 104 n:r 53 (Aschaneus), F a 5 n:r 297, F a 1 s. 68; M. Aschaneus, F b 15 s. 17 (UFT bd 10 bil., 1925, s. 16); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 165; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 19, Berättelse 1858 (ATA), Berättelse 1863 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863 (ATA); P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 57; E. Brate o. S. Bugge, Runverser (i: ATS 10, 1887—91), s. 20 f.; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 3 f.; O. v. Friesen i Namn och Bygd 18 (1930), s. 96 f.; E. Floderus, Sigtuna (1941) s. 46.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och 301); Dybeck (D 2: 199); Juel foto a. a. fig. 2; H. Faith-Ell foto 1925 (ATA).

Runstenen fanns enligt Bureus »I Sichtuna i Kyrkian vidh Prestgården» (F a 6), »hos Westersta Kyrkiones högaltaret (F a 5), enligt Aschaneus »I Sightuna i S. Peders kyrka där vidh högaltaret» (F a 6). I sin »Beskrifning om Sigtuna» 1612 (F b 15), omtalar Aschaneus den bland märkvärdigheter i S:t Pers kyrka: »Vthi Coren fins en Söndreg Sten på runska skrifuen vid högaltaret, om en quinns person, thenn mechtigh varit hafuer. Så mykit fins quart af grafskriften **... suin ... hanna · firþi · t:l · s:ktunum ·** | : Suin · henna · fördj · til · Sigtunum · | Hennes Nampn är bortta och thett mera &c. litet af thenna sten fins hoss belter Henrich, för förstugu dören, mz några bokstäfuer.» Runstenens äldsta kända plats är sålunda vid högaltaret i S:t Per, som redan vid 1600-talets början låg i ruiner. Före mitten av århundradet har den emellertid flyttats till klosterkyrkan. Bureus har nämligen i F a 5 gjort följande anteckning: »men nu ligger i klostersacristian 5 Sept 1644». Tydligen har denna flyttning varit en skyddsåtgärd. Stenen inställdes i sakristian vid sidan av U 382 och U 383. Senare blevo de tre stenarna inlagda i kyrkans golv, U 395 »uti stora gången» (P. A. Säve), »i stora gången nära vestra dörren» (*UFT* 1876). Dybeck anmärker (*Svenska runurkunder*): »Den märklige Runstenen i S:t Mariakyrkas golf — Dautil 301, Liljegr. 12 — förtjente en bättre plats! Han är till ristningen ett mästerstycke i konstväg, och ehuru de yttre runslingorna äro mycket skadade, borde en ny afritning af honom allmängöras.» År 1888 flyttades stenen U 395 tillsammans med U 382 och U 383 till Statens Historiska Museum, där den alltjämt förvaras (inv.-nr 8455).

Röd sandsten. Höjd 0,88 m., bredd 0,75 m. Stenen har blivit svårt skadad. På alla sidorna ha kanterna blivit borthuggna; större delen av inskriften har därigenom gått förlorad. Vad som återstår är ristningens mittparti. Mindre skador finnas även här, men i stort sett är ristningen tydlig och väl bevarad. Den är utförd med stor skicklighet och med en djärvhet och fart i linjerna, som ha få motstycken. I sitt ursprungliga skick har ristningen utan tvivel varit mycket verkningsfull. Det är därför mycket beklagligt, att den har blivit bevarad endast i fragmentariskt skick. Av inskriften finnes endast slutet i behåll, och det ger oss tyvärr ingen klarhet över vad innehållet i sin helhet har varit.

Inskrift:

sui - - . . . - - - . . . ta st - . . . - - - i̤m hna firþi til sihtunum
5 10 15 20 25 30 35

Sæi[nn] . . . [ris]ta st[æin] . . . [s]em h[a]na førði til Sigtunum.

»Sven . . . rista stenen . . . som förde henne till Sigtuna.»

Till läsningen: Runorna utefter stenens kanter äro alla mer eller mindre skadade. Säkra äro 1—2 **su**. 3 **i**; kan möjligen ha varit **a**, ty en skada, som skär tvärs över hst, kan ha fördärvat en bst. Därefter endast osäkra spår av runor, svåra att fastställa på grund av de skador, som stenen lidit. — Upptill på h. sidan synes en bit av runslingan, hårt nött, med tre stavar: den första sannolikt ett **a**, den andra möjligen **l** (eller **r**). — Runslingan har sedan fortsatt uppåt

och över åt vänster. I övre vänstra hörnet finnas tydligt 9—12 **ta st**. Framför 9 **t** spår av övre delen av en stav, kanske **s**. Nedre delen av 9—10 **ta** är borta; 11 **s** är den första fullständigt bevarade runan i inskriften. 12 **t** har bst endast t. v.; likaså 27, 33 **t**. Av r. 13 finns endast övre delen av en hst i behåll. Intet sk. finnes efter 10 **a**, liksom överhuvud taget icke i hela inskriften. — Nedtill utefter v. sidan ha stora flisor fallit av eller slagits bort från ytan. Runorna här ha därför blivit svårt skadade. Den första säkra är 18 **m**. Framför denna runa spår av 4 runor. Närmast framför 18 **m** sannolikt **i**; större delen av hst är bevarad, men intet spår kan skönjas av bst; möjligen har runan varit stungen. Huruvida r. 16 har varit **s**, är omöjligt att avgöra. — Resten av inskriften är fullt tydlig och klar. 23 **i** är icke stunget.

Bureus (F a 6): **suin . . . þis . . . ftasteinakn . . . m hna firþi til sihtunum**. Närmast därunder finnes en anteckning: »på en annan **sin . . . ay . . .**»; möjligen avser detta det stycke av samma sten, som enligt Aschaneus (1612) skulle finnas »hoos belter Henrich, för förstugu dören, mz några bokstäfuer». F a 5: **suin . . . þi(s) . . . ta steinakn . . . m hana firþi til sihtunum**. Slutet översätter han: »qui illam transtulerat ad Sigtunam». Han har även sökt tolka runföljden **steinakn**. I F a 6 har han dels över de sista runorna skrivit »hakka» (sålunda »sten hacka»), dels under runorna »steninge». I F a 5 upprepar han detta tolkningsförslag: »SteinEnge». — Aschaneus (F a 6): **suin . . . þis . . . sta stainak . . . - . . . - u - m hana · firþi · til · sihtunum** ×. — Hadorph och Leitz: **isuik - . . . y . . . þi . . . - - st - inlki . . . im hnh firiþ - til sihtunum**. Peringskiöld översätter: »Isswig lätt rita dessa Runor på Stenhellen effter N . . . som henne förde till Sightuna.» — Dybeck läser: **sui . . . þ . . . kta st . . . l . . . m hna firþi til sihtunum**. — Lindal (1875), *UFT* (1876): **suin . . .** [**ris**]**ta sti**[**n**] **. . . l sim hna firþi til sihtunum.**

Inskriften har sannolikt börjat med mansnamnet Sven. I det följande har man velat finna rester av orden »rista sten». Om detta är riktigt, torde inskriftens huvuddel, som tyvärr är förstörd, ha innehållit vanliga minnesord över en död. — Det bevarade slutet **- im hna firþi til sihtunum** utgör en sats. Första ordet har sannolikt varit partikeln *sem*, här tydligen i relativ funktion. Innebörden av satsen blir oklar, därför att två ord, detta *sem* och det följande **hna**, hänföra sig till ord i det föregående. Dybeck har velat rätta **hna** till **han**; meningen bleve då: »som han förde till Sigtuna» eller »som förde honom till Sigtuna». Emellertid förefaller det sannolikare, att **hna** bör uppfattas som en ristning för **hana**, sålunda en feminin objektsform. Översättningen blir då: »som förde henne till Sigtuna». **firþi** kan, i förbindelse med adverbialet **til sihtunum**, knappast vara annat än verbformen *førði* 'förde'. Bugge har påpekat, att **i** även annars förekommer som tecken för *ø*, t. ex. U 240 **miþkin**. *Hana* måste syfta på ett feminint ord, som varit nämnt i det föregående. Man skulle kunna tänka på ordet *hæll*, f., åsyftande själva stenhällen. Detta är emellertid föga sannolikt, då själva stenhällen, en röd sandsten, knappast kan ha ansetts så märkvärdig, att det förtjänat omnämnas i inskriften, att den blivit förd till Sigtuna. Annorlunda förhåller det sig med runstenen U 414, om vilken det i inskriften säges, att **þiʀ · fyrþu · stin · þina · af · kutlanti**. Rimligare synes det vara, att med *hana* åsyftas en kvinna, till vars minne stenen har blivit rest. »Det har vel været sagt i Indskriften, at Sven har ladet riste Runerne paa Stenen efter sin hustru, »som han førte til Sigtuna» (S. Bugge). Bugge anser »*føra* her brugt om Manden, som flytter Bruden fra Fædrenehjemmet, som ellers i Forbindelsen *heim* (*hem*) *føra*». I en minnesinskrift förefaller ett sådant meddelande dock knappast fullt naturligt. Vad man väntar är något som står i samband med den bortgångnes (eller den bortgångnas) död eller eftermäle. Det är icke om brudfärden utan om jordafärden som inskriften talar. Den döda har blivit förd till Sigtuna för att där i grannskapet av en kyrka få en kristlig begravning. Det torde vara den sannolikaste tolkningen av inskriftens innebörd, ehuru full visshet aldrig kan nås till följd av inskriftens fragmentariska tillstånd. Om begravning på kyrkogård se U 170.

Inskriftens **til sihtunum** avser otvivelaktigt staden Sigtuna och utgör — om man bortser från de förkortade formerna på Olov Skötkonungs och Anund Jakobs mynt — det äldsta belägg för

stadens namn i en inhemsk urkund. Om namnet Sigtuna se M. Olsen i *Namn och Bygd* 5 (1917), s. 90 f., O. v. Friesen i *UFT* h. 37 (1922—23), s. 38 f., *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 96 f. Överraskande är, att här finna dativformen *Sigtunum* efter prep. *til*, i stället för genitivformen *Sigtuna*. Det torde, såsom Bugge framhåller, vara det äldsta svenska exemplet på att *til* förbindes med dativ. Sannolikt beror det på att dativformen av ett ortnamn var den oftast brukade formen; ristaren har kanske haft i tankarna ett sådant uttryck som *hon ær gravin i Sigtunum* 'hon är begravd i Sigtuna'.

Floderus har antagit, att den Sven, som har låtit rista gravmonumentet U 395 över sin döda hustru, har varit samme man som ristaren Sven, som har utfört ristningen på U 382. Detta synes emellertid vara högst tvivelaktigt. Sven var ett mycket vanligt namn. Och såväl teckning som utförande tala i varje fall emot att U 382 och U 395 ha varit ristade av samme man. Större skäl finnas för att förmoda, att U 383 och U 395 äro utförda av samme ristare och måhända ha tillhört ett och samma gravmonument.

396. Sigtuna, S:t Pers ruin. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 53.

Litteratur: O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 8; E. Floderus i: Svenska folket genom tiderna, Bd 2 (1938), s. 63.

Äldre avbildning; O. Juel foto a. a. fig. 3; Floderus a. a.

Stenen fanns år 1887 i koret av S:t Pers ruin och flyttades följande år (jämte U 388 och U 397) till Statens Historiska Museum i Stockholm (inv.-nr 8272: 1). Äldre uppgifter saknas.

Rödgrå sandsten. Höjd 0,83 m., bredd 0,67 m.

Ristningen består av ett stort kors med nedåt förlängd stam och spetsvinkliga flikar mellan armarna, tillsammans bildande en stjärnformig figur. Utefter stenens kanter en ram av två linjer. Någon inskrift har aldrig funnits, och ramen är mycket smalare än ett inskriftsband brukar vara. Korsets form har motsvarighet på flera runstenar och tyder på att ristningen har kommit till under runstenstid.

Stenen har sannolikt varit en gravsten, lagd på en grav. Den är nedtill avslagen, och ristningen är delvis skadad.

397. Sigtuna, S:t Pers ruin. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 56.

Litteratur: D 2: 190. P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 57; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 6.

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Juel foto a. a. fig. 5; H. Faith-Ell foto 1925 (ATA).

Dybeck omtalar »nio stycken af en krossad runsten, hvilka funnits vid rödjning af golfvet i S:t Pers kyrkruin och nu ligga i kyrkan. Blott två af dessa stycken, med en del af runstenens kors, passa till hvarandra. Alla nio töra knapt utgjort en tredjedel af hela runstenen.» Enligt *UFT* h. 5, s. 57 funnos år 1876 »7 med inskrift försedde bitar, liggande å marken inom murarne» i S:t Per. 6 av dessa bitar kunna identifieras med stycken på Dybecks teckning (3 av Dybecks stycken sakna runor), och därtill har sålunda kommit ett nytt stycke med runorna **ui**. — Sedan 1888 förvaras 6 fragment i Statens Historiska Museum (inv.-nr 8272: 3); därtill komma 2 stycken utan ristning, som möjligen ha tillhört samma runsten. Tre av styckena på Dybecks teckning (*G, *H, *I) äro sålunda förkomna.

Ljust rödgrå sandsten.

Fragment A 36 × 24 cm., B 25 × 20 cm., C 40 × 25 cm., D 25 × 16 cm., E 23 × 26 cm., F 22 × 13 cm.

Ristningen är huggen med mejsel, och prickformiga märken efter mejselhuggen äro synliga.

Inskrift:

A: **f · auk** B: **bur** C: **ark** *G: **aþu -** *H: **- - si -** *I: **n · au**

Fragmenten D och E, som passa samma, innehålla delar av ett kors, säkerligen från stenens mitt; fragmentet F en liten bågböjd linje.

UFT h. 5, s. 57 innehåller (efter P. J. Lindal) ett misslyckat och säkerligen på fri hand gjort försök att få ett sammanhang i inskriften:

aþurburn · au . . . uiarf · auk · si . . . es

På detta sätt kunna fragmenten ej passas samman.

Anm. I *UFT* h. 5 (1876), s. 57 omnämnes, att »ännu en bit med runorna **au**× fördes hösten 1875 till samma ställe [d. v. s. S:t Pers ruin] från stadens rådstuga». Detta fragment synes numera vara förkommet. Det kan knappast ha hört till samma runsten som fragmenten U 397, eftersom × brukas som skiljetecken.

398. Sigtuna, S:t Pers ruin. Nu i Sigtuna fornhem.

Pl. 55.

Litteratur: E. A. Björkman, Beskrivning av S:t Pers kyrkoruin 1866 (ATA), brev till Riksantikvarien $^{21}/_{1}$ 1866 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA); O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 8.

Äldre avbildningar: E. A. Björkman, teckning 1866 (ATA); Brate foto 1896 (ATA); Juel foto a. a. fig. 8.

Det första omnämnandet av denna runsten finnes i en beskrivning av S:t Pers ruin, författad av kapten E. A. Björkman 1866. Sedan han omtalat stenen U 394, som låg »i södra dörren», fortsätter han; »Straxt invid och söder om denna sten, således utanför ingången, ligger en mindre, särdeles vacker och slät häll af sten, i hvars östra kant finnes några runor, men hvilka dock icke bilda någon mening eller ord.» Under reparationsarbeten i S:t Per år 1896 blev stenen ånyo iakttagen; den blev nu upptagen och inlagd i ruinen. År 1935 lämnade Riksantikvarien medgivande, att de runstensfragment, som vid denna tid förvarades i S:t Pers ruin och blivit inlagda där efter att ha anträffats i olika delar av staden, skulle få deponeras i Sigtuna fornhem (U 398—404). U 398 har inv.-nr 1397 och förvaras nu liggande på gårdsplanen.

Stenen har brustit sönder på mitten och består sålunda av två ungefär lika stora stycken. Den sammanlagda längden är 1,10 m. Stenen är svagt trapezformad: upptill (vid runorna) 0,50 m., nedtill 0,60 m. Det bredare stycket saknar all ristning. Det smalare visar i mitten rester av ett kors och i övre kanten en rak ram med några runor. Stenen är sannolikt en liggande gravsten. Möjligen låg den på ursprunglig plats ända till år 1896.

Inskrift:

r · tufa · fa
5

. . . [*æfti*]ʀ *Tofa*, *fa*[*ður sinn*.] . . .

». . . efter Tove, sin fader . . .»

Till läsningen: Alla runorna äro säkra, ehuru de fyra sista äro skadade.

Om mansnamnet *Tofi* se Sö 283.

Ristningen har, såsom Brate har påpekat, samma bredbottnade utförande som U 394. Ty-

värr är den alltför fragmentarisk, för att man med säkerhet skall kunna avgöra, huruvida det är samma ristare. Detta hade givetvis varit av stor betydelse för frågan om åldern på S:t Pers kyrkogård och kyrka. Liggande gravhällar av liknande art finnas bevarade från kyrkogårdarna i Spånga (U 64), Norrsunda (U 413) och Odensala (U 440).

399. Sigtuna, S:t Pers ruin. Nu i Sigtuna fornhem.

Pl. 56.

Litteratur: E. Milles, Arbetsberättelse över reparationsarbetena vid ruinerna i Sigtuna 1913 (ATA); tidningen Upsala $^{12}/_{9}$ 1913; Dagens Nyheter $^{13}/_{9}$ 1913.

Äldre avbildning: Milles foto a. a. (ATA).

Dessa fragment av en runsten påträffades år 1913 vid reparationsarbeten i S:t Pers ruin. Arkitekt Ewert Milles meddelar härom i sin arbetsberättelse: »Vid lagningar uppe i tornet hittades i vänstra fönsteröppningen (sedd utifrån) å södra fasaden ett fragment af en runsten. Detta fragment låg till en del såsom stöd under granitkolonetterna i denna fönsteröppning. Som runstensbiten endast till en tredjedel af sin storlek låg under kolonetten och kunde löstagas, utan att på något vis rubba densamma, nedtogs den med Riksantikvariens tillstånd först efter att hafva undersökts af professor von Friesen från Upsala. Stenen innehöll endast namnet Halvar.» — Fragmenten förvaras numera i Sigtuna fornhem (inv.-nr 1401).

Ljusgrå granit. Fragment A 39 × 35 cm., fragment B 52 × 28 cm.

Inskrift:

A: **...a · lit · rai...** B: **...fta...**

...-a let ræi[sa] ... *...[Hal]fda[n]...*

»... lät resa ...» »... Halvdan ...»

400. Sigtuna, Prästgården. Nu i Sigtuna fornhem.

Pl. 56.

Litteratur: Handlingar 1928 (ATA).

Äldre avbildning: E. Floderus foto 1928 (ATA).

Två fragment av en runsten påträffades år 1928 vid grävning intill prästgården. De förvaras numera i Sigtuna fornhem (inv.-nr 1388).

Gråröd sandsten. Fragment A 29 × 19 cm., fragment B 20 × 33 cm.

Inskrift:

A: **...it...** B: **...a ᛁ s...ina** (eller: **ani**)**...**

401. Sigtuna, kv. Kammakaren. Nu i Sigtuna fornhem.

Pl. 57.

Fragmentet har påträffats vid grävning i svarta jorden inom kvarteret Kammakaren. Det förvaras nu i Sigtuna fornhem (inv.-nr 96).

Rödgrå sandsten. 20 × 16,5 cm.

Inskrift:

...ntsa · ...

...[þe]nnsa...

»... denna ...»

Nedanför runorna synas ett par linjer, som sannolikt ha tillhört ett kors.

402. Sigtuna, kv. Kammakaren. Nu i Sigtuna fornhem.

Pl. 57.

Det lilla fragmentet skall vara funnet vid grävning i svarta jorden i kvarteret Kammakaren. Det förvaras nu i Sigtuna fornhem (inv.-nr 181).

Rödgrå sandsten. 9 × 6,5 cm.

Inskrift:

...ri-... Eller möjligen: **...ru...**

403. Sigtuna, kv. Professorn. Nu i Sigtuna fornhem.

Pl. 55.

Litteratur: Handlingar 1926 (ATA).
Äldre avbildning: E. Floderus foto 1928 (ATA).

De två fragmenten av en runsten påträffades år 1926 vid grundgrävning för en biografbyggnad i kvarteret Professorn. Båda fragmenten buro spår av att tidigare ha varit inmurade i en byggnad. De förvaras numera i Sigtuna fornhem (inv.-nr 1253).

Ljusgrå, grovkornig granit. Fragment A: höjd 0,39 m., bredd 0,59 m.; fragment B: höjd 0,39 m., bredd 0,23 m. Det större fragmentet (A) utgör mellersta delen av en runsten, som har blivit sönderslagen i flera delar. Utom mittstycket, som innehåller ungefär 1/3 av den ursprungliga ristningen, finnes i behåll den högra delen av överstycket (B). Hela den ristade delen av runstenen kan beräknas till omkring 1,20 m. i höjd och 0,65 m. i bredd. Ristningens mittparti har utgjorts av ett kors av mera ovanlig typ. Stenen är naggad runt omkring ytterkanterna; särskilt på v. sidan ha runorna blivit skadade. Emellertid synas inskriftens staplar ha gått ända ut i kanten utan att ha varit omgivna av en ristad linje. Stenen har av allt att döma varit en rest runsten.

Inskrift;

[A:] **...sti:s--...** [B:] **-:eftiʀ:sals** [A:] **a:faþur·...**
5 10 15 20

...[*ræi*]*sti s*[*tæin*] ... *æftiʀ Salsa, faður* ...

»... reste stenen ... efter Salse, (sin) fader ...»

Vad som är bevarat av inskriften är fullt tydligt.

Om mansnamnet *Salsi* se Ög 43.

404. Sigtuna, kv. Urmakaren. Nu i Sigtuna fornhem.

Pl. 57.

Litteratur: Handlingar 1930 (ATA).
Äldre avbildning: R. Odencrantz foto 1930 (ATA).

Fragmentet påträffades år 1930 vid grundgrävning på Kooperativa förbundets tomt i kvarteret Urmakaren. Det förvaras numera i Sigtuna fornhem (inv.-nr 1402).

Rödgrå sandsten. 31 × 23 cm.

Inskrift:

...u̱r̤kin·þ...

405. Sigtuna. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 57.

Litteratur: O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 7.
Äldre avbildningar: Juel foto a. a. fig. 6; foto i ATA.

I Statens Historiska Museum förvaras, utan inventarienummer, fyra stycken av en runsten, vilka enligt anteckning skola ha kommit från Sigtuna. Närmare uppgifter saknas. I varje fall ha de kommit till museet före 1908, då de beskrivas av O. Juel.

Röd sandsten. De fyra fragmenten (A—D) höra ihop två och två. A och B ha tillsammans en längd av 70 cm. Även C och D passa ihop, av inskriften att döma, ehuru fogen dem emellan har blivit skadad. Det kan knappast betvivlas, att A—B och C—D ha tillhört samma runsten. Ytan är tämligen slät. Ristningen är tydlig.

Inskrift:

[C—D:] ...+**faþur**+**s**-... [A—B:] **þurbiurn** **hiuk**+
5 10 15

...faður s[inn] ... Þorbiorn hiogg.

»... sin fader ... Torbjörn högg (runorna).»

Till läsningen: Med namnet **þurbiurn** slutar inskriften inom slingan. Omedelbart ovanför står ordet **hiuk**. Det är i varje fall mycket sannolikt, att de båda orden skola föras tillsammans och att **þurbiurn** sålunda är subjekt till **hiuk**.

Ristarens namn har följaktligen varit Torbjörn. Det ligger onekligen närmast till hands att identifiera honom med den Torbjörn, som har ristat U 379 och U 391. Häremot talar dock såväl runornas utseende som bruket av + såsom skiljetecken. Även ristningstekniken är en helt annan, och det är svårt att tro, att detta endast skulle sammanhänga med materialet. Det förefaller följaktligen mycket tvivelaktigt, huruvida den Torbjörn, som nämnes som ristare i U 405, är samme man, som har utfört U 379 och U 391.

406. Sigtuna. Nu i Östra Södermanlands Museum, Södertälje.

Pl. 57.

Ett litet fragment av en runsten, förvarat i Östra Södermanlands Kulturhistoriska Förenings Museum i Södertälje. Fragmentet kom till museet med en samling fornfynd, som skänktes år 1927 av frih. Johan Nordenfalk, Lövsta, Ytterenhörna sn. Samlingen hade hopbringats av dennes fader, frih. Johan Nordenfalk, under mitten och senare delen av 1800-talet. Närmare uppgifter om fragmentet saknas.

Röd sandsten. 18,5 × 11 cm. Stenens tjocklek 4,5 cm.; runslingans bredd 7 cm.

Inskrift:

r · ṣ.

Ärlinghundra härad.

Socknar: S:t Per, S:t Olov, Norrsunda, Husby-Ärlinghundra, Odensala, Haga, Vassunda, Knivsta och Alsike.

S:t Pers, Haga och Vassunda socknar hörde under medeltiden till Håbo hundare i Tiundaland. S:t Olovs socken var delad på Håbo och Ärlinghundra hundaren, sannolikt på så sätt att den del av socknen, som låg V om Garnsviken, räknades till Håbo hundare. Hela Sigtunalandet, d. v. s. halvön mellan Garnsviken i Ö och Håtunaviken och Skofjärden i V, hörde sålunda till Håbo hundare. Hur hundaresgränsen — och därmed även folklandsgränsen — ursprungligen har gått i norra delen av detta område, är ovisst. Möjligen har den följt Garnsviken mot N ända upp mot Vassunda kyrka och därefter förbi Edeby den kortaste vägen fram till Ekhamnsviken. Avståndet mellan vattnen var här under vikingatiden avsevärt mindre än nu. Vassunda socken har i så fall blivit sammansatt av områden från två hundaren. Orsaken har väl varit, att kyrkan har blivit byggd så nära gränsen, att det blivit naturligt för de närmaste byarna i Ö att söka dit. En lämpligare plats för en kyrka kunde icke tänkas i dessa trakter än vid Vad, där en viktig vägförbindelse gick fram. Här låg sannolikt byn Vadsbro, som omtalas i ett påvebrev från 1170-talet (SD 1 nr 852); namnet skrives Guazbro. Det säges i brevet, att denna by jämte två andra byar, Fornsigtuna (i Håtuna sn) och Ström (i Norrsunda sn), hade innehafts av biskopsstolen, »innan den flyttades till en annan plats», d. v. s. innan den flyttades från Sigtuna till Gamla Uppsala. Sannolikt hade de tre byarna ursprungligen varit kungsgårdar, som donerats till biskopskyrkan i Sigtuna, men nu åter indragits till kronan i samband med biskopssätets förflyttning. Om Fornsigtuna gäller med säkerhet, att det skänkts till biskopsstolen redan i samband med dennas inrättande i början av 1000-talet. Mycket troligt synes vara, att detsamma varit fallet även med de andra båda byarna, Ström och Vadsbro. Under vikingatiden torde sålunda det för samfärdseln så viktiga området vid Vassunda kyrka ha tillhört konungen. Platsen hette Vadsbro eller Vadsunda. En bro omtalas på runstenen U 462 vid Vassunda kyrka. — Tänkbart är emellertid även, att hundaresgränsen alltifrån början har följt Vassunda sockens sydgräns, från mellersta delen av Garnsviken österut i en gammal vattenväg upp till sjön Kölingen och sedan genom sankmarker på gränsen mellan Vassunda och Knivsta socknar. Det är att märka, att den del av S:t Olovs sn, som ligger Ö om Garnsviken närmast S om Vassunda sockengräns, ännu under 1600-talet hörde till Odensala sn, som sålunda här ursprungligen har gått fram till Garnsviken. 1 km. Ö om Vassunda kyrka står i själva gränsen mellan Vassunda och Knivsta socknar runstenen U 474. — Det gamla *Arland* eller *Ärländingia hundare* har sålunda varit ett långsmalt område i Attundalands västligaste del, från Skarven, Oxundasjön och Fysingen i S upp till Fyrisåns utlopp vid Flottsund i N.

Från det nuvarande Ärlinghundra härad ha blivit förtecknade sammanlagt 74 inskrifter. Om man drager ifrån de områden, som ursprungligen ha tillhört Håbo hundare, blir antalet 60 (eller — om också Tibble-stenarna U 466—469 räknas bort — 56). De äro någorlunda jämnt fördelade, dock talrikare i häradets södra del (Norrsunda sn) än i dess norra (Alsike sn).

Av de 74 inskrifterna äro emellertid numera flera förkomna och kända endast genom äldre avbildningar och uppgifter: U 414—417, 423—425, 432, 434, 435, 437, 439, 441, 446, 447, 451,

452, 458, 465, 469, 476 och 477, tillsammans 22. Om några kan man ha grundad anledning tro, att de i framtiden skola komma till rätta (t. ex. U 435 och 439).

Det återstår sålunda av de kända inskrifterna från Ärlinghundra härad 52 stycken. Av dessa har en (U 419) blivit flyttad till Skansen i Stockholm. Å andra sidan bör nämnas, att vid Torslunda i Haga sn står en runsten (U 327), som på 1700-talet blivit ditflyttad från Husby i Markims sn.

Många av de 84 här redovisade inskrifterna äro endast kända i mycket fragmentariskt skick: U 407, 408, 415—417, 422, 434, 436, 441—443, 446, 449, 451, 452, 458, 469, 470 och 477; av dessa 19 äro 11 förkomna: U 415—417, 434, 441, 446, 451, 452, 458, 469 och 477. Det återstår följaktligen (om de 8 fragmenten frånräknas) 44 mer eller mindre fullständiga runristningar. Av dessa äro 4 ristningar på berg eller jordfasta stenblock (U 412, 450, 473 och 475), 2 liggande gravhällar (U 413 och 440) och 38 resta runstenar i egentlig mening.

Ristningar, som äro försedda med en inskrift, som icke är språkligt tydbar, äro U 427, 466 och 468.

Ett mycket stort antal av häradets runinskrifter voro kända för Bureus och hans medhjälpare. Tillsammans uppgå de till 35, sålunda mycket nära hälften av hela det kända materialet. De ojämförligt flesta av dessa (25) äro upptecknade av Bureus själv: U 407, 412(?), 414, 418, 427, 430, 439, 447, 455—457, 459—466, 472—475, 479 och 480. För 22 av dessa står han ensam såsom hemulsman; för en (U 455) har han i sin anteckningsbok F a 6 även mottagit uppteckning av Aschaneus, för två (U 414 och 427) av såväl Aschaneus som Rhezelius. Bureus har som synes särskilt varit verksam i Haga, Vassunda, Knivsta och Alsike socknar, som han har undersökt synnerligen grundligt. De återstående inskrifter, som han själv har upptecknat, har han sannolikt antecknat mera tillfälligt under sina resor: U 427 vid Vallstanäs, U 418 vid Brista, U 414 vid Norrsunda kyrka och U 430 vid Åshusby, U 439 vid Steninge, väl också U 456 vid Tollsta, U 447 vid Fransåker, U 455 vid Näsby. — Aschaneus har upptecknat sammanlagt 11 inskrifter, samtliga utom en (U 455) i Norrsunda sn. Hans verksamhet har sålunda huvudsakligen varit begränsad till denna socken, men här har han utfört ett utomordentligt värdefullt arbete. Hans uppteckningar finnas bevarade (utom i Bureus' anteckningsbok F a 6) framför allt i hans handskrift »Collectaneum Monumentale Runicum» (F b 10), som handlar om runstenar och fornborgar i Norrsunda sn: U 414, 420, 421, 423—428 (9 inskrifter). De återstående två finnas i handskriften F b 18: U 419 och U 455. För 6 av dessa 11 inskrifter är Aschaneus ensam hemulsman: U 419—421, 423—425; två har han som nämnt gemensamt med både Bureus och Rhezelius, en ytterligare med Bureus och två (U 426 och 428) med Rhezelius. Av alla de 11 inskrifterna har Aschaneus även utfört teckningar, som finnas bevarade. — Rhezelius' bidrag äro för detta område mycket små, sannolikt insamlade under en genomresa. Utom de fyra, som han har gemensamt med Aschaneus eller med Aschaneus och Bureus, står han själv ensam för två uppteckningar, båda från samma plats: U 471 och U 478.

Trots detta utmärkta resultat av vår äldsta runforskning blev ett rätt stort antal nya inskrifter från Ärlinghundra härad känt genom *Ransakningarna*, icke mindre än 11. De nytillkomna äro följande: U 409, 433, 436, 437, 441, 444—446, 448, 449, 451. Karakteristiskt nog kom efterskörden så gott som helt och hållet från de båda socknar, där våra första antikvarier icke hade varit verksamma, nämligen Husby-Ärlinghundra och Odensala. Under Hadorphs resa 1682 tillkommo ytterligare 7: U 410, 411, 415, 416, 434, 435 och 440; ännu en (U 429) finnes i Peringskiölds *Monumenta*.

Genom 1600-talets fornforskning hade sålunda blivit kända sammanlagt 54 inskrifter från Ärlinghundra härad. Dessa finnas alla avbildade i *Bautil* (på sammanlagt 43 träsnitt),[1] med

[1] B 169—186, 188—199, 323—331, 1122, 1127, 1130, 1131. Två olika fragment finnas tillsammans på B 172 och 177, tre på B 180. B 187 avbildar »Kung Njords eller Noris hög» vid Åshusby.

undantag av följande 7: U 407, 414—416, 423, 439 och 474. Alla träsnitten utom 5 äro signerade av tecknaren J. Leitz, och avbildningarna av dessa ha följaktligen kommit till under Hadorphs resa år 1682. Ett är signerat av Ulf Christophersson (B 189), ett av Peringskiöld (B 181), tre äro osignerade (B 176, 182, 329).

Under 1700-talet tillkom endast en runinskrift från Ärlinghundra härad (U 458). Olof Celsius' läsningar av ett stort antal inskrifter äro emellertid av högt värde. — I Liljegrens *Runurkunder* (1833) upptagas 51 inskrifter från Ärlinghundra härad (L 14—23, 531—568, 1555, 1556, 2006); där saknas av de tidigare kända följande 4: U 407, 415, 416 och 423.

Under 1800-talet ha 10 nya inskrifter kommit i dagen: U 417, 431, 432, 438, 442, 452—54, 476 och 477. Och under 1900-talet ytterligare 9: U 408, 413, 422, 443, 450, 467—70.

Av följande ristningar finnes icke någon avbildning bevarad: U 415, 416, 432, 458.

Om tre kopparbleck med runinskrift, funna på Vassunda prästgårds mark, se nedan s. 274.

407. Bärmö, S:t Pers sn.

Pl. 58.

Litteratur: J. Bureus, F a 6 s. 53 n:r 225, s. 56 n:r 70, s. 91 n:r 70 (Bureus' egna upptecknings), F a 5 n:r 302.

En del av en runsten fanns på Burei tid vid »Bärma vid Sigtuna». På ett ställe anger han felaktigt »I Bärma i S. Olofz S.» i stället för S:t Pers sn. Stenen var redan vid denna tid »i tu sunder sl(agen)», och den ena halvan var borta.

Ett fragment av stenen har i senare tid påträffats och förts till Granby villa N om Bärmö. Det förvaras nu (jämte fragmenten U 408) i trädgården, o. 20 m. SSV om manbyggnaden.

Ljusgrå granit. 0,50 × 0,39 m. Ytan är släthuggen och jämn. Ristningen har varit djupt huggen.

Inskrift (det inom [ ] supplerat efter Bureus):

[**frystin**] **auk · sibi** [**auk kai . . . nfo**]

Frøystæinn ok Sibbi ok Gæi[ʀ]- . . .

»Frösten och Sibbe och Ger- . . .»

Till läsningen: Av 8 **a** är endast h. bst bevarad, men fullt säker. Bureus har en gång (s. 56) **auk**, men två gånger **uk**. Likaså har han en gång (s. 53) **frystin** (med 3 **y**), men två gånger **frustin**. Sista runan tecknas en gång (s. 56) **o** (ᛋ), två gånger **a**.

Om mansnamnet *Frøystæinn* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 75, om *Sibbi* Sö 183 och Sm 22. 18—20 **kai** är sannolikt början på ett namn, sammansatt med *Gæiʀ-*.

408. Bärmö, S:t Pers sn.

Pl. 58.

Två fragment av en runsten förvaras nu i trädgården till Granby villa, o. 20 m. SSV om manbyggnaden. Det ena har enligt uppgift anträffats år 1930 vid rivning av en loge på Bärmö gård, det andra lär ha funnits i ett grustag V om Granby.

Blågrå sten. Fragment A 0,53 × 0,30 m., fragment B 0,53 × 0,30 m. Runorna delvis mycket djupt huggna.

Inskrift:

. . . in · auk · abiur . . . til ·

. . . [*stæ*]*in ok Abior*[*n*] . . . *til.*

». . . -sten och Åbjörn . . .»

Om namnet *Abiorn* se Öl 15, 25, Sm 2, Sö 280. 1—2 **in** utgör slutet av ett namn, sannolikt ett *Svæinn* eller ett sammansatt namn på *-stæinn*. — Men ordet 11—13 **til** har inskriften uppenbarligen slutat; inga spår av runor finnas i den återstående delen av slingan. Sannolikt har det ingått i den från flera inskrifter kända böneformeln: *Guð hialpi and hans, bætr þan hann gærði til.* Se U 69, 338, 371. Liksom dessa torde U 408 ha hört till gruppen »oornerade» stenar. Ristningen har bestått av två parallella band med inskrift. Det är toppen av en sannolikt ganska stor runsten, som har blivit bevarad. I inskriften torde ha meddelats, att flera personer, bland dem Åbjörn, ha låtit resa stenen efter den döde, varefter tillagts: »Gud hjälpe hans ande, bättre än han förtjänade.»

Anm. R. Dybeck uppger i sin reseberättelse för år 1858 (ATA), att en runsten skall ha funnits vid Billby, S:t Pers sn, nära gården. Den skulle ha påträffats i en vägfyllnad, vari den åter blev nedlagd och övertäckt med grus. Närmare uppgifter om platsen saknas.

409. Lövstaholm, S:t Olovs sn.

Pl. 58.

Litteratur: B 192, L 558, D 2: 204. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5: 3, s. 12, Monumenta 3, bl. 145; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 143; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 40.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 192); Peringskiöld, teckning (i F 1 5: 3); Peringskiöld och Th. Holm, teckning 1694 (i Peringskiölds Monumenta); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

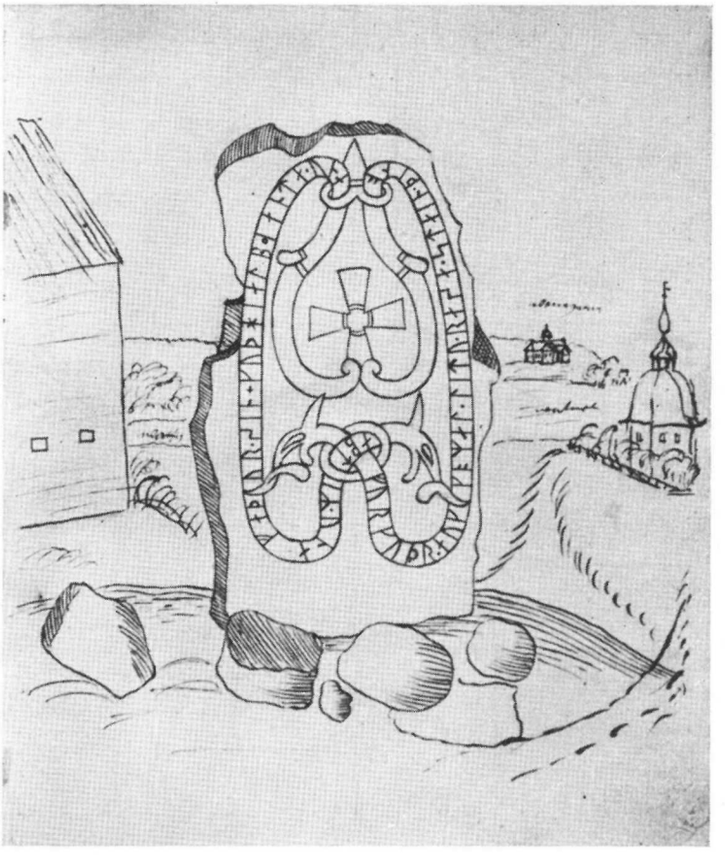

Fig. 106. U 409. Lövstaholm, S:t Olovs sn. Efter teckning av J. Peringskiöld.

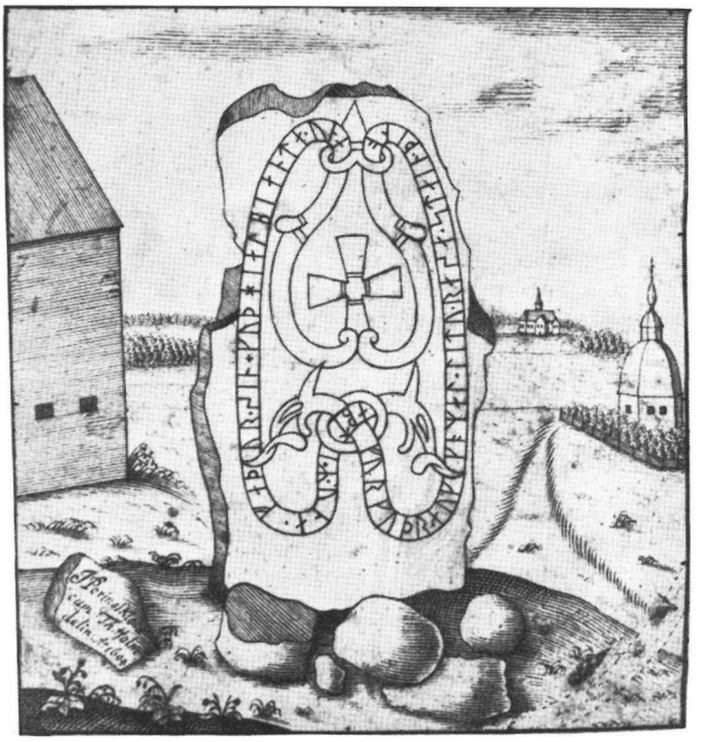

Fig. 107. U 409. Lövstaholm. S:t Olovs sn. Efter teckning av J. Peringskiöld och Th. Holm 1694.

Runstenen står rest i trädgården vid Lövstaholm, 20 m. SV om gårdens södra byggnad. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

År 1672 fanns runstenen enligt *Ransakningarna* »i Löfstadholms Gierde». Troligen är det denna anteckning, som ligger till grund för Dybecks uppgift, att stenen »förr lärer stått i södra gärdet». Lövsta by, som på 1600-talet ombildades till säteriet Lövstaholm, hörde ursprungligen till Odensala sn men överfördes sedermera till S:t Olovs sn. Peringskiölds teckning år 1694 visar stenen rest på en liten höjd nära ett magasin, tydligen en av säteriets ekonomibyggnader; ett stycke längre bort på högra sidan ligger en inhägnad trädgårdstäppa med en kupolförsedd byggnad, som sannolikt är ett lusthus. Därnedanför ligger Garnsviken, och i bakgrunden på andra stranden är Venngarns slott tecknat. Uppenbarligen stod stenen 1694 på samma plats som nu, och sannolikt är det samma plats som avses med »Löfstadholms Gierde» 1672. Huruvida den dessförinnan blivit flyttad, är givetvis ovisst. Gården Lövsta hade ursprungligen varit kronogods, men förlänades på 1620-talet till rikskammarrådet Måns Mårtensson Palm († 1644), som byggde ett säteri, som han kallade Lövstaholm. Det innehades sedan av hans änka Ebba Wildeman († 1667) och såldes efter hennes död till riksrådet Clas Rålamb († 1698), som på 1670-talet överlät det till sin son Hans. År 1684 indrogs Lövstaholm genom reduktionen till kronan.

Grå granit. Höjd 1,60 m., bredd 1,05 m. Den ristade ytan är djupt huggen, överallt tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

furkuþr × auk komal + litu rasa ᛁ stain þino abtiʀ + una + faþur sin + kuþ hialbi anta × una

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Forkuðr ok Gamall letu ræisa stæin þenna æftiʀ Una, faður sinn. Guð hialpi anda Una.

»Forkunn och Gammal läto resa denna sten efter Une, sin fader. Gud hjälpe Unes ande.»

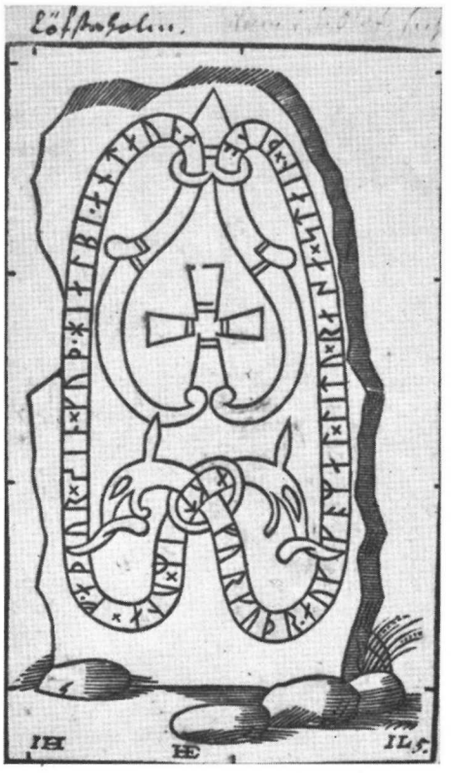

Fig. 108. U 409. Lövstaholm, S:t Olovs sn. Efter B 192.

Till läsningen: Ristningen har en symmetrisk komposition, vars huvudmotiv utgöres av de båda inskriftbärande rundjuren, vilkas kroppar nedifrån uppåt följa stenens ytterkonturer och avslutas med långa, spiralformade stjärtar, som böja in mot stenens mitt och där uppbära ett kors, som utgör ristningens medelpunkt. Halsarna sammanhållas nedtill av en enkel ring, och stjärtarna upptill av ett vanligt koppel. Inskriften är jämnt fördelad på de båda kropparna, med 32 runor i vardera. Mönstret är enkelt och vittnar icke om någon större konstnärlighet men har tydligen varit väl genomtänkt och blivit i detalj uppritat före inhuggningen. Inskriften börjar, ovanligt nog, i den högra runslingan och går här nedifrån uppåt; runorna stå därför här på den yttre ramlinjen och läsas utifrån. Inskriftens senare del börjar återigen nedtill i det andra rundjurets hals och går nedifrån uppåt; runorna stå därför här på den inre ramlinjen och äro vända inåt.

Inga skiljetecken förekomma vid början och slutet av de båda inskriftshälfterna. Även i övrigt förekommer sk tämligen sparsamt; det saknas sålunda efter 10 **k**, 19 **u**, 28 **n**, 45 **r**, 51 **þ**, 57 **i**. Inga stungna runor finnas. 11 **k** är sålunda icke stunget. Anmärkningsvärt är, att inskriftens alla (11) **a**-runor ha bst tvärs över hst (i 8, 42 och 54 **a** är dock bst på h. sidan mycket kort); alla (6) **n**-runorna ha däremot bst endast på h. sidan av hst. **b**-runan har två mycket olika former, i 34 och 56 **b**. — Peringskiölds teckning 1694 är i fråga om runorna synnerligen omsorgsfullt utförd. 34 **b** har sålunda den riktiga formen, vilket icke är fallet med träsnittet (B 192). Åt skiljetecknen har tecknaren däremot ägnat mindre noggrann uppmärksamhet. — Celsius har granskat stenen 1692 och 5 juni 1727. — Dybeck: 8—10 **uk**; sk × efter 19 **u**. — Brate: »Ett svagt ×» före 1 **f**; sk efter 19 **u** och 28 **n**.

Om namnet *Forkuðr* (*Forkunnr*) se U 14, om namnet *Gamall* Sö 312, om namnet *Uni* eller *Unni* U 88.

Inskriften använder 2 ggr **o**-runan som tecken för nasalerat *a*: **komal**, **þino** (men **una, anta**).

Brate antager, att U 409 är utförd av Åsmund Kåreson. Det finns, utom bruket av **o**-runan för *a*, åtskilligt som talar för att denna attribution är riktig.

410. N. Til, S:t Olovs sn.

Pl. 59.

Litteratur: B 193, L 559, D 2:203. J. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 145; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 140; E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA); E. Floderus, De äldsta Sigtunavägarna och ortnamnet Til (i: Fornvännen 1945), s. 129.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 193); Dybeck a. a.; Brate foto 1915 (ATA).

Runstenen står 40 m. NV om landsvägen Märsta—Sigtuna, 60 m. SV om infartsvägen till N. Til, i sydöstra kanten av en stenkulle i åkern, 190 m. Ö om U 411. På norra sidan om stenen finnes en rektangelformig grav, och strax V om stenen en annan fyrkantig stensättning. Flera andra gravar finnas i närheten, och stenkullen utgör tydligen byns gravfält. Stenen har år 1940 blivit lagad och rest.

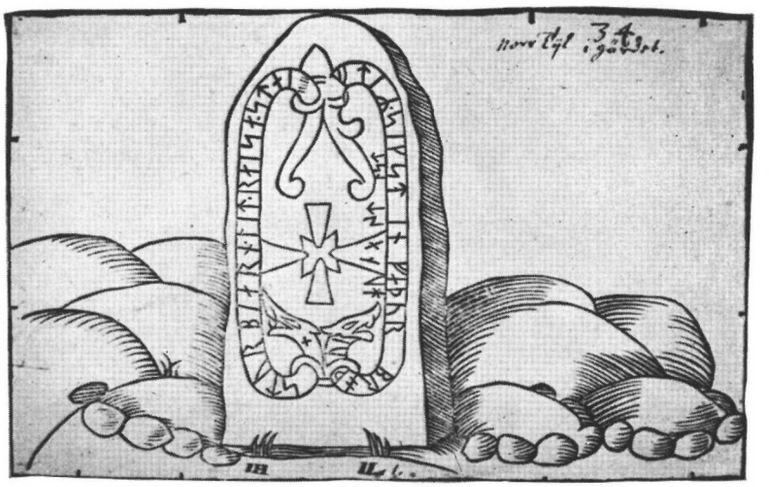

Fig. 109. U 410. N. Til, S:t Olovs sn. Efter B 193.

Runstenarna vid N. Til finnas icke i Burei samlingar, och ej heller omtalas de i *Ransakningarna*. Där meddelas visserligen, att »Vthi Räfstadh finnes Runsteen 1», men det kan näppeligen vara U 410 (och ännu mindre U 411), som därmed avses, då avståndet är alltför stort. I Peringskiölds *Monumenta* anges platsen: »Norr Tijl i gärdet»; på träsnittet är runstenen omgiven av gravkullar och en stenkedja. »Stenen ligger», skriver Dybeck, »bland skadade runda och fyrsidiga stensättningar nästan midt i gärdet.» Utgivaren av *Bautil* har missförstått lokalbeteckningarna »Norr Tijl i gärdet» (för U 410) och »Nortil i gärdet» (för U 411) och återgivit dem båda »Norr i gärdet» (B 193, 194), vilket då kommer att närmast hänföra sig till platsen för närmast föregående B 192, d. v. s. »Löfstaholm». Liljegren anger följaktligen platsen för U 410 (L 559): »Löfstaholm, N. i gärdet, vid högar», och för U 411 (L 560): »Löfstadholm, N. i gärdet.»

Grå granit. Höjd 1,55 m., bredd 0,75 m. Ytan har flagrat, varigenom ristningen till stor del har skadats. På v. sidan ha under senare tid flera stycken utmed kanten fallit bort, därav ett efter Brates besök 1915 (med runorna **t · ra**). Ristningen är tämligen djup, där den är bevarad. På vissa ställen på stenens mitt, där ytan är avflagrad, kan bottnen av ristningslinjerna ännu spåras.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre källor):

× **sturbiarn · l[it · rais]a ᛁ stai ... ftiʀ** [·] **s[ik]st[a]in · faþur - - - broþur hulmst ... [n]s**
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Styrbiorn let ræisa stæi[n æ]ftiʀ Sigstæin, faður [sinn], broður Holmst[æi]ns.

»Styrbjörn lät resa stenen efter Sigsten, sin fader, Holmstens broder.»

Till läsningen: 2 **t** är skadat; övre delen av hst och h. bst borta. 3 **u** är icke stunget. Hst i 5 **b** står i en spricka; övre bågen är förstörd, den nedre däremot helt bevarad. Övre delen av runorna 6—11 **iarn · li** är borta; de följande runorna 12—16 **t · rais** ha helt gått förlorade. Av 10 **l** finns endast hst. Sk efter 17 **a** är streckformigt 21 **i** är skadat; därefter finns intet spår av runa i v. slingan. H. slingan fortsätter upptill med **f**; möjligen kan nedanför kopplet skönjas svaga spår av ett **a**. 25 **ʀ** är skadat men säkert. Av det följande namnet äro endast de mellersta runorna 29—30 **st** och sista runan 33 **n** helt bevarade. Därjämte finns övre stapeln i 26 **s** och nedre hälften av 32 **i**. 34—38 **faþur** är väl bevarat, liksom 42—47 **broþur**. Av 39—41 finns däremot endast nedersta delen av två hst, förmodligen **si**, varefter finnes plats för ytterligare en runa. Det är därför ytterst sannolikt, att här har stått **sin**. Det sista ordet 48—55 **hulmst ... ns** står

i omedelbar fortsättning innanför den h. runslingan i riktning nedifrån uppåt. 48—52 **hulms** är fullt bibehållet. 51 **m** har en ovanlig form med nästan vågräta bst. Av 53 **t** finnes hst och v. bst i behåll. Följande runor äro helt förstörda. Framför 55 **s**, som är väl bevarat, finnes nedre delen av en stav, förmodligen i en **n**-runa. Mellan 53 **t** och 54 **n** finnes plats för två runor. Namnet har sålunda otvivelaktigt varit *Holmstæins*.

I sin anteckningsbok har Hadorph återgivit inskriften sålunda: **sturbiarn · lit × raisa × stain × ftiʀ × sikstin · faþur . . . broþur × hulast.** På det av Leitz ritade träsnittet (B 193) har den följande form: **× sturbiarn · lit · raisa · stai . . . ftiʀ · sikst . . . in faþur . . . broþur hunast . . . nst.** Den sista runföljden återges av L 559: »hun a st*i*n sa». — Det är emellertid anmärkningsvärt, att Celsius, som 1692 undersökte stenen, har avsevärt mindre av inskriften: **sturbiarn - - t raisa stai . . . ftiʀ s . . . st . . . a faþur + - broþur.** Det sista namnet har Celsius tydligen icke upptäckt. Det förefaller sannolikt, att ristningen varit på h. sidan nästan lika mycket skadad som nu. Läsningen i B 193 kan bero på supplering av vad man ansåg säkert ha funnits. — Dybeck: **× sturbiarn - - t raisa stai . . . ftiʀ s . . . t . . . n faþur . . . broþur hulnst . . . s.** — Brate: »På ett löst stycke» fanns 12—14 **t · ra.** 48—55 **hulmst . . . s.**

Om namnet *Styrbiorn* se Sö 339, U 454, om *Sigstæinn* Sö 291 (och U 174), om *Holmstæinn* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105.

411. N. Til, S:t Olovs sn.

Pl. 59.

Litteratur: B 194, L 560, D 2: 202. J. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 146; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 139; E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA); E. Floderus, De äldsta Sigtunavägarna och ortnamnet Til (i: Fornvännen 1945), s. 129 f.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 194); Dybeck a. a.; Brate foto 1915 (ATA).

Runstenen står rest på en stenkulle omkr. 200 m. SV om N. Til (Björkbacka) och omkr. 190 m. V om U 410, i västra kanten av ett åkergärde invid gärdesgården, på vars andra sida en skogshage sträcker sig ned till Garnsviken. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna». Stenen blev rest år 1940.

55 m. V om runstenen U 411, i sluttningen ned mot Garnsviken, ligger en stensamling i kanten av en strandvall. »Den består av stora klumpstenar, som bilda en mot land öppen halvkrets, fylld med sten och jord, och kan ej tolkas som annat än fundament till en forntida brygga. Höjden över Mälaren är 4,5 m.» (Floderus). Runstenen har sålunda markerat den väg, som från bryggan förde upp mot land. På den motsatta stranden av Garnsviken finnes ristningen U 412 på ett stort stenblock, som sannolikt har tjänstgjort som landningsmärke.

Hadorph: »Norre Tijl.» I Peringskiölds *Monumenta* anges platsen som »Nortil i gärdet», hos Liljegren som »Löfstadholm, N. i gärdet». Dybeck: »Denne runsten står norr ut i Tils gärde, vester om byn.»

Tresidigt stenblock av ljusröd granit. Höjd 1,74 m., bredd 0,93 m. Den ristade sidan vetter åt S. Den är ganska jämn. Även den högra sidan har en jämn yta men saknar ristning. Ristningen är djupt huggen, tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

× ilturi × lit × raisa × stin × eftiʀ × sukiʀ × faþur × sin × kuþ × hialbi · ant · ahns ×
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

ilturi *let ræisa stæin æftiʀ Syggæiʀ* (?), *faður sinn. Guð hialpi and hans.*

»**ilturi** lät resa stenen efter Sigger, sin fader. Gud hjälpe hans ande.»

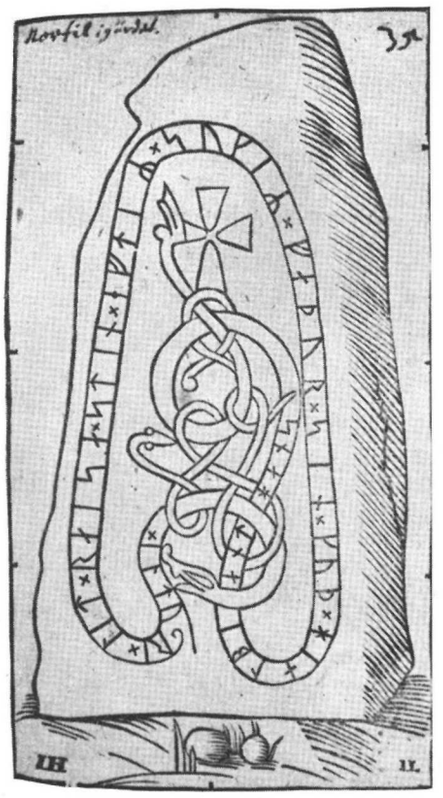

Fig. 110. U 411. N. Til, S:t Olovs sn. Efter B 194.

Till läsningen: Runorna 1—6 **ilturi** äro fullt tydliga, och namnet är därför alldeles otvivelaktigt. 4 **u** är icke stunget. Icke stungna äro 17, 27 **i**, 25 **u**, 26 **k**. Tydligt stunget är 19 **e**. Alla runorna i namnet 24—28 **sukiʀ** äro fullt säkra. Runan 49 är på ett egendomligt sätt missbildad. På v. sidan av hst finnes en nedåtriktad bst, på h. sidan två små korta bistavar i vinkel mot varandra såsom i **h**-runan. Det är ovisst, om **a** eller **h** avses. Men r. 50 är ett tydligt **h**.

Hadorph (och Leitz): 1—6 **ilturi**, 19 **e**, 24—28 **sukiʀ**, 49—52 **hans**. — Celsius: 1—6 **ilturi**, 19 **i**, 24—28 **sukiʀ**, 49—52 **hans**. — Dybeck: 1—6 **ilturi**, 19 **e**, 24—28 **sukiʀ**, 49—52 **hans**. — Brate: 1—6 **ilturi**, 19 **e**, 24—28 **sukiʀ**, 49—52 **hans**.

Namnet 1—6 **ilturi** är f. ö. icke känt från någon runinskrift, icke heller från några andra nordiska medeltidskällor. I en förteckning över gränsmärken mellan Värend och Njudung från år 1320, bevarad i en senare avskrift (SD 3, s. 484 f.), förekommer ortnamnet *Illdorabech*; möjligen ingår häri ett personnamn *Illdore* (Lundgren). Om **ilturi** är ett sammansatt namn, är förleden sannolikt adjektivstammen *ill-* 'ond'. — Namnet på den döde, 24—28 **sukiʀ**, är sannolikt en sammansättning med *-gæiʀʀ*. Förleden kan då knappast vara annat än *Sig-*. Jfr **sukruþaʀ** *Sigrøðaʀ* Sö 101, **sukruþaʀ** *Sigrøðaʀ* L 312 Bro kyrka, **syktrykʀ** *Sigtryggʀ* U 98 (S. Bugge i *ATS* 10: 1, s. 54).

412. Viby, S:t Olovs sn.

Pl. 60.

Litteratur: B 191, L 561, D 2: 201. J. Bureus, F a 5 n:r 303; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 146; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 142; P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 82, Anteckningar 1915 (ATA); E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 45, De äldsta Sigtunavägarna och ortnamnet Til (i: Fornvännen 1945), s. 128 f.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (i F f 6, n:r 120); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 191); Dybeck a. a., Brate foto 1915 (ATA).

Ristningen finnes på ett stenblock, som ligger i den skogklädda sluttningen ned mot Garnsviken, S om Viby, o. 150 m. Ö om torpet Rosendal, o. 50 m. från Garnsvikens strand och ungefär 1 km. NNÖ om landsvägsbron till Sigtuna. Höjden över vattnet är 5 m. Blocket står fritt på en sockel av stenar. Ristningen är vänd mot Garnsviken, sålunda mot SÖ.

Inskriften har först i sen tid blivit bekant för Bureus. Den saknas i hans anteckningsbok F a 6 och finns i hans renskrivna samling »Sveorum Runæ» införd på en liten inklistrad lapp (med Burei egen handstil). Som plats anges: »I Wijby Strand.» I *Ransakningarna* meddelas, att »På Östre sijdan wedh Siön, der Sigtuna Egor gräntza tilhopa med Wijby, Ståår uthi bem^te Wijby Gärdesbacka een omskrefwen Runsteen». Hadorph: »Wijby Strandhäll. Denna sten är orörlig på ett bergh ståendes, och Runorne påhugne efter honom som tyckes dher i siön drunknat vara.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* (se fig. 112) synes först ha varit antecknat: »Wiby Strandhäll S. Ol. Sochn»; detta har senare (med samma hand) blivit rättat till: Wiby

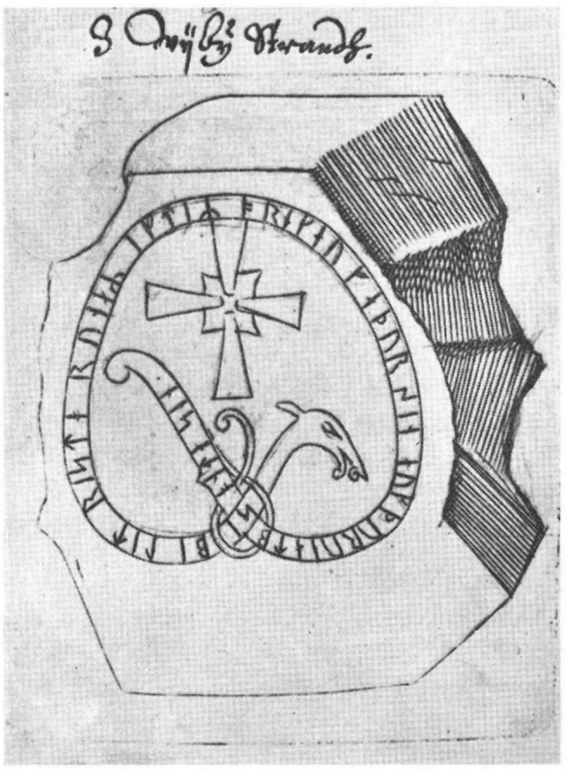

Fig. 111. U 412. Viby, S:t Olovs sn. Efter kopparstick av Bureus.

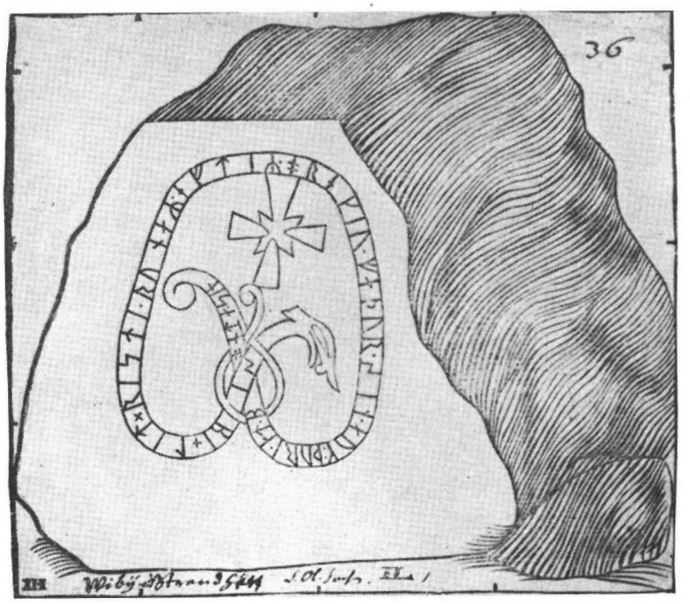

Fig. 112. U 412. Viby, S:t Olovs sn. Efter B 191.

wid Strandhen». Anteckningen har emellertid varit svårläst och i *Bautil* blivit återgiven: »Viby strand-elf». — Dybeck: »Ristningen är i en berghäll vid Garns viken.» P. J. Lindal: »å en bergshäll vester om Garnsviken, omkring ett bösshåll från sjöstranden».

Den äldsta utfartsvägen från Sigtuna österut har gått ett gott stycke nordligare än den nuvarande landsvägen. Den har följt höjderna förbi nuv. Sigtunaskolan och i samma riktning som »Drottning Kristinas väg» fram till torpet Rosendal och ned till Garnsviken. Den har därvid sannolikt passerat förbi runstenen U 412, som sålunda varit belägen helt nära den dåtida stranden och ovanför båtstaden. På östra stranden av Garnsviken finnas enligt Floderus ännu lämningar av en brygga. Om man härifrån fortsatte upp genom skogen, kom man fram till en annan runsten (U 411), som sannolikt också har tjänat som vägmärke.

Gnejs. Den ristade ytans höjd 1,70 m., bredd 1,70 m. Ytan är tämligen slät. Ett par mindre avflagningar finnas, särskilt på h. sidan. Ristningen är djup och jämn, i stort sett väl bevarad.

Inskrift:

× **sibi** × **lit** × **rista** · **runaʀ** · **eftiʀ** · **orekiu** · **faþur** · **sin** **auk** · **þuri** · **at** · **bonta** **sin** ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Sibbi let rista runaʀ æftiʀ Orøkiu, faður sinn, ok Þyri at bonda sinn.

»Sibbe lät rista runorna efter Orökja, sin fader, och Tyre efter sin man.»

Till läsningen: Ristaren använder som sk först × 3 ggr, men övergår sedan till en rund punkt ·. I 18 **e** finnes en grund fördjupning mitt på hst, troligen huggen. Bst i 23 **o** äro nästan vågräta och skära sålunda hst under rät vinkel; den nedre bst är längre än den övre. 25 **e** har en tydligt huggen prick. Sk efter 33 **r** är säkert. Efter 36 **n** en flagring i stenen intill hst i

37 **a**; därför saknas nu sk efter 36 **n** och v. bst i 37 **a**. 41 **u** är icke stunget. Alla runor i namnet 40—43 **þuri** äro fullt säkra. Efter 50 **a** finns möjligen ett sk.

Bureus: 18 **i**, 23—28 **ornkau**, 40—43 **þuri**. Kopparsticket har 40—43 **þurui**. — Hadorph: 18 **e**, 23—28 **orekiu**, 40—43 **þuri**. På träsnittet har, tydligen genom förbiseende, r. 12 blivit **i** i st. f. **a**. — Celsius: 12 **a**, 18 **i**, 23—28 **orikiu**, 40—43 **þuri**. — Dybeck: 18 **e**, 23—28 **orekiu**, 40—43 **þura**. — Lindal: 18 **e**, 23—28 **orekiu**, 40—43 **þuri**. — Brate: 18 **e**, 23—28 **orekiu**, 40—43 **þuri**.

Om mansnamnet *Sibbi* se Sö 183 och Sm 22, om *Orøkia* Sö 205, U 202, S. Bugge i *ATS* 10: 1, s. 333, om kvinnonamnet *Þyrvi* Sö 188.

Ristningen är utförd av en skicklig mästare. Därom vittnar redan den jämna och säkra tekniken. Ornamentiken utmärkes av måttfullhet och jämvikt. Det kan icke betvivlas att U 412 har utförts av samme man som de tre stenarna i Fresta U 267, 269 och 255, vilka med säkerhet kunna attribueras till mästaren Fot.

413. Norrsunda kyrka.

Pl. 61.

Litteratur: O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 413; Anteckning av O. Janse $^{12}/_{6}$ 1904 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1907 (ATA); Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 49, 51; Handlingar i ATA 1941, 1942.

Äldre avbildningar: Celsius, teckning (a. a.); Brate foto 1907 (ATA); J. Roosval foto 1911 (i: Sveriges kyrkor, Uppland 4, s. 49).

Gravhällen omtalas första gången år 1727, av O. Celsius: »I Norsunda Kyrkia på golfvet af stora gången mitt emot Sparregrafven en sten huggen med detta kors och intet mehr . . . En mörkbrun sandsten.» Stenen låg sålunda vid denna tid ungefär mitt i långhuset, i stora gången. Den har sedermera blivit flyttad till koret och inlagd i golvet framför sakristidörren och predikstolstrappan, fortfarande med inskriften dold. Vid restaureringen år 1902 uttogs stenen och uppställdes i vapenhuset, t. h. om ingången till kyrkan. Den fastmurades vid väggen, varvid nedre kantsidan (med slutet av inskriften) var helt dold och övre kantsidan svåråtkomlig. År 1942 flyttades den och lades på vapenhusets golv, på en bädd av tegel. Hela inskriften har därigenom blivit synlig.

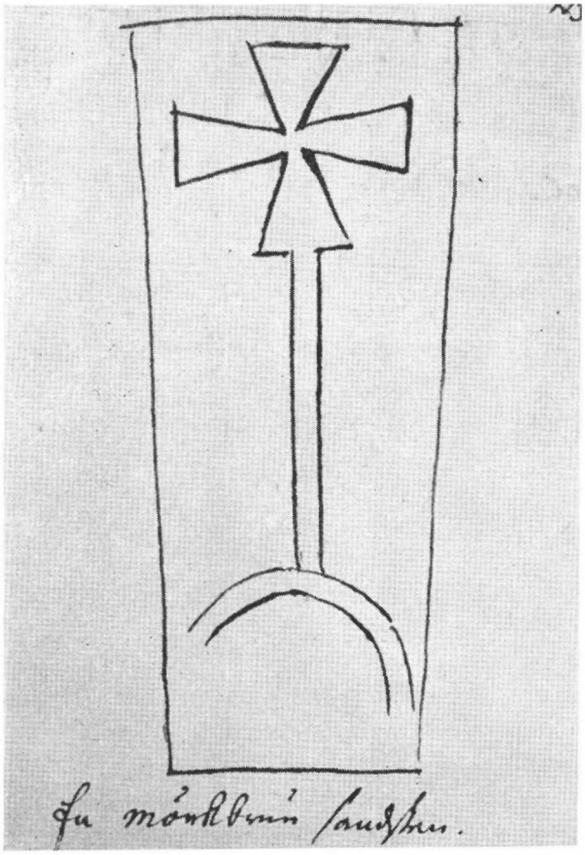

Fig. 113. U 413. Norrsunda kyrka. Efter teckning av O. Celsius.

Sandsten. Gravhäll av trapezoid form: längd 1,75 m., bredd upptill 0,70 m., nedtill 0,57 m. Hällens tjocklek 0,13 m.

Den flata översidan av hällen är prydd med ett kors av S:t Georgsform, nedåt fortsatt i en lång stav; denna vilar nedtill på tvenne bågböjda linjer, som möjligen skola beteckna en gravkulle. Korsets höjd är 1,25 m., med fotstycket nedtill inräknat 1,47 m. Runinskriften är anbragt på tre av kantsidorna: upptill, till vänster och nedtill. Ristningen på översidan är något nött genom trampning, men runorna äro djupa och tydliga.

Inskrift:

ulfr + lit kiara · merki · eftiʀ · iarut · sun · sin · en : biarn : ok · ruʀikr · eftiʀ · broþur · sin ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Ulfʀ let gæra mærki æftiʀ Iarund, sun sinn, en Biorn ok Røʀikʀ æftiʀ broður sinn.

»Ulv lät göra minnesmärket efter Järund, sin son, och Björn och Rörik efter sin broder.»

Till läsningen: Framför 1 **u** finns sannolikt intet sk. Efter 7 **t** finnes ett stort borrhål på den plats, där sannolikt ett sk har varit hugget. Sk efter 53 **ʀ**, 59 **r** och 62 **n** äro ganska grunda och något osäkra. Alla runorna i namnet 1—4 **ulfr** äro fullt säkra. 8 **k** är icke stunget. Tydligt stungna äro 14, 18, 34 och 49 **e**. 44 **u** är icke stunget. Inskriftens alla **a**-runor ha bst endast t. v., alla **n**-runor endast t. h. om hst; likaså har 41 **o** två nedåtriktade bst t. h. om hst. I inskriftens alla **r**-runor, med undantag av 48 **r**, går (den i de flesta fall bågformigt rundade) bst på mitten in till hst, såsom i lat. R.

Brate: 1—4 **uikr**, vilket tolkas som *Vigʀ* (se U 47).

Om namnet *Iarundr* (*Iorundr*) se Sö 260.

Namnet (*H*)*røʀikʀ* är ganska ovanligt i svenska runinskrifter. U 413 har det enda från Uppland kända belägget. Därtill kommer ett (eller möjligen två) från Södermanland (Sö 47, 159) och ett från Östergötland (Ög 153). Under medeltiden är det däremot (enligt Lundgren-Brate) vanligt i Sverige. Intressant är, att ristaren även här använder ʀ-runan; jfr **ryʀ : iks** Sö 47 **hruʀikʀ** Ög 153 och **þruʀikr** Sö 163, **þ[ur]ʀikʀ** Sö 211. Detta beror givetvis på palatalisering av r framför *i*. Däremot tecknas namnet Erik alltid (eller så gott som alltid) med vanligt **r**: **airikʀ** o. dyl. (se U 29, 234 m. fl.). Detta måste bero på att *r* här har föregåtts av *n*. Förleden i namnet Erik har m. a. o. varit *ein-* 'ensam', icke *ei-*, *ey-* 'alltid'.

Ursprungligen har hällen tydligen legat på en grav på kyrkogården. Såväl översidans kors som kantsidornas inskrift ha då varit synliga. Hällen är det äldsta minnesmärket av kyrklig konst inom Norrsunda kyrkas område. Den vittnar om att en kyrka måste ha funnits på platsen vid den tid, då stenen höggs och runorna ristades.

414. Norrsunda kyrka.

Litteratur: L 1555. J. Bureus, F a 6, s. 38, s. 106 n:r 239 (Bureus' egen uppteckning), s. 214 n:r 243 (Rhezelius' uppteckning), F a 10: 2 n:r 29, F a 5 n:r 264, F a 1 s. 60, F a 13 s. 154, F a 20 s. 12; M. Aschaneus, Collectaneum Monumentale Runicum (F b 10), s. 28—29 (UFT h. 40, 1925, s. 43); J. Peringskiöld, Vita Theoderici (1699), s. 439; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 167, 362; N. R. Brocman, Sagan om Ingwar Widtfarne (1762), s. 260; F. Burman i Nova Acta Reg. Soc. Scient. Ups., Vol. 5 (1792), s. 305; UFT h. 6 (1877), s. 18 f.; G. Gihl i UFT h. 40 (1925), s. 77; S. Lindqvist, Gotlands bildsteine 1 (1941), s. 60.

Avbildningar: Bureus, teckning (i F a 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 107); Aschaneus, teckning (i F b 10).

Tre stycken av denna runsten, som endast är känd genom anteckningar av Bureus, Aschaneus och Rhezelius, funnos i förra hälften av 1600-talet på Norrsunda kyrkogård. »Denne låg», skriver Bureus (F a 10: 2), »på Norsunda kyrkegård 1632 16 Aug. 3 pom. då iag honom samman hemtade och afritte.» I F a 6 antecknar han: »på Norsunda kyrkegård 1632 16 Au 3 po . . . 3 str kvarra»; vid en senare tid har han tillagt: »nej nu borta». Och i F a 5: »På Kyrkegården 1632 16 Au . . . dässa try Stycken hafva Murmestarne inmurat uti nyia Griftenes mur, at man finner dem intet mera.» I registret till samma handskrift: »På Kyrkegården. 1632 16 Au. 3 pom afritat, men han blef sedan inmurat i Sparrens Grift.» Aschaneus' och Rhezelius' uppgifter äro mindre upplysande: »På Norsundha Kyrckie gårdh, Är förder aff Gotlandh» (F b 10); »På Kyrkiegården» (F a 6).

Sparreska gravkoret blev uppfört år 1633, och det var sålunda i allra sista stunden, som

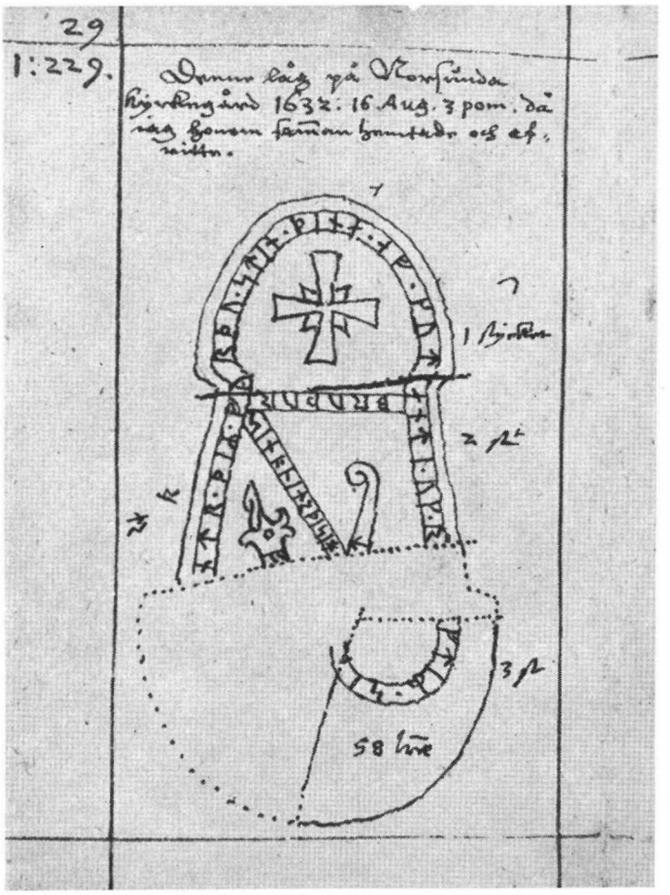

Fig. 114. U 414. Norrsunda kyrka. Efter teckning av Bureus.

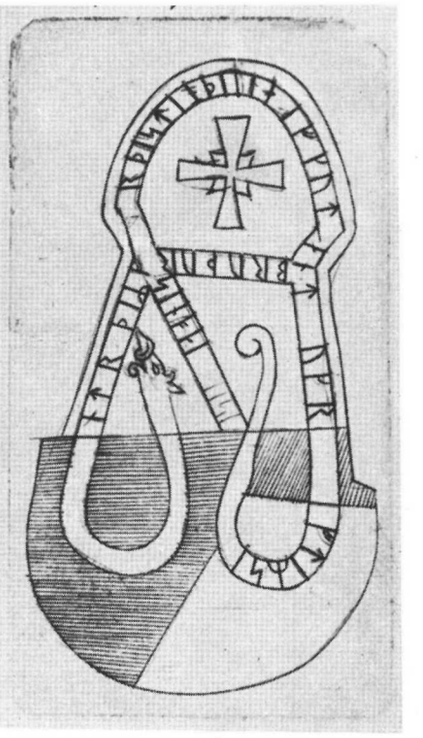

Fig. 115. U 414. Norrsunda kyrka. Efter kopparstick av Bureus.

Bureus och hans medhjälpare tillvaratogo och för eftervärlden bevarade kännedomen om den märkliga runstenen. Den var redan då sönderslagen, och det var tre stycken, som Bureus kunde leta samman. Två av dem passade noga ihop och utgjorde runstenens överstycke. Det tredje stycket är tecknat mycket olika av Bureus och Aschaneus, och det är omöjligt att avgöra, vilken av dem som har rätt. Bureus har på sin teckning skisserat stenens ursprungliga ytterkonturer, sådana han föreställt sig dem, och han har inom dessa konturlinjer inpassat fragmentet. Denna nedtill runda form har stenen sannolikt aldrig haft; den är sannolikt en fri konstruktion av Bureus. Om fragmentets ytterlinje verkligen varit så regelbundet avrundad, förefaller det otroligt, att den kunnat återges på ett så rakt motsatt sätt, med en skarp spets, av Aschaneus. Bureus ger även runslingan på tredje fragmentet en bågböjd form. Han har tänkt sig, att den utgör fortsättning på högra sidans ytterslinga, som svänger inåt och uppåt och avslutas i rundjurets upprullade stjärt på stenens mitt. Denna inpassning av fragmentet förefaller mycket sannolik och har väl varit utgångspunkten för Bureus' rekonstruktion. Överhuvud taget förefaller Bureus' teckning överlägsen Aschaneus'. Märk att den senare icke har observerat rundjurets huvud med första runan, icke heller runorna på tvärbandet.

Stenen, som enligt inskriftens egen uppgift har blivit förd från Gotland, har säkerligen varit av kalksten (eller möjligen av sandsten). Bredden vid andra styckets underkant var enligt Aschaneus $4^1/_2$ kvarter, alltså ung. 0,70 m.

Stenen har haft samma karakteristiska form som de gotländska bildstenarna, med ett svamp-

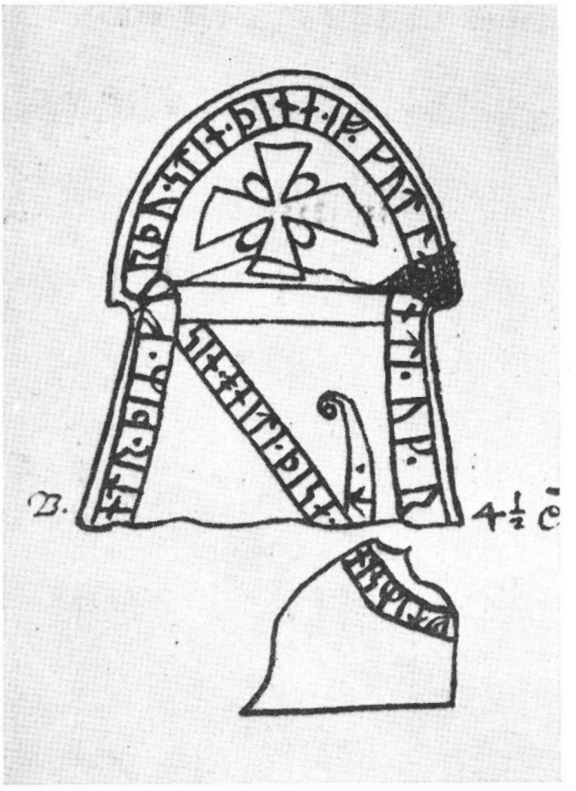

Fig. 116. U 414. Norrsunda kyrka. Efter teckning av Aschaneus.

liknande överstycke. Utan tvivel har den av en upplänning, som tilltalats av denna form av gravminnesmärke, färdighuggen blivit förd till fastlandet. Däremot har inskriften säkerligen blivit inristad först i Uppland. Härpå tyder såväl ornamentiken som runornas former. Särskilt bör märkas rundjurets huvud, som har en typiskt uppländsk prägel.

Stenen har sannolikt varit rest vid en grav på Norrsunda kyrkogård.

Inskrift:

f . . . ntr · þiʀ · fyrþu · stin · þina · af · kutlanti · uk · r . . . ftiʀ · si - . . . t · bruþur sin · on iti · þisa · h . . .
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

. . . þæiʀ førðu stæin þenna af Gutlandi ok . . . [æ]ftiʀ . . . broður sinn. Hann atti (?) *þessa . . .*

». . . de förde denna sten från Gotland och . . . efter . . ., sin broder. Han ägde denna . . .»

Till läsningen: Endast Bureus har observerat första runan **f**. 6 **i** F a 10: 2, F b 10, **a** F a 6. 9 **y** Bureus, **u** Aschaneus, 21 **a** Bureus, Rhezelius, **i** Aschaneus. Runan 26 **l** står hos Bureus i sprickan, men bst är tydligt tecknad. På Aschaneus' teckning kommer sprickan i stenen först efter 27 **a**. Bureus, Aschaneus, Rhezelius: 23—30 **kutlanti**. 33 **r** Bureus, Aschaneus, **u** Rhezelius. Efter 37 **ʀ** saknar Aschaneus sk. Efter 39 **i** antyder Bureus endast en halv hst av följande runa; Aschaneus och Rhezelius ha **n**. Möjligen har runan varit **h**. 41 **t** är hos Aschaneus, men icke hos Bureus, efterföljt av sk. Runorna 42—47 **bruþur** saknas på Aschaneus' teckning men finnas i hans text. Aschaneus (men icke Bureus) har sk efter 50 **n**, 55 **i** och 59 **a**. 51—55 **onit-** Bureus (sista runan har en egendomlig, viggliknande form), **oniti** Aschaneus, **onti** Rhezelius. 59 **i** Bureus, **a** Aschaneus, Rhezelius. 60 **h** finnes endast hos Bureus.

Inskriften har börjat med två mansnamn, varav endast början på det första (**f-**) och slutet på det sista (**-nrr**) finns i behåll. Av namnet på den döde finns endast början och slutet. Det kan ha varit *Sigfast* eller *Sig(h)vat* (ack.).

Om Gotland i svenska runinskrifter se »Svenska Landskapslagar» 4, s. LXXVIII.

Tolkningen av inskriftens slut är oviss. 48—50 **sin** skall utan tvivel hänföras till ordet 42—47 **bruþur** och avslutar sålunda en mening. Härmed stämmer, att Aschaneus har iakttagit ett skiljetecken efter 50 **n**. I det följande kan man särskilja pronomenet 56—59 **þisa** (eller **þisi**). Formen är flertydig, men kan i varje fall icke vara ack. sg. mask., sålunda icke bestämning till ett subst. **stin** e. dyl. Det föregående 51—55 **oniti** bör rimligtvis innehålla subjekt och predikat i en ny mening. 51—52 **on** torde i så fall vara pron. 'han', med uppländskt h-bortfall. Läsningen av 53—55 **iti** är visserligen ej fullt säker, men tydningen som *atti* 'ägde' ligger onekligen närmast till hands. — I *UFT* h. 6, s. 19 ges följande förslag till läsning och tolkning av runorna 42—60: **bruþur sino litu · þisi h**[**akua**] »sine bröder, läto hugga denne», vilket måste betecknas som omöjligt.

415. Norrsunda kyrka.

Litteratur: J. Hadorph, Resejournal 1682 (i: Peringskiölds Monumenta 3); O. Celsius, Svenska runstenar F m 60) 2, s. 433, 740.

Två runstensfragment (U 415 och 416) i Norrsunda kyrkas yttermurar omtalas av J. Hadorph i hans anteckningsbok från resan år 1682: »Norsunda kyrkia är en välbygd gråstens kyrkia medh tornet å östra gafvelen såsom Huusby Erland. Dher finnas eliest inga särdeles monumenter, uthan ett stycke af en Runesten på vestre kyrkiegafuelen, högt öfuer fönstret, och en öfuer uåknhuusdörn.» O. Celsius har iakttagit båda fragmenten under sin resa i Uppland sommaren 1727: »Norsunda Kyrkiegafvel öfver fenstret i västra gafveln, som icke kunde läsas för högden skuld d. 22 juni 1727. Sed Norinder legit in sept. 1727 **u sin**. Sade ej mera finnas.» Norinders meddelande till Celsius (inhäftat i Celsius' *Svenska runstenar*) lyder: »Dito en på västre Kyrkgafvelen. finnes intet mehra än **u sin**.» Senare uppgifter om fragmentet saknas. Det sitter dolt under kyrkans rappning. Någon avbildning finnes icke.

Inskrift (enligt Celsius):

... u sin · ...

416. Norrsunda kyrka.

Litteratur: J. Hadorph, Resejournal 1682 (i: Peringskiölds Monumenta 3); O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 431.

Detta runstensfragment fanns enligt J. Hadorph (se ovan U 415) »öfver uåknhuusdörn». Även O. Celsius har iakttagit det: »Norsunda uppe i Kyrkiemuren öfver Södra Vapnhusdören ... Magnus Celsius vidit legitque ex scalis et mihi dixit, qui scripsi 1727 22 jun.» Senare uppgifter om fragmentet saknas. Någon avbildning finnes icke. Fragmentet sitter nu dolt under kyrkans rappning.

Inskrift (enligt Celsius):

... raisa · stai - ...

... *ræisa stœi*[*n*] ...

»... resa stenen ...»

417. Norrsunda kyrka.

I kyrkogårdsmuren på södra sidan om Norrsunda kyrka har studenten C. M. Bolm i slutet av 1870-talet iakttagit ett fragment av en sten med några runor. En teckning, gjord av Bolm, finnes i Vitterhetsakademiens arkiv. Fragmentet har sedermera icke kunnat återfinnas.

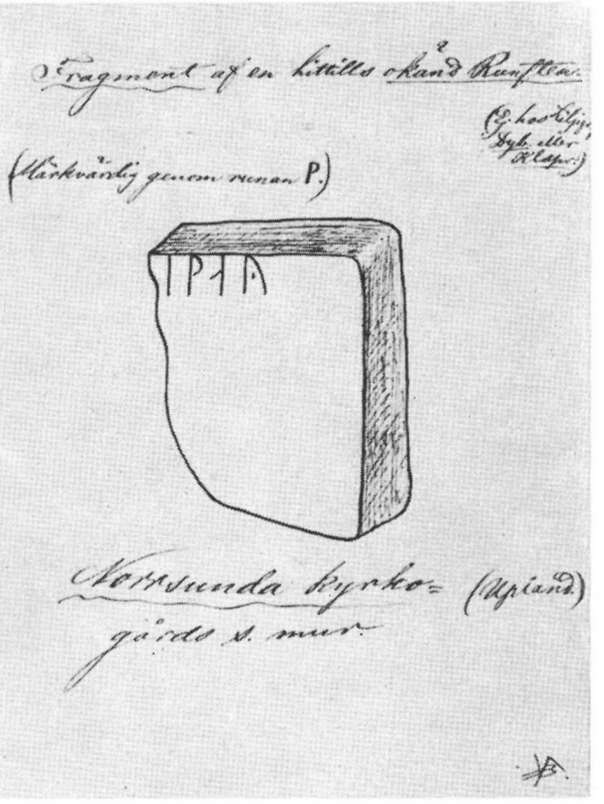

Fig. 117. U 417. Norrsunda kyrka. Efter teckning av C. M. Bolm.

Fragmentet utgör ett hörn av en fyrkantig sten med regelbundet formade sidokanter, förmodligen en gravhäll, som har legat på kyrkogården.

Andra runan på fragmentet hade enligt Bolm formen ᚹ. Möjligen har det varit en ovanligare form av antingen **k** eller **þ**.

Inskrift:

ikay eller **iþay**.

418. Brista, Norrsunda sn.

Pl. 60.

Litteratur: B 184, L 537, D 2:208. J. Bureus, Monumenta Sveo-Gothica Hactenus Exsculpta (1624), n:r 38 (F a 10:1 n:r 38), F a 6, s. 37, 39 (Bureus), F a 10:2 n:r 58, F a 5 n:r 266, F a 1 s. 61; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 134; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 71; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 223, 2, s. 405; R. Dybeck, Berättelse 1864 (ATA); UFT h. 6 (1877), s. 18; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 40, Anteckningar 1909 (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10:2), träsnitt (Monumenta Sveo-Gothica, F a 10:1, F a 5); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 184); Dybeck a. a.; Brate foto 1909 (ATA).

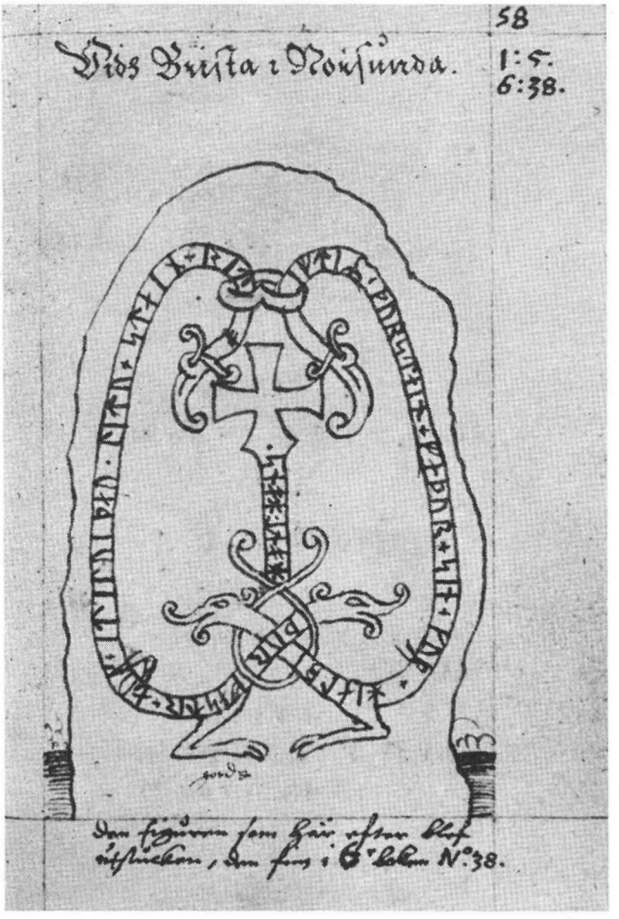

Fig. 118. U 418. Brista, Norrsunda sn. Efter teckning av Bureus.

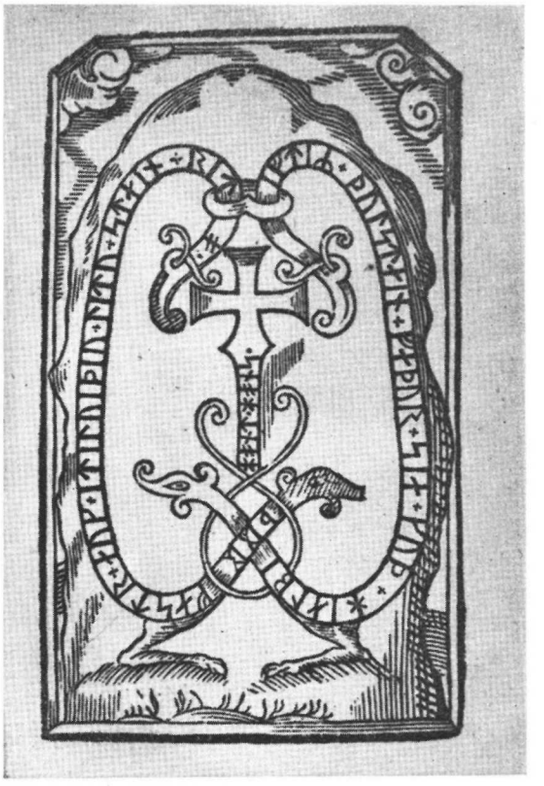

Fig. 119. U 418. Brista, Norrsunda sn. Efter träsnitt av Bureus.

Runstenen står 75 m. V om stora landsvägen Stockholm—Uppsala, 35 m. Ö om järnvägen, N om Brista och 4 m. S om den lilla väg, som från Brista går i västlig riktning över järnvägen. Stenen står i ett gravfält, delvis skadat genom grustag men ännu tydligt, med stensättning bakom runstenen. S om runstenen vid västra sidan av landsvägen ligger ett annat gravfält med låga kullar och stensättningar. Stenen står på ursprunglig plats. Den lutade starkt bakåt och blev därför rest år 1940. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm».

Runstenen har varit tidigt känd. Joh. Bureus har besökt den åtminstone vid tvenne tillfällen: 14 Julii 1594 och 16 Aug. 1632 1½ pom. Han betecknar platsen sålunda: »Widh weghen wester om Brysta i Norsunda S.» (F a 6), »Vidh Brista i Norsunda» (F a 10: 2), »Widh Briestad i Norsunda» (*Monumenta Sveo-Gothica*), »Briestad» (F a 5). Enligt *Ransakningarna* stod den »I Brystadh Tädh». Peringskiöld, *Monumenta* 3: »Brysta by, Steninge ägor, i Norsunda, vid Upsala vägen» (B 184: »Brystad», L 537: »Brystad, Steninge ägor vid landsvägen»). Celsius har besökt platsen den 5 juni 1727 och den 26 maj 1728: »Norsunda Sochn och Brijsta vid Landsvägen mellan Märsta och Brijsta by, en fierdels mijhl bort om Märsta», »Norsunda och Briesta, Vid Stockholmsvägen». »Stenen står», skriver Dybeck, »bland skadade hednagrafvar å en höjd invid landsvägen, vester om byn.» I berättelsen om sin antikvariska verksamhet år 1864 meddelar han: »Jag följde vidare en stor del af järnvägslinien mellan Stockholm och Upsala för att efterse huruvida några minnesmärken der blifvit förstörda samt söka förekomma ofog å så-

dana. En större ättehög vid Kummelby i Sollentuna socken befanns i det närmaste bortgräfd, och runstenen vid Brystad i Norsunda socken, jämte kringliggande minnesmärken voro i stor fara, men äro räddade. Några smärre hednagrafvar sades blifvit bortgräfda här och der tidigt på våren och arbetarne visste icke af någon tillsägelse från vederbörande ledare, att lemna fornlemningar orörda.»

Skiffrig stenart, grå. Höjd 1,90 m., bredd 0,70—0,86 m. Ytan är mycket ojämn. Det är ofta svårt att skilja huggna linjer från naturliga fåror. Ristningen är därtill på flera ställen illa medfaren; särskilt nedtill ha stora stycken fallit bort. Inskriften måste därför betecknas såsom ganska svårläst.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

þu[rfas]tr · aukitilui · þau · litu · stain [·] rito [·] ifti[R] · þurstain · faþur sin · kuþ hialbi hont · hons
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

Þorfastr ok Kætilvi þau letu stæin retta æftiʀ Þorstæin, faður sinn. Guð hialpi and hans.

»Torfast och Kättilvi de läto resa stenen efter Torsten, sin fader. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: 1 **þ** är svagt skönjbar; övre delen av bst helt borta. Av 2 **u** finns endast övre delen, svagt. De följande runorna äro helt borta. Av 6 **s** finns översta delen av en stapel, men intet av mellanstapeln eller nedre stapeln. Hst i 7 **t** är tydlig; h. bst är svagt skönjbar, v. bst helt borta. Fr. o. m. 8 **r** blir inskriften tydligare. Efter 11 **k** finnes en fördjupning, som dock ej behöver vara huggen. Övre delen av 28—29 **in** knappast skönjbar. 29 **n** har bst endast på h. sidan. Även 30 **r** är svagt, särskilt bst. De följande tre runorna 31—33 **ito** äro fullt säkra. Bst i 33 **o** skära hst, ehuru de på v. sidan äro tämligen svaga. Alla runorna i 34—38 **iftiʀ** äro ganska svaga. Bst i 38 **ʀ** är helt borta. 39—41 **þur** är fortfarande svagt skönjbart. Men med 42 **s** börjar det tydligaste partiet av hela inskriften. 44 **a** synes ha bst endast på v., 46 **n** endast på h. sidan av hst. Intet sk har funnits efter 51 **r**; icke heller efter 57 **þ**. Bst i 64 **h** äro svaga. 65 **o** är säkert. Bst i 65 och 69 **o** skära hst. Efter 71 **s** finns knappast något sk.

Bureus: 1—8 **þurfastr**; 18—20 **þau** F a 10: 2, F a 6 s. 37 (men **þiu** F a 6 s. 39, Mon. Sv.-Goth.), 34 **i** F a 10: 2, F a 6 s. 37, Mon. Sv.-Goth. (**e** F a 6 s. 39). 41 **l** Mon. Sv.-Goth. (men **r** F a 10: 2, F a 6). — Hadorph och Leitz: 1—8 **þurfastr**, 12—17 **itioul**; 31—32 **it** saknas; 34—38 **ibiʀ**; 63 **i** saknas. — Dybeck: 1—8 **þu . . . tr**; sk efter 11 **k**; 12—17 **itilui**; 31—32 **it** saknas; 34—38 **iftiʀ** saknas. — Brate: 1—8 **þu . . . ṣtr**; sk efter 11 **k**, 30—33 **rito**, 34—38 **iftiʀ**.

Om mansnamnet *Þorfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 101. Om kvinnonamnet *Kætilvi* se U 62.

Inskriften använder **o**-runan som tecken för nasalerat *a*: **rito**, **hont**, **hons**. Den tillhör sålunda ett relativt tidigt skede av inskriftstiden. Ehuru den är osignerad, finnes åtskilligt som tyder på att den är utförd av Åsmund Kåreson: **o**-runan för nasalerat *a*; gemensam runa för slutet av ett ord och början av nästa (**aukitilui**); ordet **rito** *retta* 'upprätta, resa'. Ornamentiken påminner i detaljer om vissa av Åsmunds ristningar i sydöstra Uppland. Jfr de av Åsmund signerade U 356 och 346 och de med större eller mindre säkerhet honom tillskrivna U 240, 343 och 409.

Fig. 120. U 418. Brista, Norrsunda sn. Efter B 184.

419. Norslunda, Norrsunda sn. Nu på Skansen, Stockholm.

Pl. 62.

Litteratur: B 190, L 540, D 2: 211. M. Aschaneus, F b 18 s. 321; J. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 134; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 439; UFT h. 6 (1877), s. 18; E. Brate, Skansens runstenar (i: Meddelanden från Nordiska museet 1897), s. 3 f., Svenska runristare (1925), s. 40, Anteckningar 1897 (ATA); Sverige, Geografisk, topografisk, statistisk beskrivning, utg. af K. Ahlenius och A. Kempe, 4, s. 632; S. Erixon, Skansens kulturhistoriska avdelning, 3. uppl. (1931), s. 188 f.; Handlingar i ATA och i Nordiska Museets arkiv.

Äldre avbildningar: M. Aschaneus, teckning (F b 18); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 190); Dybeck a. a.; Brate foto 1897 (ATA); foto av okänd 1897 (Skansens runstenar, s. 4).

Runstenen är tidigast känd genom en teckning av Aschaneus. Den har överskriften »Norsunda Sochn»; platsen anges icke närmare, och mot vanligheten lämnar Aschaneus ingen närmare kommentar till inskriften. Stenen omtalas icke i *Ransakningarna*. Men trots detta blev den upptagen i Hadorphs samlingar och ingår sålunda i *Bautil*. I sin anteckningsbok från resan 1682 anför Hadorph inskriften och anger som dess plats: »Norsunda sochn. Norslunda wid byn.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften »Norsslunda» (B 190 och L 540: »Norslunda»). O. Celsius undersökte inskriften den 26 juni 1728; han har följande uppgift om platsen: »Norslunda på gårdstompten i Norrsunda sochn utmed Stockholms vägen.» Inskriften var »af oväder mäst förderfvad och oläselig». Dybeck uppger, att »runstenen ligger vid byns södra uthus».

I en skrivelse till K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien den 28 okt. 1896 anhåller Artur Hazelius om tillstånd att för Nordiska Museets friluftsmuseum å Skansen förvärva tre runstenar (U 72, U 419 och L 70 Ölsta, Gryta sn), »hvilka tydligen å Skansen skulle icke blott tillvinna sig större uppmärksamhet utan äfven bättre vårdas och skyddas än å sina nuvarande platser». Om U 419 uppges i skrivelsen, att den »sedan lång tid tillbaka ligger kullvräkt i bottnen af en gödselstad och tidtals är öfvertäckt af från ladugården utkastad gödsel (enligt uppgift af arrendatorn af Norslunda landbrukaren A. Andersson lär han hela vintern ligga under gödseln)». Akademiens Förvaltningsutskott biföll följande dag den 29 okt. Hazelius' ansökan. (Förv. utskottets protokoll 1896 § 135—138). I början av följande år (den 26 jan. 1897) fördes Norslunda-stenen till Skansen (inv.-nr 82 598). Den restes på en kulle i närheten av Renberget och lapplägret. År 1940 flyttades den ett stycke längre åt norr och står nu vid sidan av vägen till Hälsingegården.

Tämligen mörk, blågrå stenart. Höjd 3,02 m., bredd 1,32 m. Ytan är ganska ojämn och bucklig. Flera avflagringar finnas, särskilt nedtill på båda sidorna, varigenom en del av inskriften blivit skadad eller har gått förlorad. Ristningen är delvis djupt huggen och väl bevarad, delvis grund och otydlig. Utefter högra sidan är inskriften bäst bevarad och alltigenom fullt säker (runorna 1—28). Detsamma gäller om vissa delar av vänstra sidans inskrift (runorna 33—39, 49—64). Skadade genom flagring äro på högra sidan runorna 29—35, på vänstra sidan runorna 40—48 och 65—68. Grunt hugget och därför delvis oklart är partiet 75—79 och likaså 80—95. Det är obestridligt, att inskriftens slut icke har varit lika väl inhugget som dess början. — Mellan korset på stenens mitt och vänstra runslingan finnas ristade bokstäverna A. P. P. S.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre källor):

þaun kulfinkr ᛁ auk stinfriþr ᛁ auk s[ikfast]r litu r[a]isa ᛋtin þinoftiᚱ austnin ᛁ kun[a]rsu[n] s at

iuria kuþ [h]ialbi hons - lu

Þaun Kylfingʀ ok Stœinfriðr ok Sigfastr letu rœisa stœin þenna æftiʀ Øystœin, Gunnars sun ... Guð hialpi hans s[a]lu.

»Kylving och Stenfrid och Sigfast läto resa denna sten efter Östen, Gunnars son ... Gud hjälpe hans själ.»

Fig. 121. U 419. Norslunda, Norrsunda sn. Efter teckning av Aschaneus.

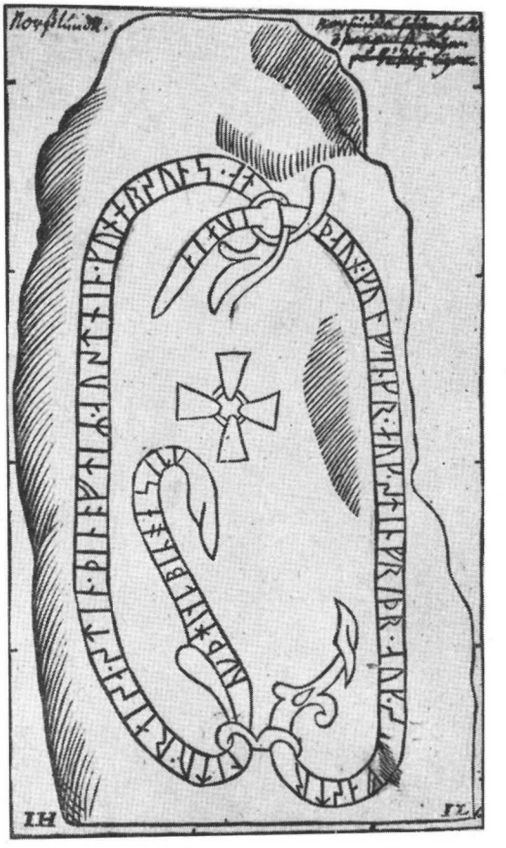

Fig. 122. U 419. Norslunda, Norrsunda sn. Efter B 190.

Till läsningen: Inskriften har endast få skiljetecken: efter 12 **r**, 24 **r** och 63 **n**. De ha formen av korta, lodräta streck. Inskriften börjar upptill på högra sidan. I denna slinga stå namnen på de tre, som ha låtit resa stenen. Runorna äro djupt huggna och tydliga, med undantag av sista namnet, som är förstört genom en avflagring. 2 **a** har bst endast t. v. Bst i 4 **n** är ganska otydlig; möjligen skär den tvärs över hst. Icke stungna äro 5, 11, 64, 80 **k**, 6, 58 **u**. 10 **n** har bst endast t. h. Sk efter 12 **r** är tydligt. En avflagring går över övre delen av 18 **i** och intill hst i 19 **n**. Runan 18 har icke varit **a**, icke heller **e**. 19 **n** har nu endast bst t. h., tämligen svag. Sk efter 24 **r** är tydligt. Efter 28 **s**, som är djupt hugget, börjar en stor avflagring, som har tagit bort resten av namnet, utom 35 **r**, som skymtar svagt. Intet sk efter 35 **r** eller framför 36 **l**. I 40 **r** är övre delen av hst borta. Av följande runa finns endast nedersta delen av en hst i behåll. Övre delen av 44 **a** borta. Bst t. v. är tydlig. Av 45 **s** finns endast nedersta stapeln i behåll. 47 **i** är icke stunget, icke **a**. Bst i 48 **n** är svag; den synes skära tvärs över hst. 51 **n** har bst endast t. h., tydlig. Bst i 52 **o** äro mycket tydliga. Bst i 54 **t** äro svaga, men säkra. Stenytan mellan de båda bst i 56 **ʀ** är bortfallen. Alla runor i namnet 57—63 **austnin** äro fullt tydliga. 61 **n** är otvivelaktigt; bst skär tvärs över hst; säkerligen en felristning för **a**. 64 **k** är djupt huggen, icke stungen. 65 **u** är tämligen tydlig. 66 **n** är ganska svag och grund, särskilt mellersta delen med bst. Mellersta delen av 67 **a** är helt borta. Hst i 68 **r** är svag, särskilt på mitten. Bst är tydlig. 69 **s** och 70 **u** äro tydliga. Bst i 71 **n** är däremot knappast skönjbar; även hst är mycket svag. 72 **s**, 73 **a** och 74 **t** äro djupt huggna, tydliga. Mellan 72 **s** och 73 **a** är avståndet större än normalt mellan två runor. Men något sk finnes knappast, även om ytan är

rätt ojämn, med flera fördjupningar. Med 74 **t** slutar inskriften i vänstra huvudslingan. Därmed sammanhänga emellertid utan tvivel de runor, som stå i stjärten till högra rundjuret. Hst i 75 **i** är tydlig. Vid dess mitt finnes en grund och tämligen utbredd fördjupning, som dock icke gör intryck av att vara huggen. Runan är sålunda icke **h**, knappast heller **n**. På hst:s v. sida finnes absolut säkert icke någon bst. Däremot har möjligen funnits en **k** bst. En fördjupning, med ljusare botten, som efter huggning, går på h. sidan från hst:s mitt upp mot ramlinjen. Den är dock ganska grund och svag. Övriga runor (76 **u**, 77 **r**, 78 **i** och 79 **a**) äro fullt säkra. Bst i 79 **a** är djup. — Runorna 80—95 stå i stjärten till v. rundjuret, i riktning nedifrån uppåt. De äro vänderunor. De tre första, 80—82 **kuþ**, ha sin bas på v. ramlinjen, de övriga tvärtom på h. ramlinjen. Bst i 80 **k** är mycket svag, snarast obefintlig. 81 **u** och 82 **þ** äro tämligen säkra. Av 83 **h** finns endast ett litet stycke av hst kvar; bst är spårlöst borta. Bst i 85 **a** är tämligen svag. Detsamma gäller bst i följande runa 86 **l**. 87 **b** är tämligen tydlig. Bst i 89 **h** och 90 **o** äro svaga, men dock säkra. Bst i 91 **n** är otydlig. 91 **s** och 95 **u** äro någorlunda säkra. De båda andra runorna i ordet äro mycket svaga. Inga spår finnas av bst i runan 93. Bst i 94 **l** skymtar mycket svagt.

Aschaneus: **þaun · kulfinkr · auk · stanfriþr · auk : sikfastr · litu · raisa · stin · þinaftiʀ · austin · kuni̤l · s̤un̤ · s̤it̤ · ikiu · k kini - - - - s - - -.** — Hadorph: **þaun · kulfingri · auk · stenfriþr · auk · si̤k̤fastr · litu · raisa · stin þinoftiʀ austain · kunar · sues · at iuaia · kuþ hialbi · konsilu.** — Hadorph och Leitz (B 190): **þaun · kulfinkr · auk · stinfriþr · auk · s - - fastr litu · raisa · stin · þinoftiʀ · austain · kunarsun s · at iuaia kuþ hialbi konsilu.** — O. Celsius: **þauh kulfinkr · auk × stnfriþr · auk s - - fastr litu r - - - a - - - þinoftiʀ austain kun - s - - satr iuiia.** — Dybeck: **þaun · kulfinkr auk + stnfriþr · auk · s . . . r litu r - isa s - - n þinoftiʀ · austain · kun - - su - s · ati iuria kuþ · hialbi honsilu.** — Brate: **þaun · kulfinkr ı auk · st - - friþr ı auk · s . . . litu · . . . þinoftiʀ · austai - kun - - su - s ati · ur - a kuþ hialbi - on . . .** Om läsningen av runorna 73—79 anmärker Brate: 73 **a** och 74 **t** »synas vara i behåll och äro de sista runorna före slingknuten». Efter 75 **i** finnes ett skiljetecken »rätt tydligt», hänvisande 75 **i** till det föregående. Runan 75 är **i** och icke **n**. 76—79 **ur - a** äro »mycket otydliga». 76 är säkerligen **u**. Det är icke omöjligt, att 77 varit **r**, såsom Dybeck har läst, »enär skadans form efter runan utgör gränsen till **r**, i synnerhet synes nedre kännestreckets gräns». På 78 **i** syntes först inga bst, men sedan Brate kommit till den slutsatsen, att r. 78 antagligen har varit **k**, upptäckte han en fåra, som kunde uppfattas som spår av en bst till **k**. »Med säkerhet kan man läsa **uria**, med den tredje runan som en staf utan kännestreck, och det vore intet vågadt antagande, att kännestrecket till **k** kunnat blifva utplånadt, och att **uria** en gång varit **urka**. En ytterligare undersökning af runan i fråga, företagen med hänsyn till möjligheten att läsa runan som **k**, lät mig upptäcka en fåra, utgående från runans staf 2,5 cm. nedifrån, som kunnat vara kännestreck till runan **k**, men i och för sig icke kunnat gifva anledning att antaga ett dylikt kännestreck. Man må därvid jämföra, hur svagt kännestrecket till **k** är i ordet **kuþ**, där det dock fullt säkert funnits.» — Enligt *UFT* h. 6, s. 18 har studenten C. M. Bolm läst runorna 73—79 som **ati nursa**. Han har tydligen läst r. 75 som **n** och sannolikt uppfattat r. 78 som ett svenskt-norskt **s**. Mellan 74 **t** och 75 **n** har han läst en runa **i** ur någon av de här mötande ornamentslinjerna.

Om namnet *Kylfingʀ* se Sö 318, U 320 och U 445. — Kvinnonamnet *Stæinfriðr* förekommer, utom här, i två uppländska runinskrifter (L 246 Källslätt, Viksta sn och L 324 Tibble, Bro sn) och en sörmländsk (Sö 128). I Lundgrens ordbok upptages ett medeltida belägg (från Södermanland). De västnordiska fallen äro få och osäkra. — *Sigfastr* är ett relativt vanligt mansnamn; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. — *Øystæinn* och *Gunnarr* äro vanliga namn.

Tre personer, två män och en kvinna, ha låtit resa stenen. De sammanfattas i det neutrala pronomenet *þaun* 'de'. Ingenting upplyses f. ö. om deras släktskapsförhållande inbördes och till den döde. De kunna vara syskon, som ha rest stenen efter Östen, Gunnars son. Det sannolika torde då vara, att Östen är deras broder och att Gunnar är fader till dem alla. Uttryckssättet

är i varje fall mindre vanligt. Tänkbart är även, att Kylving och Stenfrid äro man och hustru och Sigfast i så fall sannolikt deras son. — Namnet *Kylfingʀ* förekommer, såsom nämnt, även på en runsten vid Bromsta i Odensala sn (U 445) och på en runsten vid Kimsta i Skånela sn (U 320). Då avståndet mellan de tre stenarna är relativt kort och namnet är sällsynt, förmodar Brate, att det är samme man, som avses i inskrifterna. Det finns f. ö. ingenting i inskrifterna, som styrker detta antagande.

Den del av inskriften, som följer omedelbart efter namnet på den döde, 72—79 **satiuria**, bereder de största svårigheter vid tolkningen. Detta beror på att ristningen är skadad, och det är därför i själva verket ohjälpligt. C. M. Bolm har, såsom förut omtalats, läst **satinursa**, och detta tolkas i *UFT* h. 6, s. 18: »Denne egde Nursa.» Norsa by utgjorde en del av de gårdar, varav på 1600-talet herresätet Rosersberg bildades. Bolms läsning är emellertid, såsom redan Brate har anmärkt, omöjlig. — Brate föreslår själv läsningen **sati · ur[k]a** (se ovan), vilket han tolkar: »som egde Harg». »Att ett väntadt begynnande *h* saknas i runinskrifter är ej ovanligt, t. ex. L 38 **hulmi**, L 502 **ulmi**; saknaden af *h* lägger alltså intet hinder i vägen för att tolka **ur[k]a** som Harg. Men äfven i ett par andra afseenden motsvaras icke det nuvarande namnet Harg direkt af runinskriftens form, hvilken dels är en ack. plur., dels har *u*-omljud, en öfvergång af den ursprungliga vokalen *a* till *o*, hvilken man väntar efter isl. *hǫrgr*, fht. *haruc*. Både plur. och u-omljud visa ett par exempel på detta ord, upptagna i Söderwall, *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket: gøtæ de horghum* SD 2, s. 8 (1286 Smål.) och *petro de horghum* SD 3, s. 643 (1324, Hårga i Helsingl.), s. 644 öfversatt: *Pædher i horghum*. Uti SD fr. 1401, 2, s. 246 (1410) skrifves detta Hårga *i Hargom*, men det moderna Hårga synes härröra från formen med u-omljud, som äfven annorstädes synes lefva kvar i detta namn. På en form med u-omljud tyder nämligen Örja, en församling i Skåne, och i Vikingstads socken i Östergötland finnes Horg icke långt från ett af de talrika Harg. Då runinskriften ristades, måste ortnamnet i fråga hafva uttalats med u-omljud **Horgar*, hvilken namnform sedermera aflösts af Harg. — Att läsningen **ur[k]a** och tolkningen Harg äro afgjordt riktiga, framgår med bestämdhet af tvänne runinskrifter vid Harg, Skånela socken, Seminghundra härad, skilda från Norslunda genom sjön Fysingen.» De båda inskrifter, som Brate avser, äro U 315 (L 434) med inskriften: »Gunnar, Farulvs son, och Holmdis gjorde minnesmärket efter Tord, sin son. Och Öpir ristade» och U 312 (L 439) med inskriften: »Gunnar, Farulvs son, lät göra minnesvården för Juvurfasts själ, sin styvdotters, Holmdis' dotters.» »Då Norslunda-stenen säger, att Gunnar eller dennes son Östen — hvilkendera kan ej afgöras — egde ett ställe, hvars namn högst sannolikt är att läsa och tolka som Harg, och dessa båda inskrifter af Gunnar, Farulfs son, finnas vid ett Harg, beläget helt nära, kan man svårligen betvifla, att Gunnar är samma person i alla tre inskrifterna. Har läsningen **ur[k]a** och dess tolkning som Harg förut varit synnerligen sannolik, så blifva de genom dessa inskrifter fullkomligt säkra. — Norslunda-stenen visar genom bruket af **o** för nasaleradt a-ljud en äldre skrifsed än inskrifterna vid Harg, som bruka **o** för att beteckna o-ljud. För att dess inskrift skall kunna vara äldre, måste man antaga, att Gunnar ännu lefde och egde Harg, då inskriften ristades, och att relativet altså har Gunnar och icke Östen till korrelat. Däraf följer i alla fall, att avståndet i tid ej kan vara stort mellan ristningar med **o** i betydelsen a-ljud och i betydelsen o-ljud. Skulle åter relativet afse Östen, och Gunnar altså vara död, vore de båda grupperna ristningar delvis rent af samtida.»

Brate har, såsom han själv tydligen har insett, genom sin identifiering av Norslunda-stenens Gunnar och Harg-stenarnas Gunnar invecklat sig i ganska stora svårigheter. U 419 är rest över en son till Gunnar, och U 312 och U 315 har Gunnar själv rest över en son och en styvdotter. Förutsatt att det är samme Gunnar, skulle inskrifterna sålunda vara ungefärligen samtida — detta under förutsättning att relativsatsen »som ägde Harg» hänför sig till Gunnar och icke till Östen. Om så skulle vara fallet, måste U 419 t. o. m. vara yngre än U 312 och U 315.

Ur runologisk synpunkt är detta mycket osannolikt. U 419 gör avgjort intryck av att vara äldre än U 312 och U 315. I ett senare arbete (*Svenska runristare*, s. 40) har Brate själv attribuerat U 419 till Åsmund Kåreson. Detta torde visserligen vara tvivelaktigt, men åtskilligt i ornamentik, runformer och inskriftens detaljer tyder dock på en ristare, som har stått Åsmund rätt nära och lärt av honom. U 315 är ristad av Öpir. Det är icke rimligt, att U 419 och U 315 äro samtida, och det kan följaktligen icke vara samme Gunnar, som avses i de båda inskrifterna. Därmed faller ett viktigt stöd för Brates läsning och tolkning. Det bör även framhållas, att ortnamnet Harg i Skånela sn alltid har singular form, under det att Brates tolkning förutsätter plural. Tolkningen av inskriftens **uria** som [**h**]**ur**[**k**]**a**, återgivande ett ortnamn *Horga* (ack.), vilket identifieras med Harg i Skånela sn, måste därför avvisas som högst osannolik, för att icke säga omöjlig.

420. Rosersberg, Norrsunda sn.

Pl. 62.

Litteratur: B 188, L 533, D 2: 206. M. Aschaneus, Collectaneum Monumentale Runicum (F b 10), s. 16—17 (UFF h. 40, 1925, s. 36); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 132, 133; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 299, 740; UFF h. 6 (1877), s. 17; E. Brate, Anteckningar 1908 (ATA).

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (a. a.); U. Christophersson, teckning (i Peringskiölds Monumenta); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 188); Dybeck a. a.; Brate foto 1908 (ATA).

Detta fragment av en runsten står SSÖ om slottet, i sluttningen ned mot sjön, 50 m. ovanför träbryggans landfäste.

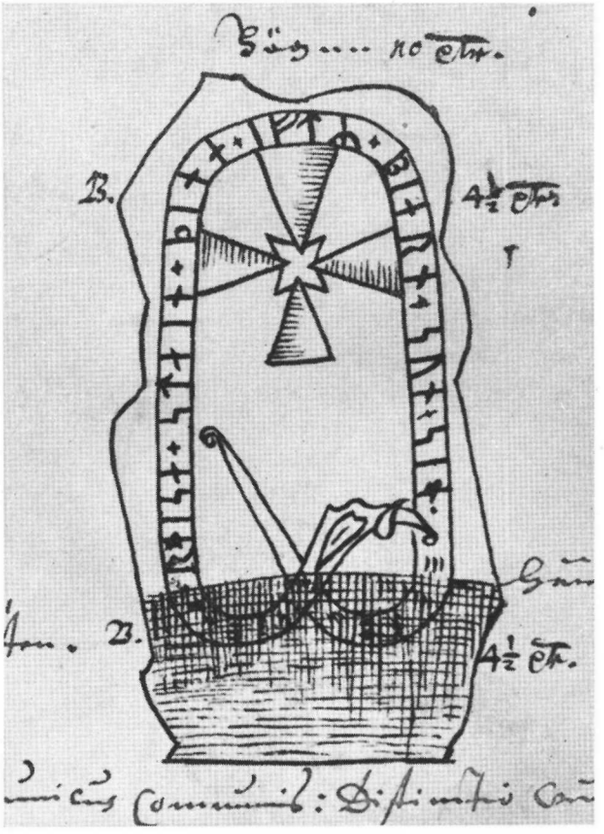

Fig. 123. U 420. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter teckning av Aschaneus.

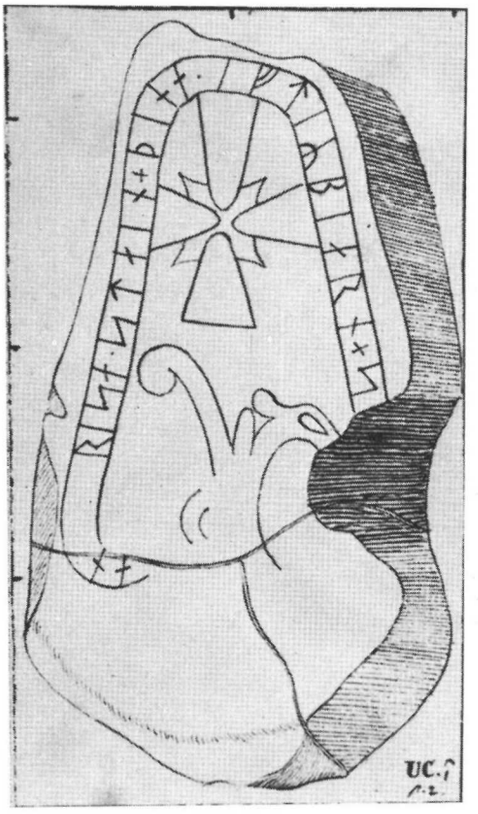

Fig. 124. U 420. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter teckning av U. Christophersson.

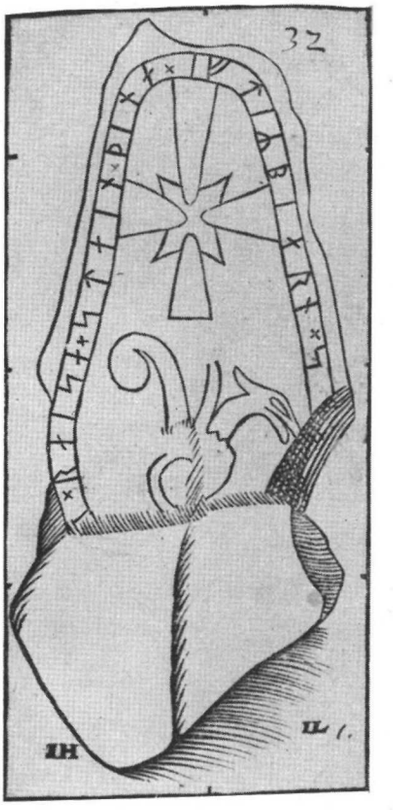

Fig. 125. U 420. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter B 188.

Stenen omtalas redan av Aschaneus: »Dänna Steen, haffuer stått wijd sin egen murgrifft och Heug, och nu 1634 nederkastat, vthj thän lustiga Ekelunden i Norsa Äng, litet frå Siön, Nu nedan för Rosembergz Huuss.» Nedtill var ett stycke avslaget, men större delen av ristningen var dock ännu i behåll. Stenen var »Natura rödlett sten» och vänd »Versus meridiem». Hadorph antecknar från sitt besök 1682: »Nider i trägården på en hög skogz udde ähre några märkelige ättehögar, och 2 Runestenar satte, doch begge niderkastade och sönderslagne.» Det är uppenbarligen U 420 och U 424 som avses. Enligt anteckning i Peringskiölds *Monumenta* fanns U 420 »i Rosenbergz trägård i Runebacken» (B 188: »Rosenbergs trägård», L 533: »Rosersberg, trägården»). Ytterligare ett stycke hade nu blivit avslaget, nedtill på h. sidan. Celsius (efter meddelande av Norinder): »i Rosersbergs trägård, ned i rönnbacken». Dybeck fann fragmentet »vid en mindre sjöbrygga i Rosersbergs park». Den låg kvar, sannolikt på samma plats, ännu 1936 men flyttades år 1940 till sin nuvarande plats längre upp i backen. Ett stort stycke av stenens vänstra sida har blivit avslaget efter Brates undersökning 1908 och synes nu vara förkommet.

Granit. Höjd 1,22 m., bredd 0,57 m. Ytan är ytterst ojämn. Ristningen är grund och mycket otydlig.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

· · · [- × **raisa** × **stai**|**n** × **þina** × **if**[**tiʀ** ×] **þiarn** [× **sun** × **sin** ·]
5 10 15 20 25 30

. . . ræisa stæin þenna æftiʀ Biorn, sun sinn.

». . . resa denna sten efter Björn, sin son.»

Till läsningen: Bst i 15 **a** är numera ej skönjbar. Huruvida 16 **i** är stunget eller ej, kan ej avgöras. Av runorna 19—20 finnas endast hst, av 18 intet i behåll. Mellan 17 **f** och 19—20 har dock säkerligen funnits en runa; **iftiʀ** (B 188) är därför sannolikare än **iftʀ** (Aschaneus). Av 21 **b** finnes hst tydlig och delar av nedre bst tämligen säkert. Något sk framför 21 **b** och efter 25 **n** finns numera icke kvar.

Aschaneus: 16—20 **iftʀ**. — Hadorph och Leitz: Framför 2 **r** en hst av en runa jämte ett sk ×. Intet sk efter 11 **n** och 20 **ʀ**. 26 **s** är inskriftens sista bevarade runa. — På teckningen, som är signerad U. C. (Ulf Christophersson), finns på ett nedre, löst stycke av stenen ett par runor **an**. 2—5 **risa**. Intet sk efter 6 **a** och 20 **ʀ**. — Norinder (hos Celsius): **kuþhu ... bant ... stain · þini · iftiʀ · biarn**. — Dybeck: **- sa · stain × þini · ifti ... iarn × s**. — Brate: **sa × stain × þina × eftʀ × biarn × s**.

Runstenen har varit prydd med ett kors av samma utseende som U 421.

421. Rosersberg, Norrsunda sn.

Pl. 64.

Litteratur: B 189, L 535. M. Aschaneus, Collectaneum Monumentale Runicum (F b 10), s. 12—13 (UFT h. 40, 1925, s. 33); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 133; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 474; UFT h. 6 (1877), s. 17; E. Brate, Anteckningar 1908 (ATA); G. Gihl i UFT h. 40 (1925), s. 75.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (a. a.); U. Christophersson, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 189); Brate foto 1908 (ATA).

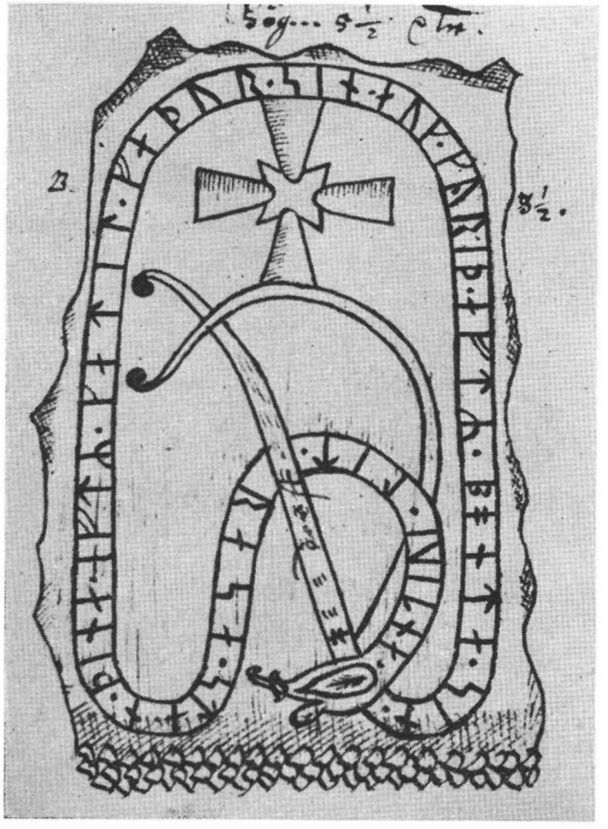

Fig. 126. U 421. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter teckning av Aschaneus.

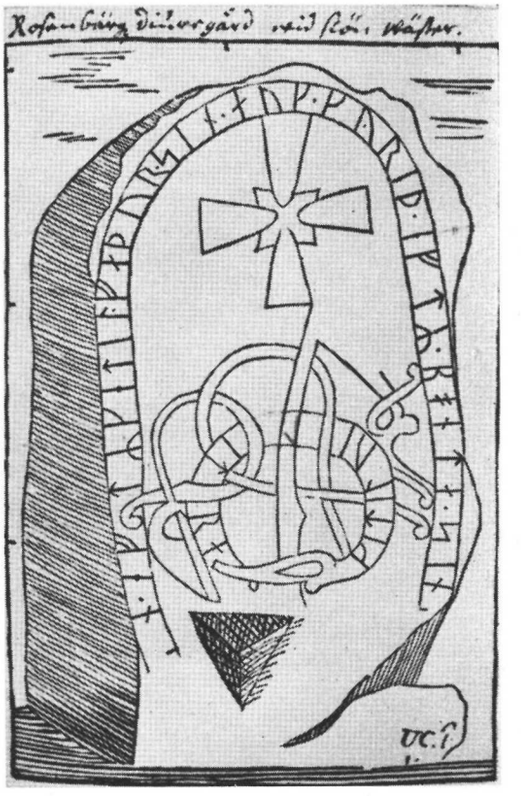

Fig. 127. U 421. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter B 189.

Runstenen står i Rosersbergs park, o. 100 m. NNV om vattenverket, o. 150 m. S om »Grottan», 3 m. Ö om den lilla parkväg, som längs Mälarens strand går i nordvästlig riktning till »Grottan».

Stenen stod enligt Aschaneus »Wijdh Steendraget, nedan för Runtzar Bårgh, [och kallas än Vachtz Draget och steen][1] ... Wijdh Stendraget, wästan för steen vdden, och Norsa skalla, litet frå Siön, mitt före, där bomen hafuer warit för Sundet, vthj Norsa wäster ängien finness dänna Runesten, och skrifft.» Aschaneus upplyser också, att »dänna R. stenen är bränder af Suedie eeld, nedan opå skrefne sijdan i ormsens stiert». Ristningen var vänd åt V: »Versus occidentem solis», och som vanligt tillmäter Aschaneus detta en särskild innebörd: »Huilchen haffuer sin ögon och skrift wäster åt fiälen och hufvudstaden Sigtuna, Betydandes, att dässe äre Konungenom och Metropoli vnderdånige.» Ristningen var ännu, av Aschaneus' teckning att döma, hel och oskadad. Svårt skadad nedtill, med åtskilligt av inskriften förstörd, framträder den däremot på träsnittet (signerat U. C.) i *Bautil*. Enligt anteckning i Peringskiölds *Monumenta* stod den i »Rosenbärgz diuregård wid siön wäster» (B 189: »Rosenbergs djurgård», L 535: »Rosersbergs djurgård, V. vid sjön»). — O. Celsius: »Rosersberg i Norrsunda. Comminister Lindmark sade nyl. att en steen är der nyl. upfunnin. In jul. 1728.» Senare har han av Norinder erhållit läsning av inskriften (»die 15 Sept. 1728»); platsen anges sålunda: »i Rosersbergs diurgård, uthan i stranden, vid Skarfven». — I Dybecks samlingar finnes icke inskriften, och han har sålunda icke påträffat den. Däremot omtalas den i *UFT* 1877 såsom ännu bevarad, enligt meddelande av studenten C. M. Bolm. — Av allt att döma står stenen kvar på samma plats, som då den först avtecknades av Aschaneus. Och sannolikt är detta också stenens ursprungliga plats.

Ljusgrå gnejs-granit. Höjd 1,20 m., bredd 0,95 m. Ytan är ojämn och flagar av i skivor. Ristningen är tämligen väl huggen och tydlig.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

[kiti]lui [· **l**]**it** · **ra**[**sa** · **stan** · **þina** · **e**]**ftʀ** · **ketil** · **faþur** · **sin** · **auk** · **kyriþ** · **eftʀ** · **bonta** [· **sin**]
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Kætilvi let ræisa stæin þenna æftiʀ Kætil, faður sinn, ok Gyrið æftiʀ bonda sinn.

»Kättilvi lät resa denna sten efter Kättil, sin fader, och Gyrid efter sin man.»

Till läsningen: Runan 7 **i** är grund, ej fullt säker. 9 **i** är icke stunget. 24 **f** skadat, men bst tydliga. 28 **e** är tydligt stunget; likaså 44 **y** och 48 **e**. Däremot är 27 **k** icke stunget. Av 56 **a** finnes nedre delen, svagt.

Aschaneus: 1—7 **antiui**; 23 **i**, 28 **a**, 43—47 **kyriþ**, 48 **a**. Efter 59 **n** läser Aschaneus ännu en runa **o**. Han förutsätter, att här har stått namnet på Gyrids make. — B 189 (träsnitt signerat U. C.): 1—7 **kitilui**. Av 8 **l** finns endast nedre delen av hst. Efter 12 **a** är stenen skadad och inskriften förlorad till 22 **n** . 23 **e**, 28 **e**. Intet sk efter 36 **r** . 44 **y**, 48 **e**. — Norinder (hos Celsius): 1—26 **þet · lr ... ra ... tn · eftʀ**, 28 **e**, 44 **y**, 48 **i**. Han tillägger: »De öfrige runor vore bortspruckne, såsom ock i begynnelsen af inscriptionen.» Hela ordet 57—59 **sin** finnes ännu kvar. Det saknas emellertid hos Brate. Både på v. och h. sidan ha stycken av stenen fallit bort, varigenom några runor gått förlorade.

Stenen är rest över en man vid namn *Kætill* av hans dotter *Kætilvi* och hans hustru *Gyrið*. Om namnet *Kætilvi* se U 62, om *Gyrið(r)* U 77. Den *Kætilvi*, som omtalas i denna inskrift, kan icke vara densamma som *Kætilvi* på U 418.

Stenen har tydligen nedtill haft en mycket rik ornering, som tyvärr till stor del är förstörd och som har missuppfattats och förenklats på Aschaneus' teckning.

[1] Orden inom [ ] äro ett senare tillskrivet tillägg av Aschaneus.

422. Rosersberg, Norrsunda sn.

Pl. 63.

Litteratur: E. Brate, Anteckningar 1907 (ATA).
Äldre avbildning: Brate foto 1907 (ATA).

Stenen påträffades omkring 1902 i grunden till östra flygeln av slottet och restes vid nordvästra knuten av samma flygel.

Ljusgrå granit. Höjd 0,85 m.; framsidans bredd 0,76 m., högra kantsidans bredd 0,28 m. Fragmentet utgör övre delen av en runsten. Även toppen är emellertid avslagen, varvid en del av inskriften har gått förlorad. Stenen är ristad på två sidor, utom på framsidan (A) även på h. kantsidan (B). Ristningen är väl huggen och tydlig.

Inskrift:

A: **... si + aftiʀ mu - a ... ur × sin × auk + mu - a + b - - -**
5 10 15 20 25

B: **kunar + risti + run - ... isar + aftiʀ + mah sin si ...**
30 35 40 45 50 55

... [*þenn*]*si æftiʀ Mula*(?) ... *sinn ok Mula*(?) ... *Gunnarr risti run*[*aʀ þ*]*essaʀ æftiʀ mag sinn.*

»... denna (sten) efter Mule, sin ... och Mules ... Gunnar ristade dessa runor efter sin frände.»

Till läsningen: I 1 **s** saknas övre stapeln. 2 **i** har ingen bst; runan har sålunda icke varit **a**. Intet sk efter 7 ʀ. 8—9 **mu** äro fullt tydliga. Övre delen av runorna 10—11 är förstörd. Avståndet mellan r. 10 och r. 11 talar för att r. 10 har haft en bst t. h. Den kan därför icke ha varit annat än **k** eller **l**. **k** torde vara uteslutet, enär det i så fall borde ha funnits något spår kvar av bst. Av 11 **a** finnes hst:s nedersta del jämte v. bst. Därefter ett stycke av toppen bortslaget med några runor. Med hänsyn till det utrymme, som har funnits, har det följande ordet snarare varit **broþur** än **faþur**. Endast 12—13 **ur** är i behåll; av 12 **u** saknas övre delen, men runan torde vara säker. Runorna 20—23 synes ha varit samma namn som 8—11 **mu - a**. 20—21 **mu** äro fullt klara; de följande runorna äro skadade upptill. Dock finns något mera i behåll än vid 10—11. Runan 22 kan icke ha varit annat än **l**. Av bst i 23 **a** finns större delen i behåll. Efter 23 **a** följer ett tydligt sk. Av r. 24 finns endast nedersta delen kvar; den kan ha varit **b** eller **þ**. R. 26 torde ha varit **s**. Mellan 24 **b** och 26 **s** är plats för en runa, som dock är spårlöst borta. Efter 26 **s** finnes nedre staven av en runa.

På h. kantsidan börjar inskriften tydligen i den nedre raden. Av 28 **k** finns endast bst:s översta del i behåll. Efter 40 **n** finns övre delen av en hst i behåll. I övre raden börjar inskriften med 42 **i**. Av 44 **a** är mellersta delen bevarad med större delen av bst. Intet sk finnes efter 53 **h** och efter 56 **n**. — I nedre raden torde efter 38—41 **run -** ha funnits ytterligare en runa, **r** eller ʀ. I övre raden kan efter 58 **i** icke ha funnits plats för mer än en eller ett par runor.

Brate läser 2 **a**. Runan 10 anser även Brate ha varit **l**; likaså runan 22.

U 422 utgör toppstycket av en runsten. Av framsidans ristning torde hälften (eller något mindre) vara i behåll. Däremot förefaller det, som om kantsidans inskrift vore så gott som fullständigt bevarad, med undantag av ett par runor upptill och nedtill. Tydligen har nedre delen av kantsidan icke innehållit någon inskrift. Måhända har den icke varit så formad att den har lämpat sig för ristning.

Ett mansnamn *Muli* är känt från ännu ett par uppländska inskrifter: L 68 Stavsund, Skoklosters sn, och L 107 Uppsala. Det förekommer även i danska inskrifter, en gång såsom mansnamn (DR 121) och en gång såsom tillnamn (DR 347). Ursprungligen är *Muli* givetvis ett tillnamn: en som har en mule, en egendomligt formad mun. Som sådant är det väl belagt i fornvästnordiska källor.

423. Rosersberg (Norsa), Norslunda sn.

Litteratur: M. Aschaneus, Collectaneum Monumentale Runicum (F b 10), s. 18—19 (UFT h. 40, 1925, s. 37).
Avbildning: Aschaneus, teckning (a. a.).

Runstenen är endast känd genom M. Aschaneus' uppgifter i hans beskrivning över fornminnen i Norrsunda socken (F b 10). Den stod »wijdh Norsa Söder Ängz giärdsgård, nedan för wäderqwarnen, wijdh thät gambla båtz ländeställe, åtta Norsa eller Nortzar». Enligt en senare på samma sida gjord anteckning av Aschaneus stod den »nu östan för Rosenbärgz huss, millan Ängzgården och Wederquarns backan, vid sin graf». Denna senare anteckning innebär icke, att stenen har blivit flyttad. Det är endast en ny orientering med anledning av att Rosersbergs slott blivit uppfört (1634—38). Runstenens plats har sålunda varit Ö om slottet, nedanför Väderkvarnsbacken, nära den vik som ännu sköt upp på östra sidan av Rosersbergs slott. På en gravyr i Erik Dahlbergs *Svecia Antiqua et Hodierna*, som visar slottet från Ö, finnes Väderkvarnsbacken med sin väderkvarn synlig. Det är förvånande, att den stora runstenen har kunnat så helt försvinna; den var helt okänd redan för antikvarierna under 1600-talets senare hälft. Möjligen har den fallit omkull och efterhand blivit dold och glömd. I så fall kan man hoppas, att den förr eller senare kommer i dagen. Men tänkbart är givetvis också, att den har blivit sönderslagen och använd som material i någon av de många byggnader, som under 1600-talet uppfördes vid slottet.

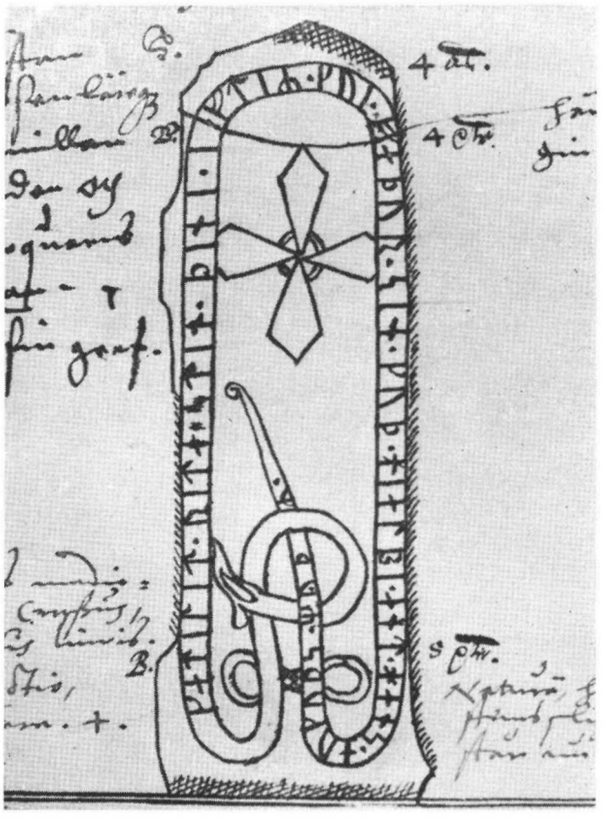

Fig. 128. U 423. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter teckning av Aschaneus.

Stenen var enligt Aschaneus »Natura huitgrå stensslagh». Den var 4 alnar hög och 4—5 kvarter bred, sålunda en ganska hög (omkr. 2,40 m.) men smal sten. På toppen var ett stycke löst med inskriftens översta del.

Inskrift (enligt Aschaneus):

katilit · rita · stin · þini · iftiʀ · kui · faþur · sin · kuþ · hialbi · ant · hans · aukuþs · myþiʀ ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Kætill let retta stæin þenna æftiʀ Gyi, faður sinn. Guð hialpi and hans ok Guðs moðiʀ.

»Kättil lät resa denna sten efter Gye, sin fader. Gud hjälpe hans ande och Guds moder.»

Till läsningen: Aschaneus' text (s. 19) har följande avvikelser från teckningen: 2 **i**; sk efter 4 **i**; 19 **a**; 52—62 **auk · kuþs · myþiʀ ·** 59 **y** är sannolikt felläsning för **u**.

Om mansnamnet *Gyi* se U 79. Möjligen är *Gyi* identisk med den man *Gyi*, som har rest en annan av runstenarna vid Rosersberg, det gamla Norsa, till minne av en son; se nedan U 424.

424. Rosersberg, Norrsunda sn.

Litteratur: B 186, L 532. M. Aschaneus, Collectaneum Monumentale Runicum (F b 10), s. 14—15 (UFT h. 40, 1925, s. 34 f.); J. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 132, 133; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 268, 740; UFT h. 6 (1877), s. 17.

Avbildningar: Aschaneus, teckning (a. a.); Ulf Christophersson, teckning (i Peringskiölds Monumenta); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 186).

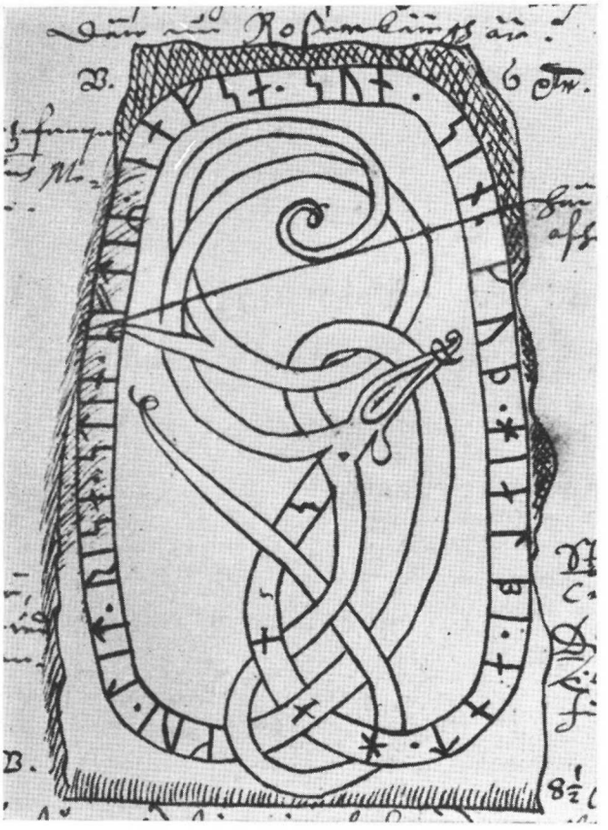

Fig. 129. U 424. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter teckning av Aschaneus.

»Dänna Steen ligger omkull», skriver Aschaneus, »i Norzar Äng, mitt för gården, i Ekelunden»; senare har han tillagt: »där nu Rosenbärgh är». »Dänna R. Steen, Haffua Stenhuggarna på Rosenbärg Henrich och Simon, huggit mitt aff 1634. Och när the wände vp thän, och sågo skrifften, lade dhe honom neder igen: där aff är skrifften mäst på en sijda aff sprucken, sädan ihopplåckat, aff lectore, och således vthi sin skepnad affrijtad. Vthj dhänna sköna Ekelunden, och Hålma, litet frå Siön, äre sköna the gambless mausolea, och grifft arff, wäll murade, och medh Jord vpfylte, vthj rundlar, 3. och 4. kantiga Heugar. Thär aff man see kan, att thänna Härliga, belägne platzen, och heela rymbd, haffuer wist fordom warit besuttin, och brukeligen, aff märkeliga Proceribus Regni. Här och alle härliga bona requisita, och näring tarff äre, å watn och landh; dänna andra steen är illa skamfärat och medhfarin, aff be^{te} impræmeditanter, offuan och nedan till på ståndet.» Det är tydligt, att U 424 har stått i närheten av U 420, i samma eklund i Norsa äng, litet från sjön. Den motsvaras nu av parken mellan Rosersbergs slott och Skarven, där ännu U 420 finnes kvar. Runstenen U 424 har emellertid förkommit. Den fanns enligt anteckning i Peringskiölds *Monumenta* »I Rosenbergs trägård j Runebacken» och enligt meddelande av Norinder till Celsius (sept. 1727) »i Rosersbergs trägård, ned i rönnbacken». Detta är sista gången den finnes omnämnd. Den är icke upptagen hos Dybeck och har förgäves eftersökts i senare tid.

»Huitröd lett sten» (Aschaneus). Stenen har varit omkr. 2 m. hög och ung. 0,90—1,20 m. bred. Aschaneus' teckning avviker i hög grad från teckningen i *Bautil* och måste vara mycket felaktig. Sannolikt är den en renritning efter en flyktig skiss, som icke har kunnat korrigeras efter monumentet självt. Aschaneus har med en rak linje tvärs över stenen angivit det ställe, där stenen var »afhuggin», och detta stämmer någorlunda med Ulf Christopherssons teckning. Ornamentiken har han uppenbarligen till stor del tecknat på fri hand, och den ter sig mycket osannolik. Härmed sammanhänger, att Aschaneus har fått in hela inskriften på runslingan längs stenens kanter, under det att på de senare teckningarna den sista meningen **kuþ hialbi · ant hans** står för sig inom en slinga på stenens mitt.

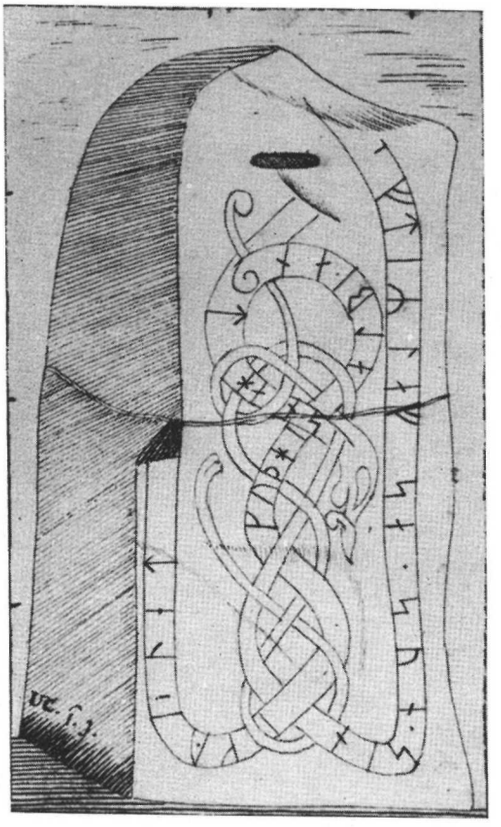

Fig. 130. U 424. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter teckning av U. Christophersson.

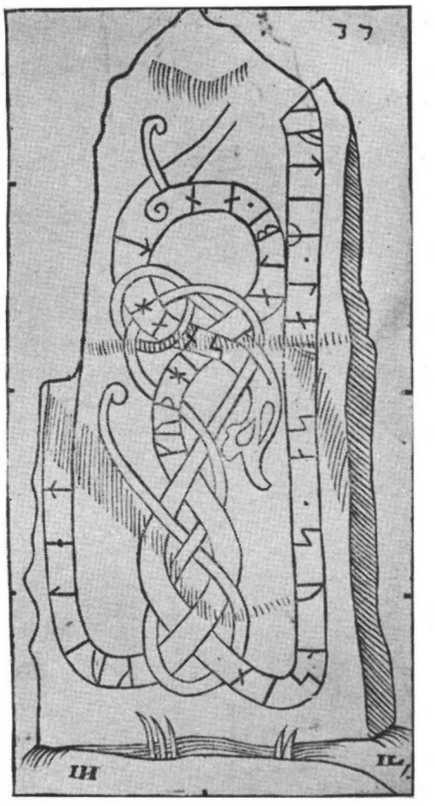

Fig. 131. U 424. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter B 186.

Inskrift (enligt Aschaneus):

kui · lit · risa · stin · þina · iftiʀ · iafsa · sun · sin · kuþ · hialbi · ant · hans ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Gyi let ræisa stæin þenna æftiʀ [T]afsa(?), *sun sinn. Guð hialpi and hans.*

»Gye lät resa denna sten efter Tafse(?), sin son. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Ordet 15—18 **þina** fattas på Aschaneus' teckning. Troligen har det blivit uteglömt där. — Hadorph och Leitz: 1—3 **kui**, 5 **e**. Efter 6 **t** är inskriften förstörd till 19 **i**. 24 **l**, 26 saknas[1]; sålunda 24—28 **la - sa**. Intet sk efter 3 **i**, 31 **n**, 34 **n**, 37 **þ**, 46 **t**. Ulf Christophersson: Framför 1 **k** finnes en runa **i . 2 y**, 5 **e**, 24—28 **lafsa**. — Norinder har läst: **kyi · lit · ... iftiʀ · lafsa : sun · sin ·** Han har icke observerat runorna inne på stenen.

Om namnet *Gyi* se U 79. Något mansnamn *Iafsi* eller *Lafsi* är f. ö. icke känt. Ett namn *Tafsi* förekommer däremot i en annan uppländsk inskrift: L 673 (B 606, D 1: 57) Viggby, Husby-Sjutolfts sn. Det är mycket möjligt, att runan 24 i vår inskrift varit **t**, ehuru bistavarna upptill varit skadade eller otydliga. Om kortnamn och smeknamn i nordiska språk, avledda med en ändelse *-si*, se E. Hellquist i *Xenia Lideniana* (1912), s. 91 f. och J. Sahlgren i *ANF* 44, s. 254 f.

Det är mycket sannolikt, att *Gyi*, som har rest stenen U 424 till minne av sin son, är samme man som den *Gyi*, över vilken runstenen U 423 är rest. Därav skulle då följa, att U 423 är något yngre än U 424.

[1] På träsnittet i *Monumenta* har med blyerts tecknats in ett **f** med ett NB i marginalen. Troligen har denna korrigering gjorts efter Ulf Christopherssons teckning.

425. Rosersberg, Norrsunda sn.

Litteratur: B 1122, L 534. M. Aschaneus, Collectaneum Monumentale Runicum (F b 10), s. 20—23 (UFT h. 40, 1925, s. 38 f.); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 133; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 267, 740; UFT h. 6 (1877), s. 17.

Avbildningar: Aschaneus, teckning (a. a.); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 1122).

»Danna R. steen ståår Inmurat i gambla Norsa Södergårdz Källare mur, förder af sitt första rätta grifft ställe, och hög», skriver Aschaneus. Där har han avritat den år 1630. Senare har han tillagt följande anteckning: »NB. Noua et celebris erectio lapidis Runici, 1639 och 1640. Danna Monumentalischa R. stenen hafver dän högwälborna Herren, Herr Gabriel Oxenstierna, S. R. Skattmästare, Låtit åter Vptaga vr Gambla Norsa ödes källare dör, och Grop, och för ett Monument igen på Nytt, wid farewägen, vpsättie, för alle mans ögon, efter de gamb. förfäders Stadgade Grund, och Meningh, att stå pro Monumento ewerldeliga! Est sane actio max. laude digna.» Möjligen har den berömvärda åtgärden, som tydligen har väckt Aschaneus' glädje och gillande, aldrig blivit verkställd, så som tänkt varit. I varje fall fanns stenen 40 år senare, enligt anteckning i Peringskiölds *Monumenta*, »I Rosebergs gärde» (B 1122: »I Rosebergs Gärde Mark. S.», L 534: »Rosersbergs gärde»). Av Leitz' teckning (B 1122) att döma, var stenen då icke rest vid allmänna vägen. Den har därtill blivit svårt skadad. Redan på Aschaneus' teckning var ett stycke avslaget nedtill på h. sidan. Nu ha ytterligare stora stycken fallit av,

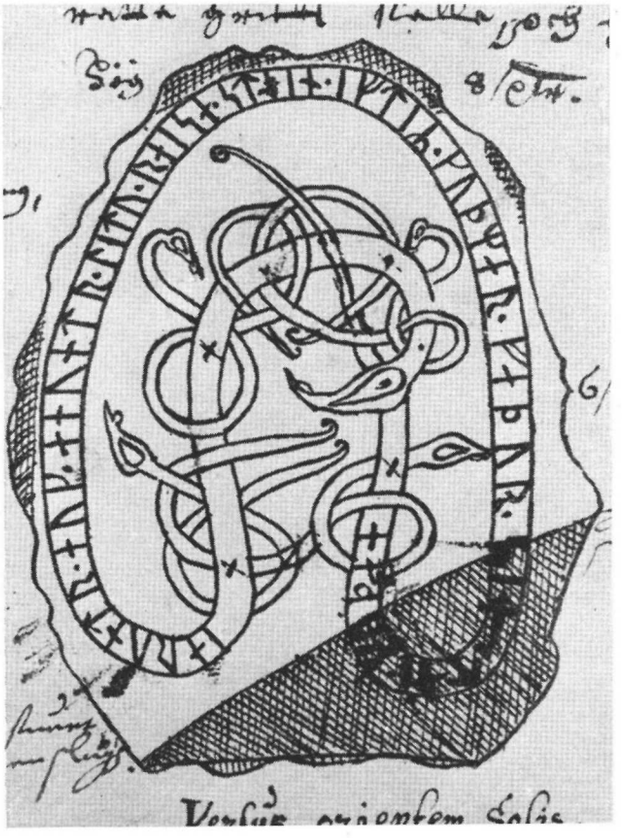

Fig. 132. U 425. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter teckning av Aschaneus.

Fig. 133. U 425. Rosersberg, Norrsunda sn. Efter B 1122.

så att endast ungefär övre hälften av ristningen återstår. Enligt de meddelanden, som Norinder lämnade Celsius år 1727, fanns den »Uti Rosersbergs Oxhaga, der gl. gården stådt». Sedan har den varit försvunnen och har trots gjorda efterforskningar icke kunnat återfinnas.

»Hård och suartblå steenslagh» (Aschaneus). Den var 8 kvarter hög och 6 kvarter bred, d. v. s. ungefär 1,20 m. och 0,90 m.

Inskrift (enligt Aschaneus):

iaruntr × auk × anuntr × litu × raisa × stain × iftiʀ × kuþmar × faþur × ... ta kuþan ×
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Iarundr ok Anundr letu ræisa stæin æftiʀ Guðmar, faður ... [bon]da goðan.

»Järund och Anund läto resa stenen efter Gudmar, (sin) fader ... gode make.»

Till läsningen: Sk äro hos Aschaneus ·, i B 1122 ×. 1—11 **iaruntr · auk · a** finns endast hos Aschaneus; likaså 44—46 **þur**. — Hadorph och Leitz: 28 **e**. — Norinder: ordet 31—35 **iftiʀ** är överhoppat.

Om *Iarundr* (*Iorundr*) se Sö 260. *Anundr* är ett tämligen vanligt mansnamn, men *Guðmarr* är i inskrifterna sällsynt. Det är f. ö. endast känt från en sörmländsk inskrift: Sö 164. Icke heller under medeltiden är namnet särdeles vanligt.

Runorna 47—48 **ta** utgör säkerligen slutet av subst. *bonda* (ack.), såsom redan Liljegren har antagit. Stenen har sålunda blivit rest över Gudmar av hans två söner Järund och Anund och hans hustru. Med undantag av hennes namn kan inskriften rekonstrueras i sin helhet.

Säby, Norrsunda sn.

Enligt *Ransakningarna* 1667—84 fanns »I Gierde vedh Säby 1 Runsteen som ligger omkull». Säby tillhör numera egendomen Vallstanäs och är avhyst. Det låg ung. 1½ km S om Norrsunda kyrka invid landsvägen Stockholm—Uppsala, nära den punkt där vägen norrut till Vidbo utgår. — Någon runsten vid Säby finnes icke känd från senare källor. Emellertid låg Säby icke långt från Linsunda, och det skulle möjligen kunna vara den ena av de båda Linsunda-stenarna (U 427) som avses. Dybeck talar verkligen om denna såsom stående vid Säby. Vid Linsunda fanns enligt *Ransakningarna* två runstenar: det måste vara U 426 och U 427. Den senare skulle i så fall ha blivit upptagen i *Ransakningarna* två gånger, på grund av olika uppgifter. Om så icke är förhållandet, utan det verkligen är fråga om två olika runstenar, har den vid Säby senare icke kunnat återfinnas.

Tänkbart är emellertid också, att uppgiften om en runsten vid Säby helt enkelt beror på ett misstag. Det händer icke sällan i våra dagar, att till fornvårdsmyndigheterna lämnas uppgifter om »runstenar», som vid närmare undersökning visa sig vara resta stenar utan ristning, bautastenar. Detsamma har säkerligen också inträffat många gånger vid den fornminnesinventering på 1600-talet, som resulterade i de s. k. *Ransakningarna*. Jfr nedan under Odensala, Östuna, Husby-Långhundra och Gottröra socknar.

426. Vallstanäs (Linsunda), Norrsunda sn.

Pl. 64.

Litteratur: B 185, L 539, D 2:209. J. Bureus, F a 6 s. 193 n:r 140 (Rhezelius), F a 10:1 n:r 150, F a 5 n:r 268, F a 1 s. 61; M. Aschaneus, Collectaneum Monumentale Runicum (F b 10), s. 32—33 (UFT h. 40, 1925, s. 46); Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 134; R. Dybeck, Reseberättelse 1867 (ATA); UFT h. 6 (1877), s. 18; E. Brate, Anteckningar 1909 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Aschaneus, teckning (F b 10); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 185); Dybeck a. a.; Brate foto 1909 (ATA).

Runstenen står ung. 50 m. Ö om stora landsvägen Stockholm—Uppsala, ung. 300 m. N om landsvägsbron över ån mellan Fysingen och Oxundasjön, ung. 1 100 m. S om allén från landsvägen till Vallstanäs, i södra delen av den s. k. Käppalabacken, 30 m. NNV om dess sydspets,

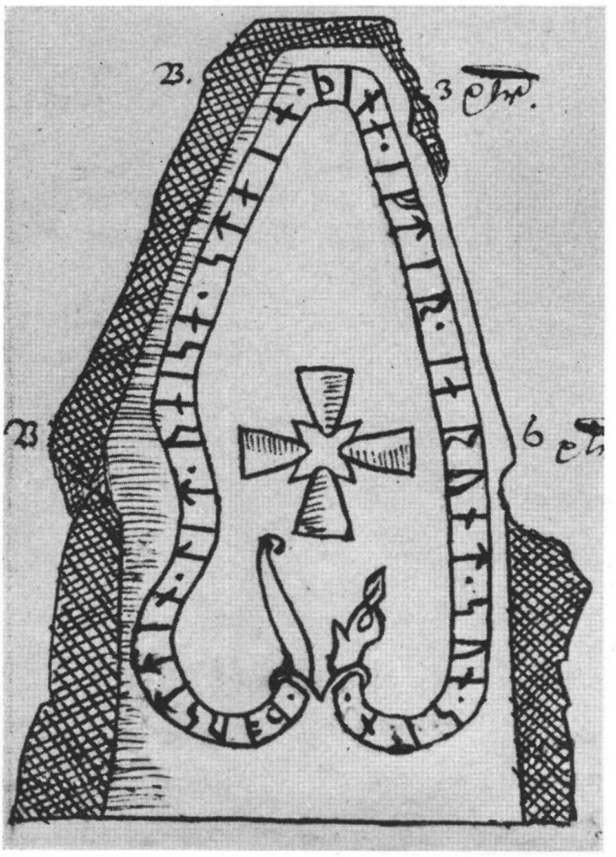

Fig. 134. U 426. Vallstanäs, Norrsunda sn.

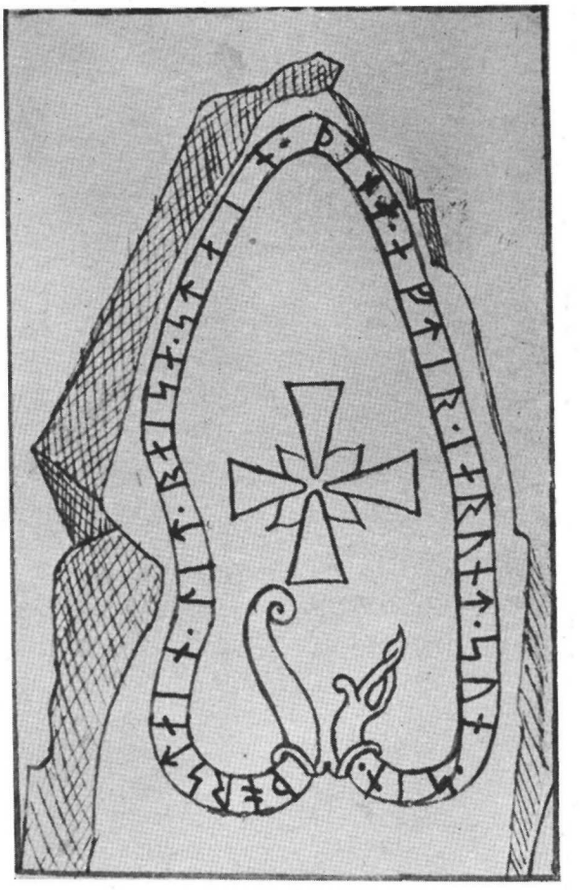

Fig. 135. U 426. Vallstanäs, Norrsunda sn. Efter teckning av Rhezelius.

på östra sidan av diket, som går längs kullens västsida. Stenen, som länge legat omkullfallen, lagades och restes år 1940; den flyttades därvid omkr. 12 m. västerut till kanten av skogsdungen. Ristningsytan är vänd västerut, sålunda mot landsvägen.

Stenen stod enligt Rhezelius »I Engen wedh Werke quarn» (F a 6), »I En Eng wästan Wärkan» (F a 10: 1), enligt Bureus »wid Wärkan» (F a 5). Värka kvarn låg vid gamla landsvägsbron över ån mellan Fysingen och Oxundasjön, ett stycke V om järnvägen. Aschaneus anger platsen sålunda: »Vthj Lindsunda södher Ängien eller Hagan, Wästan Lindsunda Ström, och gambla Broon . . . Nota, Thänna Hagan, som dänna b^te steen står vthj, kallass änu i dag Järunt Hagan, aff honom som dhär ligger begraffwen.» Ristningen var vänd mot öster (»Versus orientem»). Linsunda är en av de gårdar, som ingå i egendomen Vallstanäs. — I *Ransakningarna* uppges, att »Wedh Linsunda finnas 2 Runsteenar». Därtill har senare gjorts en anteckning: »Wärkan 1 Runst.» Hadorph: »Moot Wärka quarnar, i en wret wid engan som ään framlöper.» Peringskiölds *Monumenta*: »Linsunda ägor in emot Wärka qvarnar wid wägen» (B 185: »Linsunda ägor», L 539 »Linsunda ägor, nära Werka qvarnar»). — Dybeck: »Står lutande å Käpparbacken nordligt från Verka qvarnar.» — Det framgår av dessa uppgifter tämligen klart, att stenen har funnits på samma plats sedan 1600-talets början. Utan tvivel står den alltså på ursprunglig plats, om man bortser från den obetydliga framflyttning till lämpligare grund, som skedde år 1940.

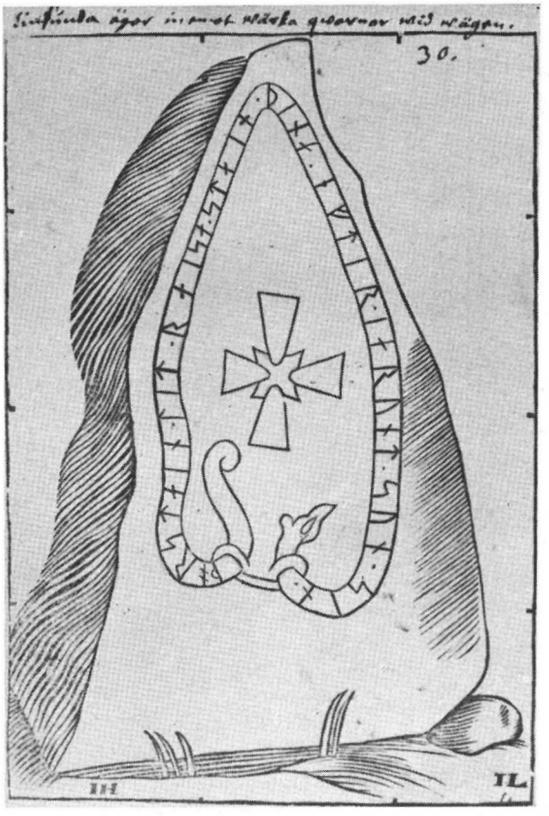

Fig. 136. U 426. Vallstanäs, Norrsunda sn. Efter B 185.

Ljusgrå granit, särskilt i övre delen kvartsrik. Höjd (över marken) 1,60 m., bredd 0,97 m. På toppen är ett stycke avslaget. Det fanns ännu på 1600-talet, men är borta på Dybecks teckning. Ristningen är jämn och ganska tydlig.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 185):

· þorstain · lit · raisa · st[ain · þina] · eftir · iarunt · sun · sin ·

Þorstæinn let ræisa stæin þenna æftiʀ Iarund, sun sinn.

»Torsten lät resa denna sten efter Järund, sin son.»

Till läsningen: Sk framför 1 **þ** är säkert. Av 19 **a** finns intet kvar. 26 **e** är tydligt stunget. Övre delen av 35 **n** är förstörd jämte h. bst. Samma skada i stenen har förstört v. bst i 36 **t**.

Inskriften är i sin helhet bevarad i uppteckningarna från 1600-t., sålunda även 19—25 **ain · þina**. Bureus: 26 **a**. — Aschaneus: 26 **i**. — Hadorph: 26 **e**. Intet sk. framför 1 **þ**. — Hos Dybeck har inskriften samma skador som nu. Dybeck har dock 19 **a**. Intet sk framför 1 **þ**. 26 **e**. — Brate: Troligen intet sk framför 1 **þ**. 19 **a** finnes men är oklart. 26 **e**.

Om namnet *Iarundr* (*Iorundr*) se Sö 260. Namnet förekommer tre gånger i inskriften från Norrsunda sn. Det måste vara namn på tre olika personer.